

**ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ANA BİLİM DALI
TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE AZERBAYCAN TÜRKÇESİ YAPIM
EKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
DURDAĞI KARAKAŞ
DANIŞMAN
Doç.Dr. İlkin GULUSOY
Kars-2020**

T.C.

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ANA BİLİM DALI

AZERBAYCAN TÜRKÇESİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

**TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE AZERBAYCAN TÜRKÇESİ
YAPIM EKLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

DURDAĞI KARAKAŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN VE JÜRİ ÜYELERİ

Doç.Dr. İlkin GULUSOY

Doç.Dr. Mayrambek OROZOBAYEV

Doç.Dr. Çulpan ÇETİN

Kars-2020

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Durdağı Karakaş tarafından hazırlanan “**Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesinde Yapım Eklerin Karşılaştırılması**” başlıklı bu çalışma, **14 / 01/ 2020** tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda **başarılı** bulunarak, jürimiz tarafından **Çağdaş Türk Lehçeleri** Anabilim Dalı’nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak **oy birliğiyle kabul** edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan

Doç. Dr. Mayrambek Orzobayev

İmza:

(Signature)

Üye

Doç. Dr. İlkin Gulisay

İmza:

(Signature)

Üye

Doç. Dr. Gulpan Çetin

İmza:

(Signature)

ONAY

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Yaşar KOP

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans Dönem Projesi olarak sunduğum “*Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi Yapım Eklerinin Karşılaştırılması*” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, dönem projesi içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, dönem projesi yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu taahhüt ederim.

Scientific Ethic Statement

I declare that I complied with the rules of academic and scientific ethics from the proposal stage to the process of completion of the study titled “**Comparison of suffixes in Turkish and Azerbaijani Turkish**” as a Master Thesis I prepared, that I obtained all information in term Project with the framework of scientific ethics and traditions, that I showed sources to the each quotation I made directly or indirectly in this study I prepared as a term Project in accordance with the writing rules and works which I used have been shown in the bibliography.

14/01/2020

Durdağı KARAKAŞ

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
KISALTMALAR	iv
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

TÜRKİYE TÜRKÇESİ VE AZERBAYCAN TÜRKÇESİNDE İSİMDEN İSİM VE FİİL YAPAN EKLER

1.1. Türkiye Türkçesinde ve Azerbaycan Türkçesinde İsimden İsim Yapan Ekler	16
1.2. Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde İsimden Fiil Yapan Ekler	58

II. BÖLÜM

TÜRKİYE TÜRKÇESİ VE AZERBAYCAN TÜRKÇESİNDE FİİLDEN İSİM VE FİİL YAPAN EKLER

2.1. Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde Fiilden İsim Yapan Ekler	72
2.2. Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde Fiilden Fiil Yapan Ekler.....	110

SONUÇ.....	126
KAYNAKÇA.....	129
ÖZGEÇMİŞ	132

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. İlkin Gulusoy'a ve tezin yazım aşamasında ve tashihinde katkılarından yararlandığım bölüm öğretim üyelerine, eğitim hayatım boyunca yetişmemde katkısı olan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Çalışmamı tamamlamam için teşvikleriyle yardımcı olan aileme şükranlarımı sunarım.

Durdağı KARAKAŞ

Kars,

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ ANA BİLİM DALI
AZERBAYCAN TÜRKÇESİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI
TÜRKİYE TÜRKÇESİ İLE AZERBAYCAN TÜRKÇESİ YAPIM EKLERİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI YÜKSEK LİSANS
DURDAĞI KARAKAŞ
DOÇ.DR. İLKİN GULUSOY
2020 – IV + 132 Sayfa

ÖZET

Azerbaycan Dili Azerbaycan’da ve bir kısım komşu ülkelerde yıllardan beri yaşayan, iletişim vasıtası gibi ortaya çıkan ana dildir. Azerbaycan dili Türk dilleri ailesinin batı grubuna dâhil olmakla birlikte bu grup içerisinde merkezi bir yer tutan ve geniş alana yayılan bir dildir.

Azerbaycan dili günümüzdeki konuşulan haline gelinceye kadar isim, tarih, kullanılan alfabe, konuşulan yerler, içinde barındırdığı yabancı kökenli insanlar ve kelimeler vb. itibariyle çok zorlu değişiklikler geçirmiştir. Bu değişimlerin sonunda ise bir bütün halinde muntazam bir “Azerbaycan Türkçesi-dili” oluşmuştur. Oluşan bu yazı dili çerçevesinde yapım ekleri önemli bir yer teşkil etmektedir.

Yapılan bu çalışmada Türkiye Türkçesindeki yapım ekleri ile Azerbaycan Türkçesindeki yapım ekleri ve fonksiyonları açıklanmış; ayrıca bu ekler Türkiye Türkçesiyle karşılaştırılarak benzerlik ve farklılıkları gösterilmiştir.

Giriş bölümünde; Oğuz grubu, Türkiye ve Azerbaycan Türkçeleri ile ilgili Türkologların görüşleri, ekler ve özellikleri hakkında genel bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesindeki İsimden İsim Yapan ekler ile İsimden Fiil Yapan ekler sırasıyla anlatılmış ve her bir ek için örnekler verilmiştir. İkinci bölümde ise Fiilden İsim ve Fiilden Fiil ekleri aynı düzen içerisinde anlatılmıştır. Sonuç bölümünde ise ekler sırasıyla karşılaştırılmış ve bir sonuca ulaşılmıştır.

Ulaşılan sonuç itibariyle aynı gruba mensup olan Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi anlam, fonetik ve eklerin ait olduğu gruplar bakımından çeşitli farklılıklar göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekler, Yapım Ekleri, Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi

Kafkas University
Institute of Social Sciences
Department of Contemporary Turkish Dialects
Azerbaijani Turkish and Literature Discipline
Comparison of Suffixes in Turkish and Azerbaijani Turkish
Master's Thesis
Durdağı KARAKAŞ
Assoc. Prof. Dr. İlkin GULUSOY
2020 – IV + 132 Page

ABSTRACT

The Azerbaijani language is the mother tongue that has been living in Azerbaijan and in some neighboring countries for many years. Although the Azerbaijani language belongs to the Western Group of the Turkish language's family, it is a language that occupies a central place within this group and is widely spread.

By the time Azerbaijani language has taken its final form, it has undergone very difficult changes by means of name, history, alphabet used, places spoken, people of foreign origin and words etc. At the end of these changes, a uniform "Azerbaijani Turkish language" was formed as a whole. Within the framework of this written language, suffixes constitute an important place.

In this study, suffixes and their functions in Turkish and Azerbaijani Turkish are explained, besides, similarities and differences are illustrated by comparing those suffixes with Turkish.

In the introduction, general information are provided about Oguz Group, opinions of Turcologists about Turkish and Azerbaijani Turkish, affixes and their features. In the first part, affixes in Turkish and Azerbaijani Turkish that both make name from a name and verb from a name are respectively described and examples are given for each affix. In the second part, affixes that make name from a verb and verb from a verb are described in the same order. In the conclusion, the affixes are compared respectively and a result has been reached.

As a result, Turkish and Azerbaijani Turkish which belong to the same group show various differences in terms of meaning, phonetics and the groups to which suffixes belong.

Keywords : Affixes, Suffixes, Azerbaijani Turkish, and Turkish

KISALTMALAR

a.g.e.	:adı geen eser
akt.	:aktaran
bkz	:bakınız
c.	:cilt
ev.	:eviren
ed.	:editör
haz.	:hazırlayan
s.	:sayfa / sayfalar
vd	:ve diğeri / ve diğeri
vs	:ve sair
yay	:yayınları
TT	:TürkiyeTürkesi
AZ	:Azerbaycan Türkçesi

GİRİŞ

Bağımsız yaşını çok eski tarihlere kadar götürebileceğimiz Türk dilinin kökeni ve başka dillerle olan akrabalığı meselesi oldukça uzun sayılabilecek bir dönemden beri dilcilerin ilgisini çekmektedir. Başlangıçta Türkçenin Ural-Altay dil ailesinin Altay koluna ait olduğu fikri etrafında şekillenen köken tartışmaları, bu alandaki araştırmaların derinleştirilmesinden hemen sonra terkedilmiş, Türk-Moğol-Tunguz karşılaştırmalı dil araştırmaları alanındaki müstakil çalışmalar derinleştirilmiştir. Altay dil ailesinde yer alan bu dillerin temelde ortak bir dilden gelip gelmediği konusuna bugün için çözümlenmiş bir mesele olarak bakılmamakla birlikte, büyük ölçüde kabul gören bir yaklaşım olduğunu ifade etmek gerekir. Bugün genel kabul gören görüşe göre esas olarak Türkçe; Moğolca ve Mançu-Tunguzca, bunun yanında son yıllarda dâhil edilen Kore ve Japon dilleri ile birlikte Altay dil ailesinin bir üyesidir. Dünyada konuşulan diller bugün belirli dil aileleri içinde değerlendirilmektedir. Eklemeli bir dil özelliğine sahip olan Türkçe biraz önce söylediğimiz gibi Altay dil ailesi içinde değerlendirilir. Altay dil ailesine baktığımızda dar anlamıyla Türk, Moğol, Mançu-Tunguz, geniş anlamıyla Kore ve Japon dilleri Altay dil ailesi olarak adlandırılır. Altay dil teorisi ile ilgili çalışmalar bugün Altayistik alanında dünyada ilgi gören ve birçok çalışmanın olduğu bir alandır (Özyetgin, 2011: 2).

Türk yazı dilinin ele geçen ilk örnekleri Orhun âbidelerinin metinleridir. Fakat bu metinler şüphesiz Türk yazı dilinin ilk örnekleri değildir. Çünkü Orhun âbidelerindeki dil yeni teşekkül etmiş bir yazı dili olarak değil, çok işlenmiş bir yazı dili olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımdan, Türk yazı dilinin başlangıcını ele geçen bu ilk metinlerden çok daha öncelere çıkarmak gerekir. Türk yazı dilinin sekizinci asırdan sonraki gelişmesi ile mukayese edilerek bir tahmin yürütülürse, Orhun abidelerindeki yazı dilinde hiç değilse bir kaç asırlık bir gelişme mevcut olduğuna kolaylıkla hükümlenabilir. Buna göre Türk yazı dilinin başlangıcını Milâdın ilk asırlarına, hiç olmazsa Orhun âbidelerinden bir kaç asır önceye çıkarmak doğru olur. Fakat Orhun kitabelerinden daha eski bir metin ele geçmediği için bu yazı dilini ancak sekizinci asırdan itibaren takip edebilmekteyiz. İşte nazarî olarak Milâdın ilk asırlarında başladığını kabul ettiğimiz ve ilk ele geçen metinleri sekizinci

asra ait olan bu yazı dili 12 - 13. asra kadar devam etmiş olup, bu devre Türk yazı dilinin ilk devresini teşkil etmektedir. Bu ilk yazı dili devresi aynı zamanda müşterek bir yazı dili devresidir. Yani bu yazı dili bütün Türklüğün tek yazı dili olarak kullanılmış, Orta Asya'da geniş bir sahayı kaplayan Türklük âlemi asırlar boyunca hep aynı dille okuyup yazmıştır. O devirden kalma eserlerde görülen ufak tefek farklar ise saha ve zaman farklarından ileri gelen normal ayrılıklar olup tek bir yazı dilinin hudutlarını aşacak mahiyette değildir (Ergin, 2000: 1).

Oğuz boyu Türk coğrafyasının güneybatısında bulunduğundan Oğuzca aynı zamanda Güneybatı grubu Türk lehçeleri olarak da adlandırılır. Günümüzde çoğu yazı dili haline gelmiş olan Oğuz lehçeleri şunlardır: Türkiye Türkçesi, Âzerbaycan Türkçesi, Türkmençe, Gagauzca, Irak'ta Türkmen diye anılan Türklerin lehçesi, İran'ın Horasan bölgesinde konuşulan ve henüz yazı dili olmayan Horasan Türkçesi, Fars eyaletinde konuşulan Kaşkay Türkçesi ile diğer bazı Oğuz oymaklarının ağızları. Osmanlı Devleti'nin hâkim olduğu, bugün Ortadoğu ve Balkan ülkelerinde kalan bölgelerdeki Türkçe ağızların çoğu da Oğuzca kapsamına girer. Türklerin ilk ortak yazı dili olan Göktürkçenin bünyesinde bazı Oğuzca unsurlar tesbit edilebilse de IX. ve X. yüzyıllardaki Oğuzca hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Oğuzca'nın bilinen yazılı dönemi Selçuklular ve Beylikler devrinde Eski Anadolu Türkçesi ile başlar (XIII. yüzyıldan - XV. yüzyıl ortalarına kadar). Eski Anadolu Türkçesi ile bazı benzerlikler gösteren Âzerî Türkçesi ve Irak Türkmenleri'nin Türkçe'si, en batıda kalan Gagauzca yukarıdakilerle birlikte Oğuzca'nın batı kolunu, kısmen Çağatayca'nın etkisinde kalmış olan Türkmençe ile İran'ın kuzeydoğu bölgesindeki Horasan Türkçesi de Oğuzca'nın doğu kolunu oluşturmaktadır. Başlangıçtan günümüze kadar Âzerî Türkçesi'nin Osmanlıca ve Farsça'dan, Türkmençe'nin Farsça ve Çağatayca'dan etkilendiği görülürken son dönemlerde Âzerî Türkçesi'nin kuzey kolu ile Türkmençe'nin Rusça'dan etkilendiği anlaşılmaktadır. Horasan Türkçesi, Âzerî Türkçesi ile Türkmençe arasında bir konuma sahiptir ve Farsça ile Çağatayca etkisi onda da görülür. Irak Türkmençesi, Âzerbaycan Türkçesi ile benzerlik gösterirken Osmanlıcadan, Arapça ve Türkiye Türkçesinden de etkilenmiş, Gagauzca ise bulunduğu coğrafyadan dolayı Slav dillerinin tesiri altına girmiştir.

Azerbaycan Türkçesi Türk dilleri ailesine –Türk dillerinin Oğuz grubuna dâhildir. Fakat oluşma tarihi Oğuz grubuna dâhil olan dillerden çok eskidir. Hindavrupalılar, Türkler ve Kafkas dilliler ulu dilden Ön Asya’da ortaya çıkmış, burada kurulmuştur. Yeryüzüne; doğuya, batıya, kuzeye ve güneye burada yayılmıştır. Türklerin en eski vatanı Ön Asya’dır. Kuzey-Güney Azerbaycan arazileridir. Azerbaycan’ın kuti, kassi, lullu, turukki vb. tayfalarının 2-3 bin yıllıklarda güçlü devletleri olmuş, kutiler 28.asırda Arat’ta devletini kurmuştur. Biraz sonra ki yüzyıla kadar bir müddette Şumer’i idare etmişlerdir (Kazımov, 2010: 4).

Batı Türkçesinin bir kolu olan Azerbaycan Türkçesinin olduğu Kafkasya; Türkiye ile diğer Türk illeri arasında önemli bir yer ve Anadolu Türkçesi’nin de tek yaşam kaynağıdır. Bu yaşam kaynağı Güney Azerbaycan’ı da kapsamaktadır.

Kuzey Azerbaycan’da kullanılan Arap alfabesi 1922 yılında Latin, 1939 yılında Kiril alfabesine çevrilmiştir. Bu ikinci alfabe Azerbaycan dil ve edebiyatının gelişmesine, Azerbaycanlıların tarihleri ve geçmişleri ile olan münasebetlerine, Kuzey ile Güney arasında ve Kuzey Azerbaycan ile diğer Türk dilli iller arasındaki kültürel ve edebi ilişkilere büyük ve telafisi olmayan zararlara uğratmıştır (Hacaloğlu, 1992: 11).

Azerbaycan Türkleri hakkında M.Ö. VIII-VII. yy kadar gidebilsek de Azerbaycan Türkçesi için bunu söylemek güç olur. Azerbaycan dilinin özellikleri XIII-XIV. yüzyıllarda doğmaya başlar. Bu dönemlerde Azerbaycan Türkçesi Anadolu Türkçesi ile iç içedir. XII. yy da Ahmet Yesevi’ de Oğuzca özellikler, XIII. yy da Nevai’ de Çağatay Türkçesinin özellikleri, XIV. yy da Sultan Velet, Dede Korkut, Ahmet Harami’de Azeri-Anadolu Türkçesi özellikleri görülür. Fuzuli ve Habibi’den sonra ise Azerbaycan Türkçesinin dil özellikleri giderek yoğunlaşır (Buran ve Alkaya, 2011: 49).

Azerbaycan Türkçesi araştırmalara göre en eski zamanlarda Avrasya’ya (Pasifik Okyanusundan Doğu Avrupa’ya kadar) yayılmış en eski Türk dilleri grubundadır. Agglütinativ (bitişken) kuruluşa sahip olup vaktiyle Türk dillerinin Ural-Altay (veya Fin-Ugor ve Türk-Moğol) dil ailesine dâhil edilmiştir. Bu dil aileleri arasında ki akrabalığı kabul edenler bununla ilgili pek çok araştırmalar yapmışlardır. Ancak Türk dillerinin Altay dil ailesinden olduğuna şüphe ile bakanlar da vardır.

Gerek Azerbaycan Türkçesinin, gerekse diğer Türk dillerinden herhangi birinin soyu-kökü tarihin hiçbir yerinde inkâr edilemez. Türk dillerinin kök dilinden ayrılıp parçalanması milattan IV-III bin yıl öncesine dayanır ki bu dönem de pratürk dilinin mevcut olduğu dönemdir.

Türkler 13. yüzyıla kadar tek bir yazı dili kullanmışlardır. 13. yüzyıldan itibaren Azerbaycan ve Anadolu'daki Türklerin sayısı giderek artmış, Harezm'de ortaya çıkan yazı dili Türk kültür merkezini Selçuklu Türklerine yaklaştırmıştır. 13. yüzyıl başlarında başlayan Moğol baskısı neticesinde buradaki Türkler Anadolu'ya gelmişlerdir. Anadolu'ya gelen Türkler arasında edebi dili bilenler vardı, ama daha önce buralara yerleşmiş Oğuz Türkleri, edebi dilden uzak idiler. Dolayısıyla eser veren kişiler yeni bir edebi dil yaratırken Oğuz Türkçesiyle edebi dili kaynaştırdılar. Ayrıca Oğuzların zengin bir sözlü edebiyata sahip olması ve bu edebiyatın yazıya geçirilmesi ihtiyacı, Anadolu Selçukluları'ndan sonra kurulan Beyliklerin Türkçe'yi teşvik etmeleri, Azerbaycan ve Anadolu'da Oğuzca'ya dayalı yeni bir yazı dilinin oluşmasını sağlamıştır.

Azerbaycan Türkçesi, Batı Türkçesi'nin doğu sahası içinde yer alan ağızlar topluluğu ve bu saha içinde gelişen yazı dilinin adıdır. Oğuzca'ya dayalı olarak 13. asırdan günümüze kadar kullanılan Batı Türkçesi zamanla Osmanlı Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi olarak iki daireye ayrılır. Dolayısıyla Azerbaycan Türkçesi Doğu Oğuzcası, Osmanlı Türkçesi de Batı Oğuzcası'dır. Muharrem Ergin, Azerbaycan Türkçesi'nin yazı dili olarak ortaya çıkışını şöyle değerlendirmektedir: "...Azeri sahası Batı Türkçesi'nin esas yazı dili çizgisini teşkil eden Osmanlı yazı dili çizgisinin paralelinde dışarı çıkmamıştır. İki sahadaki eserler arasında görülen ufak tefek farklar hep, bir yazı dilinin iki uzak bölgesi arasında görülen mahalli ayrılıklar çerçevesinde kalmış, Azeri ve Osmanlı Türkçeleri, günümüze kadar hiçbir zaman iki ayrı yazı dili haline gelmemiş, daima aynı yazı dilinin iki ayrı dairedaki görüşünü teşkil etmişlerdir. Bu iki görünüş, ayrı siyasi idarelere, ayrı sosyal çevrelere ve ayrı kültür merkezlerine bağlı olan iki sahada, yazı dili disiplininin bugünkünden farklı olarak mahalli tesirlere açık bulunduğu devrelerin tabii bir tezahüründen başka bir şey değildir." (Ergin, 2000: 233).

Azerbaycan sahası dil coğrafyası bakımından Doğu Anadolu, Güney Kafkasya ve Kafkas Azerbaycan'ı, İran Azerbaycan'ı Kerkük ve Irak-Suriye Türkleri bölgelerini içine alır. 14. yüzyıldan itibaren tek bir çizgi halinde günümüze gelen Azerbaycan Türkçesi 1828'de Azerbaycan'ın ikiye ayrılmasıyla kesintiye uğramıştır. Bugün Güney Azerbaycan'da Farsça yazı dili durumundadır. Dolayısıyla Azerbaycan Türkçesi'nin yazı dili olarak merkezi Kuzey Azerbaycan'dır. Bugünkü Azerbaycan yazı dili öncelikle Bakü, Karadağ ve Tebriz ağızları üçgeni ile Batı Türkçesi'nin oluşumuna dayanmaktadır.

Bu çalışmamızda birbirine çok yakın olan iki dildeki yapım eklerinin karşılaştırılması, benzer ve farklı yönlerin tespit edilmesi amaçlandığı için öncelikle bu kısımda ek kavramının açıklanmasının yerinde olacağı kanısındayız.

Ekler kökler gibi; yapım ekleri, çekim ekleri şeklinde ayrılmış biçimde, tarihin bilinmeyen dönemlerinden beri dilde vardır. “Kelimenin yapısında yer alan, tek başına kullanılmayan, kökler ile birleşerek gövdeler, gövdeler ile birleşerek yeni kelime gövdeleri oluşturan yahut da kelimeler arasında geçici anlam ilişkileri kuran görevli şekillere ek denilmektedir.” (Binici, 2001: 95).

Türkçede ekler yapım ekleri ve çekim ekleri olarak ikiye ayrılır. Yapım ve çekim ekleri arasında kesin bir ayrım olmasına karşılık, çekim ekleri yapım eki işlevi kazanabilir; ancak yapım ekleri çekim ekleri olmaz. Kimi ekler kök ya da gövde ile kaynaşabilir. Yapım ve çekim ekleri kendi aralarında belirli bir sıraya uyar. Ek yığılması dışında iki çekim eki üst üste geleme. Yapım ekleri çekim eklerinden önce gelir. Ancak anne-m-gil, baba-m-sız, gün-de-lik örneklerinde olduğu gibi az da olsa istisnai durumlar söz konusudur. Fiil çekim eklerinde önce kip, sonra tarz ve en son soru ve kişi ekleri gelir. Ad çekim eklerinde ise, önce iyelik, sonra durum ve sonra soru ekleri gelir(Eker, 2002: 267).

Türkçe şekil bilgisi yönünden sağlam bir sisteme sahiptir. Kelimedeki kökler esastır. Kökler bir dilin ana sermayesi durumundadır. Köklere bir takım ekler getirilerek gövde niteliğinde yeni anlamda kelimeler ve kelime aileleri oluşturulur. Köklerden yeni kelime ve kelime ailelerinin oluşturulmasında başlıca görev eklerin üzerindedir. Ekler yeni anlamda kelimeler oluşturdıkları için de kökle olan bağlantıları geçici

değil sürekli dir. Bir kökten bir gövde, yeni bir kelime oluşturan ek, artık o kelimenin anlamca ayrılmaz bir parçası durumundadır.

Kökler ve gövdeler ister ad kök ve gövdeleri, ister fiil kök ve gövdeleri olsunlar, hep bir varlığa, bir nesneye, bir harekete veya bir duruma karşılık olan sözlerdir. Oysa dilde adlar, ad soylu sözler ve fiiller arasında sürekli bir ilişki vardır. Bu ilişkiler de çok yönlü ve türlü türdür.

Kelimeler arasında var olan çeşitli yönlerdeki bu anlam ilişkileri de bir takım eklerle karşılaşılır. Yalnız bu nitelikteki ilişkiler sürekli değil, geçici bağlantı ilişkileridir. Bu yüzden de kelime yapımında kullanılan ve sürekli ilişki kuran ekler ile kelimelere geçici olarak gelen ve geçici anlam bağlantısı kurmaya yarayan ekler, nitelikleri ve işlevleri bakımından birbirinden ayrılır. Birinci gruptakiler yapım ekleri, ikinci gruptakiler işletme ekleri adını alır.

Bir de dilin şekil yapısında kökler ile ekler arasında yine geçici olarak kullanılan, yalnız belirli bir anlamı bulunmayan ve ek niteliği de taşımayan bazı sesler vardır. Bunlar da genel olarak yardımcı sesler diye adlandırılır. (Buran ve Alkaya, 2011: 32)

Türkçe ekler sistemi bakımından çok zengin bir dildir. Türkçe'nin gramerini tanımak demek, ekler sistemini tanımak demektir. Türkçe'deki ekler tek ve çok şekillilik bakımından değişik durumlar gösterir. Ya bir şekilli, ya iki şekilli, ya da dört veya sekiz şekilli olurlar (Gülensoy, 2010: 94).

1. Tek konsonanttan ibaret olan ekler yek şekillidir. Bunlar: sat-ı-m, el-i-m, ben-i-m, kış-ı-n, tüt-ü-n, boya-t-tı, um-u-t, kaç-ı-r-dı, del-i-k, oku-r-du, gör-ü-ş-tü, aç-ı-l-dı.
2. Tek sesi geniş vokal olan eklerin iki şekli vardır: Ağac-a, ev-e, kal-a, gec-e.
3. Tek sesi vokal olan eklerin dört şekli vardır: Kaş-ı, el-i, göz-ü, kuş-u (iyelik 3.Teklik şahıs ekleri), kız-ı-n-ı, el-i-n-i, kol-u-n-u, yüz-ü-n-ü, (Akuzatif eki ve yardımcı ses olarak dört vokal).
4. İki şekilli olup bir vokal bir konsonant veya bir konsonant bir vokalle başlayan eklerin ikişer şekli vardır: oku-y-an, gez-en (-an, -en); vama, göç-me (-ma, -me)

5. Beş sestten meydana gelen eklerin iki şekli vardır: oku-madan, gel-meden gibi.
6. Dört şekilli olup, bir vokal bir konsonanttan meydana gelen eklerin dört şekli vardır: bak-ıp, gel-ip, gör-üp, dol-up (-ıp, -ip, -üp, -üp).
7. Bir konsonant, bir vokal ve bir konsonanttan meydana gelen eklerin dört şekli vardır: aç-lık, ip-lik, tok-luk, göz-lük (-lık, -lik, -luk, -lük).
8. Bir vokal, iki konsonant ve bir vokalden meydana gelen eklerin dört şekli vardır: aç-ınca, gel-ince, uyu-y-unca, gör-ünce (-ınca, -ince, -unca, -ünce).
9. Bir konsonant ve bir vokalden meydana gelen eklerin dört şekli vardır: av-da, ev-de, kış-ta, ek-te, (-da, -de, -ta, -te) gibi.
10. Sekiz şekilli olup, sedasız karşılıklı konsonantlarla başlayan tek veya iki vokali dar olan eklerin sekizer şekli vardır: al-dı, ver-di, ol-du, gör-dü, aç-tı, iç-ti, uç-tu, göç-tü (-dı, -di, -du, -dü, -tı, -ti, -tu, -tü) gibi. Yine -kı, -ki, -ku, -kü; -gı, -gi, -gu, -gü ekleri (fiilden isim yapan ek) sekiz şekillilik arz eder.

Yukarıdaki ekler dışındaki pek çok ek, çok şekillilik arz eder. Kaide olarak: Tek konsonanttan ibaret olan eklerin birer; geniş vokalli eklerin başında karşılıklı konsonant bulunmayanlar ikişer; geniş vokalli eklerin başında karşılıklı konsonant bulunanların dörder, dar vokalli eklerin başında karşılıklı konsonant bulunmayanların dörder; bulunanların da sekizer şekli vardır (Çatıkkaş, 2012: 76).

Türkçe'deki ekler menşei bakımından ikiye ayrılır. Bir kısmı başlangıçtan beri ek olarak görülen morfemlerdir ki, bunlara asıl ekler de diyebilir. Eklerin bir kısmı ise dilinin bilinen devreleri içinde birden fazla ekin birleşmesi veya bir kelimenin ekleşmesi neticesinde teşekkül etmişlerdir. Önceden var olan asıl eklerin fonksiyonları ile olan münasebetleriyle köklerin manalarıyla olan münasebetleri gibi gizli anlaşmalara dayanan ve önceden öyle kabul edilmiş olmak dışında hiçbir mantıki münasebeti bulunmayan uygunluklardan ibarettir. Fakat sonradan ve bilhassa bir kelimenin ekleşmesiyle teşekkül etmiş bulunan eklerde ekle fonksiyonu arasında ekin türediği morfemlerin mana ve vazifelerine dayanan, bir dereceye kadar mantıki bir münasebet mevcuttur. Bununla beraber teşekkül eden ekin menşei ile ilgisi

unutuldukça bu mantıki münasebette unutularak böyle ekler de asıl ekler gibi fonksiyonları önceden öyle kabul edilmiş durumuna düşerler (Ergin, 2000: 119).

Eklemeli dillerin kelime bünyesinde, kökleri gibi ekleri de çok büyük bir gelişme yolundan geçmiş ve bu süreç halen devam etmektedir. Eklerin başlangıçta sayı bakımından önemsiz olduğu ve günümüzdeki niteliklere sahip olmadığı tahmin edilmektedir. Bu yüzden onlar köklere bağlı kalmış, bazıları ise isim ve fiil gramer gruplarının sözcük türleri olarak türemesinde ve daha sonraki oluşmasında gövdeler teşkil etmiştir.

Meşhur Türkolog A.M. Şçerbak, daha 1957 yılında yazdığı makalesinde “Eklemeli belirtilerin müstakil kelimelerden oluştuğu hakkındaki görüşün doğruluğu şüphesizdir.” demişse de 1974 yılındaki diğer bir makalesinde bu meseleye başka bir açıdan bakarak, “İlk yapısı iki şekilden oluşan morfeimler etimoloji bakımından inceleme açısından uygundur ve onlar çoğunlukla müstakil kelimelere yakındır.” diye belirtmiştir.

B.A. Serebrennikov, “Ünlü seslerin vokal uyumuna uyması bile, eklemeli dillerde müstakil kelimelerin şekil halini olmasını göstermektedir.” diye, örnek olarak -ban / -ben eklerinin tarihi gelişimi üzerine dikkat çekmiştir. Ona göre, benn ön ek şeklinden oluşan -ban / -ben eki, bel “İç, iç taraf” kelimesinden türemiştir. Bununla birlikte, B.A. Serebrennikov’un morfeimlerin birleşmesinin ekleme süresinin belirli bir devir ile ilgisi olmadığını belirmesiyle dikkat çeker.

N. K. Dmitriyev, Türk dillerinde kelimelerin teşkil yapısı bakımından gelişmesinin dört safhası hakkındaki teorisinde, Türkologların görüşlerini umumileştiriyor. Bu teoriye göre, Türk dillerinde kelimelerin morfolojik gelişmesinin başlangıç noktası asıl metinde veya onun dışında belli bir mono ifade edip müstakil olarak kullanılan kelimelere dayanır. Ses yapısı bakımından birtakım seslerden oluşan müstakil kelime, özgün bir vurguya ve sözcük türlerindeki diğer kategoriler gibi morfolojik şekil değiştirme niteliğine sahiptir. Morfolojik gelişmesinin ikinci safhasında müstakil kelimeler yabancı kelimeler (isim veya fiil) grubuna geçebilir. Şekil bakımından yardımcı kelimelerin esas kelimelerden farkı yoktur; fakat onlar kelime bünyesinde manalarını kaybedebilir ve sadece gramer vazifeli şekiller olarak kullanılır. Morfolojik gelişmenin üçüncü safhasında şekil olarak değişmeyen ve

vazifeli şekli ne de vurgusu olan ön ekler meydana gelir. Dördüncü safhada ise, kelime bünyesinde ses yapısı bakımından birtakım seslerden oluşan ses zinciri, kök ve gövdeye bağımlılığını ve vurgusunu kaybedip sadece kelimelerin arasındaki ilişkileri bildiren gramer vazifeli şekiller ortaya çıkar. (Tektiğül, 2002: 611)

Zeynep Korkmaz'a gör ekler kelimenin yapısında yer alan tek başına kullanılmayan köklerle birleşerek gövdeler, gövdelerle birleşerek de yeni kelime görevleri i oluşturan yahut da kelimler arasında geçici anlam ilişkileri kuran yapı birimleridir. Yapım ekleri isim ya da fiil kok gövdelerinden yeni isim ya da fiil yapan eklerdir. Türkçede kökler ile ekler arasındaki birleşme ölçüleri kurallı ve sistemli olduğu için isimlere gelen ekler fiillere, fiillere gelen ekler isimlere gelmez. Aralarında şekilce bazı benzerlikler olsa bile bunlar görevce ayrı sınıflarda kalan eklerdir. Türk dilinin bütününde olduğu gibi Türkiye Türkçesinde yapım ekleri başlıca dört gruba ayrılır:

1. Addan ad türeten ekler,
2. Addan fiil türeten ekler,
3. Fiilden ad türeten ekler,
4. Fiilden fiil türeten ekler. (Eker, 2002: 265)

Bazı yapım ekleri, zamala eklendikleri kökle kaynaşarak o kelimenin ayrılmaz bir parçası durumuna gelmişleridir. Bu kaynaşma dolayısıyla o kelimelerin kök yapıları da kullanılıştan düşmüş ve gövdeler birer kök niteliği kazanmıştır: elti (el-ti), haylaz (hay-laz).

Bir kelimedede yapım ekleri üst üste gelebilir. Yalnız Türkçenin işleyiş sistemi bunu da bir kurala bağlamıştır. Örnek: ön-cü-lük / baş-lık-sız örneklerinde görüldüğü gibi addan yapan ekler art arda gelebilir. (Korkmaz,2003: 21)

Ek kelime bünyesinde görülen, tek başına manası olmayan ve kullanılmayan, ancak köklerle birleşmek süratiyle kullanılan ve mana ile ilgili bir vazife gören şekillere denir. Kısacası ekler kelime bünyesindeki gramer vazifeli şekilleridir. Köklerin kainattaki bütün nesne ve hareketleri karşılamadığını, bir kısım nesne ve hareketlerin köklerden yapılmış kelime gövdeleri ile karşılandığını söylemiştik. Yani bir kısım nesnelerin ve hareketlerin karşılanması için kökler başka dil birlikleriyle

genişletilebilir. Sonra isim kök ve gövdeleri nesneleri tek tek, fiil kök ve gövdeleri de hareketleri mücerret olarak karşırlarlar.

Kainatta nesneler yalnız tek tek, hareketler yalnız mücerret halde bulunmaz. Nesnelerin çeşitli durumları, halleri; hareketlerin nesnelere bağlı çeşitli şekilleri vardır. Bu durumları, halleri ve şekilleri karşılamak için de kökler ve gövdeler başka dil birlikleriyle takviye edilmek mecburiyetindedirler. İşte köklerle birleşerek onları gövde halinde genişleten kök ve gövdelerin çeşitli durumları, halleri ve şekilleri ifade etmeleri için onları takviye eden dil birlikleri ek dediğimiz morfemlerdir.(Ergin, 2000: 114)

Anlamlı en küçük sz kelimenin köküdür. Böyle bir kökten anlamları olmayan, ancak eklendiği kelimedede anlam değişikliği yapan eklerle yeni kelimler türetilir. Getirildiği kökte anlam ve görev açısından değişiklik yağan ekler, yapım eklerdir. Gövde, bir kökten herhangi bir yapım eki ile genişletilmiş köktür.

Türetme ekleri, isim yapan türetme ekleri, fiil türeten yapım ekleri diye iki ana başlık altında toplanır. Ancak türeten bir isim, bir başka isim ekiyle amaca uygun olarak genişletilir. Aynı durum fiiller için de söz konusudur. Bir fiile bir başka fiil yapım eki eklenir. İsimden isim yapım ekleri yalnızca isim köklerine değil, fiil yapılmış isimlere de eklenir. İsimden isim yapım ekleri üst üste gelebilir: taşı-ma-cı-lık vb. Yapım eklerinin bazıları kalıplaşmaya varan bir kalıcılık özelliği gösterir: tükenmez (kalem) (Hamza, 1991: 45)

Yapım ekleri, sözcük kök ve gövdelerine getirilerek yeni kavramların yansıtılmasını, kavramlara karşılık yeni sözcükler yapılmasını sağlar. Yapım ekleri eklendiği sözcüğün sözcük türünü değiştirebilir: bil-eylemi, (-gin) ekini aldığında ad, “kan” adı (a-) ekini aldığında eylem olur.

Herhangi bir yapım eki, sözcüğe genel ya da özel, farklı kademelerde anlam boyutları katabilir: asma “as-” işinin genel adıdır. asma özel ve dar anlamıyla “bitki türü” vb. Yapım ekleri, sözcükler gibi farklı bağlamalarda, farklı anlamlar taşıyabilir. Doğal olarak, bir yapım ekinin salt belirli anlamlar taşıdığını ve bunun kesinlikle değişmez olduğunu düşünmek yanıltıcı olabilir. (Eker,2002: 258)

Tahir Nihat Gencan'a göre yapım ekleri sözcüğün anlamını ve çeşidini değiştirmektedir. Yapım eklerinde ekler değişikçe görevleri de değişmektedir. (Gencan, 1979: 232)

Haydar Ediskun, ekleri anlamları olmayan ancak kelimelerden kelimeler türetmeye çalışan ya da kelimelerle durum ilgi nicelik gibi anlamlar katan dil bilgisi öğeleridir. Yapım ekleri kelimenin anlamını sınıfını değiştiren morfepleridir. (Ediskun, 1963: 256)

Bilindiği üzere bir dilde olan bütün eklerin ayrı ayrı menşeyini ortaya çıkarmak ve onun gelişim sürecini aydınlatmak zor ve belki de imkânsız bir uğraştır. Çünkü eklerin tarihi dilimizin kadim ve en eski dönemleri ile bağılı olup, uzun bir gelişim süreci geçirmiştir. Bunların hakkında kesin hükümlere varmak ve doğru görüşler bildirmek için en eski devirlere ait dil materyallerine ulaşmak gerekmektedir. Hâlbuki Türk dillerine ait ilk yazılı abideler Orhun Kitabeleri'dir ki bunlar da ancak on dört asırlık bir tarihe sahiptir. Çağdaş Azerbaycan edebi dilindeki ekler öz kökenleri itibarıyla çok birleşik bir sisteme sahiptir.

Kökenlerine göre ekler sisteminin gruplaştırılması ve formallaştırılmasının gösterilmesi gramerimizde bir sıra meselelerin düzgün hallolmasını zorlaştırmaktadır. Herhangi bir ekin kökeninden bahsetmek için zemin hazırlamış, birkaç sesteş (örneğin fiilin olumsuzu –ma, –me ve isim fiil eki –ma, –me vs.) şekillerinin ayırt edilmesine yardımcı olmaktadır.

Azerbaycan Türkçesinde bütün ekleri oluşum yollarına göre altı gruba ayırmak mümkündür:

1. Sözlere türeyen ekler,
2. Başka dillerden geçen ekler,
3. Birçok ekin birleşmesinden oluşanlar,
4. Anlamın değişmesi yolu ile oluşanlar,
5. Ünlülerin değişmesi yolu ile oluşanlar,
6. Ünsüzlerin değişmesi yolu ile oluşanlar (Ceferov, 1968: 196).

Azerbaycan Türkçesinde de kelimeler kök ve eklerden ibarettir. Başka bir deyişle çağdaş Azerbaycan Türkçesinde oluşturulan kelimelerin kuruluşu asıl ve yardımcı olarak iki kısma bölünmektedir. Kelimenin asıl bölümü dilbiliminde kök; yardımcı kısmı ise ek olarak adlandırılır. Kelimenin kökü ekten sadece şekil çeşitliliği itibariyle değil aynı zamanda karşıladığı anlama göre de farklılaşır; çünkü dilimizde öyle kökler vardır ki onlar şekil çeşitliliği ve söyleniş itibariyle bu eklerden farklıdır: San, san, siz, süz, inci, un, gan, dan vb.

Kelimeleri kök ve eklere ayırarak onları yalnız şekil çeşitliliğine göre birbirinden ayırmak mümkün değildir. Onları ancak cümle içinde kullanıldığı türe ve manaya sahip olup olmamalarına göre belirlemek mümkündür.

Ekler köklerden ayrı kullanılamazlar. Onlar kökün önüne ortasına ve sonuna gelerek kullanılmaktadırlar. Eklendikleri yere göre ekler ön ekler (prefiks), iç ek (infiks) ve son ek (suffiks) olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Azerbaycan Türkçesinde ön ve iç ek yoktur. Ancak başka dillerinden geçen ön ekler bulunmaktadır.

Azerbaycan Türkçesindeki eklerin yanı sıra başka dillerden Azerbaycan Türkçesine geçen veya alına son ekler de mevcuttur.

Azerbaycan Türkçesinde kullanılan ekler eklendiği yere göre iki kısma ayrıldıkları gibi köklerde meydana getirdikleri anlam ve şekil değişikliklerine göre de iki kısma ayrılmaktadır:

1. Sözdüzeldici (Yapım ekleri);
2. Sözdeğiştirici (Çekim ekleri). (Hüseynzade, 2007: 257).

Kelimenin kuruluşunda manalı en küçük birimlere morfem denilmektedir. Morfemde öyle küçük anlamlar vardır ki onu bir daha yeni anlam bulmak için parçalayamazsınız. Morfemler parçalandığında sese, heceye dönüşebilirler.

Morfemler sestən ve heceden daha farklı anlamlar ifade etmektedir. “goru-” morfemi bir yeri korumak anlamındayken; “-g” morfemi kelimeye korunan yer anlamını; “-çu” morfemi bu işi yapan kişiyi; “-lug” morfemi ise meslek adı yapmaktadır.

Morfemler ikiye ayrılmaktadır: kök (asıl) morfepler); kömekçi (yardımcı) morfepler.

Kök morfepler kelime köklerine denilmektedir. Kömekçi (yardımcı) morfepler ise ekler, bağlaçlar, edatlar ve ünlemlere denilmektedir.

Azerbaycan Türkçesinde ekler dilin yapısı gereği kelimenin sonuna getirilmektedir. Fakat dilimize yabancı dillerden giren bu ekler kuralı bozmuş ve kelimenin sonuna eklenmemektedir. Genel itibariyle dünyada dillerinde kullanıldıkları yere göre ekler üçe ayrılmaktadır:

1. Ön Ekler
2. İç Ekler
3. Son Ekler (Kazımov, 2010: 14)

İ. Gulusoy “Müasir Azerbaycan dilinde leksik şekilcilerin tasnifi” adlı makalesinde Çağdaş Azerbaycan Türkçesinde yapım eklerinin iki ana gruba ayrıldığını (Adlardan ad, fiil ve zarf düzeldenler; 2. Fiillerden ad, fiil ve zarf düzeldenler) ve birinci grupun daha kapsamlı olduğunu belirtmiştir (Gulusoy, 2010: 43).

Her iki dildeki eklerle ilgili bilgilerden yola çıkarak çalışmanın amacı, gerekçesi, kavramsal kapsamı, araştıma yöntemleri, sınırlılığı, literatür kaynakları ve içeriği aşağıdaki gibidir:

Çalışmanın amacı:

Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesi, Oğuz grubu içerisinde yer alan iki yazı dilidir. Bu iki yazı dili Batı Türkçesini oluşturmaktadır. Sondan eklemeli bir dil olan Türkçede yapım ekleri çok önemli bir yere sahiptir. Kelimelerin gizil anlamları eklerde saklıdır. Ekleri, özelliklerini ve işlevlerini ne kadar iyi bilirsek her iki yazı dilinin gelişimi bir o kadar sağlam olacaktır. Her iki yazı dilindeki yapım ekleri oldukça işlek bir durumdadır. Fakat birinde işlek olan bir ek diğesinde işlerlik alanını yitirmiş durumdadır. Bu tez çalışmasının çözümlenmesi gereken amaç bu iki yazı dilindeki yapım eklerini incelemektir.

Oğuz guruna dâhil olan bu iki dilin gramer ile ilgili farklı çalışmalar olmasına rağmen şekil bilgisi ile ilgili yererli sayıda karşılaştırmalı araştırmaların olmadığı görülmektedir. Şekil bilgisine dâhil olan yapım eklerinin de her iki dilin malzemesine dayanarak karşılaştırılması bu açıdan önem arz etmek de olup gelecekte bilime katkı sağlayacağı ve bu gibi araştırmaların önünü açacağı göz ardı edilmemelidir.

Karşılaştırmalı araştırmaların sayıca azlığı da iki dildeki yapım eklerinin karşılaştırmaları ile ilgili konunun güncelliğini bir daha göz önüne sermektedir.

Bu eksende, ekler üzerine yapılan her çalışma ve araştırma Türk dili hazinesine yeni bir katkı anlamına gelir.

Çalışmanın gerekçesi

Birbirine yakın hatta benzer bu iki yazı dili arasındaki benzerlik ve farklılıkların oratya konması Türk dili açısından çok önemli bir yere sahiptir. Fonetik ve anlam bakımından değişiklikler ortaya konmuş, eklerin farklı yazı dilleri içerisindeki anlam derinlikleri incelenmiştir. Türkçenin genel gelişimi ve yazı dillerinin birbirine katkı sağlanması açısından eklerin önemi ortaya konmuştur.

Çalışmanın kavramsal kapsamı

Kullanılan kavramsal çerçeve Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi çerçevesinde Türk dilinin gelenekli konuların işlenme yollarını kapsamaktadır.

Çalışmanın araştırma yöntemleri

Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesine ait dil bilgisi çalışmaları incelenmiş; incelenen metinler üzerinden ekler açıklanmış ve açıklanan ekler örneklerle verilerek gösterilmiştir. Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesindeki bu ekler arasındaki farklılıklar karşılaştırma kısmında verilmiştir.

Çalışmanın sınırlılığı

Genel Türk dili ailesi içerisinde yapım ekleri çok geniş yer tutmaktadır. Konunun amacına ulaşması için iki yakın yazı dili temel alınmış ve yapım ekleri açıklanmıştır.

Ayrıca araştırmada sadece Türkçe kökenli ekler üzerinde durulmuştur ve Azerbaycan Türkçesinde ağızlardaki yapım ekleri alınmamıştır.

Çalışmanın edebiyat kaynakları

Çalışma sürecinde hem Türkiye Türkçesindeki hem de Azerbaycan Türkçesindeki ilgili metaryallere başvurulmuştur.

Çalışmanın bilimsel kaynakları, ilgili kitapları, makaleleri vb. metaryalleri aşağıdaki şekilde sınıflandırabiliriz:

Türkiye Türkçesi hakkında ait dilbilgisi çalışması yapmış yazarların görüşleri,

Azerbaycan Türkçesi hakkında dil bilgisi çalışması yapmış yazarların görüşleri,

Konuya ilişkin bilimsel araştırma kitapları,

Konuya ilişkin bilimsel makaleler.

Çalışmanın içeriğı

Birinci bölümde Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesindeki isimden isim yapan ekler ile isimden fiil yapan ekler örnekler üzerinden anlatılmıştır.

İkinci bölümde Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesindeki isimden fiil yapan ekler ile fiilden fiil yapan ekler örnekler üzerinden açıklanmıştır.

Her iki bölümde; Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesine ait birçok dilbilimcinin görüşlerine başvurulmuştur.

Sounta ise bu eklerin her biri ayrı ayrı ele alınarak fonetik ve anlam bakımından karşılaştırılmış; eklerin farklı ve benzer özellikleri verilmiştir.

I. BÖLÜM

TÜRKİYE TÜRKÇESİ VE AZERBAYCAN TÜRKÇESİNDE İSİMDEN İSİM VE FİİL YAPAN EKLER

1.1. Türkiye Türkçesinde ve Azerbaycan Türkçesinde İsimden İsim Yapan Ekler

·A

Süer Eker'e göre çok az sayıdaki donmuş örnekte bulunur. Dil Devrimi'nin ürünü olan komuta1 sözcüğünde ve halk dilinde 'su kaynağı', biyolojide 'hücre' anlamında kullanılan göze sözcüğünde de vardır.(Eker 2002: 260)

Azerbaycan Türkçesinde, işlek alanı az olup isimlerden yer, zaman ve sebep zarfları meydana getirir: sağ-a / sol – a vb.(Xeliliov 2006: 64)

-lık, -lik, -luk, -lük

Muharrem Ergin'e göre bu ek başlangıçtan beri Türkçenin belli başlı isimden isim yapma eklerinden biri olarak kullanıla gelmiştir. Geçici olduğu gibi kalıcı isimler de yapar. Yani bir nesnenin bir vasfını bildirerek sıfat gibi kullanılan isimler yaptığı gibi nesne adı olarak kalıcı isimler de teşkil eder. Kullanış bakımından tam bir umumilik vasfına sahiptir. Başlıca fonksiyonları isimlerden yer, âlet, topluluk isimleri, mücerret isimler ve sıfat yapmaktır.

Bu ekle yapılan yer isimleri yapıldıkları ismin gösterdiği nesnenin bulunduğu yeri ifâde ederler. Bu yer ya o nesne ile doludur, yani o nesne ile doludur, yani o nesnenin çok bulunduğu bir yerdir veya o nesnenin sadece mekanıdır:

taş-lık, ağaç-lık, orman-lık, ekin-lik, çimen-lik, zeytin-lik, ot-luk, odun-luk, koru-luk, gül-lük, kömür-lük, çöp-lük misallerinde olduğu gibi.

Bu ekle yapılan âlet isimleri yapıldıkları isimle ilgili bir âlet, bir eşya bildirirler:

baş-lık, kulak-lık, güneş-lik, gece-lik, korku-luk, burun-luk, göz-lük misallerinde olduğu gibi.

Bu ekle yapılan topluluk isimleri de yapıldıkları isimle ilgili bir topluluk ifade ederler: *genç-lik*, «gençlerin bütünü», *Türk-lük* «Türklerin bütünü», *insan-lık*, misallerinde olduğu gibi. Böyle misallerin sayısı fazla değildir ve bunlar yakın zamanda ortaya çıkmış yeni örneklerdir.

Bu ekin asıl fonksiyonu sıfatlardan isim yapmak olduğu halde sıfat olarak kullanılmayan isimlerden sıfat yaptığı da görülür:

gün-lük, *ay-lık*, *yıl-lık*, *yemek-lik*, *dolma-lık*, *kira-lık*, *oda-lık*, *yol-luk* gibi misaller bu şekilde isimlerden yapılmış sıfatlardır (Ergin 2000: 206).

Tuncer Gülensoy *-lık eki için*, soyut (mücerret) adları, yer âlet, tahsis, topluluk, meslek, rütbe ve makam adları türettiğini ve ekin başlangıçtan beri Türkçenin belli başlı isim yapma eklerinden biri olarak kullanıldığını ifade etmiştir. (Gülensoy 2010: 251)

Zeynep Korkmaz ise *-lık* ekinin daha geniş kapsamda ele almış, yukarıdaki görüşlere ilave olarak bu ekin isimlere gelerek, içinlik, aitlik bildiren sıfatlar, için manasına gelen alet isimleri yine "için" anlamına gelen mücerret isimler ve hal isimleri yaptığını belirtmiştir. *kışlık* elbise / *ağızlık* / *harçlık* / *yiğitlik* (Korkmaz 2003: 90).

Mehmet Hengirmen *-lık* ekinin görevlerini, *sayı adlarına* gelerek o sayının toplu olarak bulunduğunu gösteren sözcükler, *ölçü* bildiren sözcükler, meslek derecelerini gösteren sözcükler, ikilemeler, üveylik anlamı taşıyan sözcükler, giysi adı olan sözcükler ve *-cı* ekiyle birlikte *bağlılık* ve *özellik* bildiren sözcükler kurduğunu ifade etmiştir. Azlık çokluk /çavuşluk /sağcılık /analık, /sabahlık /milyonluk (Hengirmen 2003: 294).

Süer Eker, Etuğrul Yaman, Mehmet Kötekçi, Cevdet Yalçın ve Zafer Yeşilöz

“-lık” eki ile ilgili yukarıdaki görüşleri benimsemişlerdir (Eker, 2002: 156; Yaman, 1998: 241; Yalçın 2001: 47; Yeşilgöz 2003: 56).

Azerbaycan Türkçesinde bu ek vasıtasıyla başlıca on bir mana grubuna ayrılan isimler meydana getirilir.

Bir nesnenin çok olduğu mekânı anlatan isimler oluşturur. (Ceferov, 1982: 173)

Örnek: ağacılık, dağlık, bağlık, odunluk, üzümlük, derelik vs.

- a) Giyim nesnelerini ifade eden yemek ve zamana bağlı olan isimler oluşturur. (Ceferov, 1982: 174)

Örnek: köyneklik, paltolug, günlük, aylık vs.

Nuh Nebi yetmiş beş günlük azuge de götürmüştü. (Ahundov, 1994: 413)

- b) Belirli bir sanat ve ihtisas grubunu anlatan isimler oluşturur. (Ceferov, 1982: 173)

Örnek: dülgerlik, hekimlik, ovçuluk, zergerlik, hanendelik vs.

Men özüm de fikir vermişem, sesin var, hanendelik de güzel senetti (Caferzade, 1990: 24).

Manevi özellikleri kendisinde bulunduran soyut isimler oluşturur. (Ceferov, 1982: 174).

Örnek: yahşılık, pislik, insanlık, gorhaglık, iyidlik vs.

Dünyada bir pisik galar, bir de ahşılık (Zeynelov, 1974: 49).

- c) Nesnelere ait özellikleri kendisinde bulunduran isimler oluşturur. (Ceferov, 1982: 173).

Örnek: berklik, boşlug, uzunlug, sarılık, gırmızılık vs.

Çörek deşmişler, tendir salarmış, gan gırmızılığında golaç golaç çörekler bişirermiş, üzü haşhaşlı etri bihuş edici (Caferzade, 1990: 128).

- d) Sahipli ve alışkanlık bildiren, kısmen olumsuz manada kullanılan isimler oluşturur. (Ceferov, 1982: 173).

Örnek: dağlılık, kendlilik, yüngüllük, menlik, senlik vs.

Besdi oyun çıhartdın, yüngüllük eledin, besdi. (Süleymanlı, 1998: 145).

- e) Beden uzuvlarına ait bir nesneyi bildiren isimler oluşturur. (Ceferov, 1982: 174).

Örnek: gözlük, ellik, barnağlık vs.

- f)** Doğa olaylarının uzun bir süre devam ettiğini anlatan isimler oluşturur. (Ceferov, 1982: 173).

Örnek: yağışlık, nemlik, guraglık vs.

İnsanlar yağışı ve guruglığı havadan ve bulutlardan müeyyen edirdiler(Ahundov, 1994: 432)

- g)** Belirli bir miktarı bildiren isimler oluşturur. (Ceferov, 1982: 174).

Örnek: üçlük, beşlik, yüzlük, onlug vs.

Doktor getti, amma üçlük de galdı, zindandan bele garanlık olan rutubetli otag da galdı.(Hüseyn, 1962: 247)

- h)** Durum, hal bildiren isimler meydana getirir (Ceferov, 1982: 174).

Örnek: üstünlük, birincilik, ikincilik vs.

Oğuz grubu dillerinden olan Türk, Türkmen ve Gagauz dillerine mehsus hususiyetlerin ohşarlığı ve birliği daha çok üstünlük teşkil edir. (Ceferov, 1982: 173).

- i)** Miktarı kesin belirtilmemiş isimler oluşturur. (Ceferov, 1982: 174).

Örnek: azlık, çohlug, bollug vs.

Ölkede bollug, firavanlık yarandı, hezine yene de doldu, anbarlar zıg verdi. (Caferzade, 1990: 66).

İsim sıfat ve sayılardan çeşitli manalarda isimler meydana getirir: ağaç-lık / beş-lik / men-lik / düz-lük vb. (Xeliliov 2006: 55).

Bu ekin dilimizde kullanım alanı oldukça geniştir. İsim, sıfat, sayı ve zamirlere gelerek onlardan yeni isimler türetmektedir. Bu ek her şeyden evvel isim ve başta olmak üzere başka sözcük türleriyle birleşerek hal, durum, nitelik ve nicelik bildiren sözcükler meydana geitmektedir.

Örnek: adamlıg / dostlug / insanlıg yoldaşlıg vb.

Bu ekin diğerk bir özelliğide farklı yapım eklerinden sonra gelerek onların sıfatlaşmasını engellemektedir

Örnek: işsizlig / dadsızlıg vb. (Hüseynzade , 2007: 14).

Önceki ekler gibi bu ek de eskiden beri çok işlek olarak kullanılmış bir ektir. İsimlerden isim meydana getirmektedir.

-ılıg eki çeşitli manalarda isimler oluşturmaktadır:

- a) Genellikle soyut isimler oluşturmaktadır: dostlug / yoldaşlıg / yaxşılıg
- b) Ekelindiğı kelimenin manasına çokluk anlamı katmaktadır: meşelig / odunlug / çemenlik
- c) Eklendiğın sözcüğün anlamına uygun somut isimler oluşturur: dizlik / gözlük/ başlıg
- d) Meslek isimleri meydana getirir: derzilik / müellimlik / hekimlik.

İsimden isim yapan ekler genellikle kelimelerin köklerine gelerek yeni anlam türettikleri halde bu ek hem kök hem de gövde dururmundaki sözcüklere de gelemektedir.

Örnek: goyunçuluk / könüllülük / utancalıg vb.

Ayrıca –çı ve –lıg ekleri bazı kelimelerde ayrılmamakta ve beraber kullanılmaktadır: peşmançılıg / düşmençlig. (Kazımov, 2010: 50).

Azerbaycan Türkçesinde bu ek, isimlerden ve sıfatlardan isim türettiğı gibi isimlerden sıfat da türetebilir. Zaman ve miktar bildiren sözlere gelerek zaman, ağırlık, hacim bildiren sıfatların oluşumunu sağlar.

Örnek: yazlıg (taxıl) / aylıg (plan) / dolmalıg (et) vb. (Kazımov, 2010: 106).

Karşılaştırma

Hem anlam açısından hem de kullanım alanı bakımından her iki yazı dilinde de aynıdır. Yani anlam açısından aralarında herhangi bir farklılık yoktur. İşlerlik alanı

ise her ikisinde de geniştir. Sadece Azerbaycan Türkçesinde fonetik bakımından ekin -lıg ve -lug kalın şekillerinin “g” konsonantında farklılık vardır.

-çılıg, -çilik, -çulug, -çülük

Azerbaycan Türkçesinde; adlara ilave edilerek onlardan yeni isimler meydana getiren eklerdir. (Ceferov, 1982: 59)

Örnek: Kasıbçılıg, dilhorçulug, nigarançılıg vs.

Hülase nigarançılıg pis şeydir. (Zeynelov, 1974: 52)

İsimlere eklenerek yeni isimler meydana getiren eklerdir

kasıb-çılıg / dilxor-çulug (Buludhan, 2016: 82)

Bu ek *Türkiye Türkçesinde* görülmemektedir.

-m

Türkiye Türkçesinde; aslında iyelik eki olan -m, işlev değişikliğiyle tarihsel kaynaklarda birleştiği unvan adları ile soylu kadın/erkek unvanı oluşturmuştur.

Ancak yeni türetilen birim sözcüğünde bu işlev göz önüne alınmamış olmalıdır. (Eker 2002: 264)

Birinci teklik şahıs ekinden kalıplaşma yoluyla gelişmiş, birkaç kelimedede bulunan bir ektir:

hanım (< han,- ı - m), *begüm* [(< beg - ü - m): Türkçede kullanılmayan, Hindistan'da asil kadınlara verilen bir ünvan] (Korkmaz 2003: 91)

Azerbaycan Türkçesinde incelenen kaynaklarda böyle bir ek gözlenmemiştir.

-mAç

Türkiye Türkçesinde; kullanım alanı çok az olan bir ektir. Dilmaç örneğinde olduğu gibi meslek, uğraş adı yapmıştır. Bu sözcük Almancada ve doğu kimi Avrupa dillerinde Türkçe alıntı olarak yaşamaktadır. (Eker 2002: 264)

Azerbaycan Türkçesinde İncelenen kaynaklarda böyle bir ek gözlenmemiştir.

cı, -ci, -cu, -cü, -çı, -çi, -çu, -çü

Muharrem Ergin'e göre, bu ek eskiden beri kullanılan ve işlekliliğini kaybetmemiş bulunan isimden isim yapma eklerinden biridir. Başlıca fonksiyonu meslek ve uğraşma ile ilgili isimler yapmaktır. Kullanış sahası çok geniş, işleklilik derecesi çok yüksektir. Her türlü ismin sonuna gelerek onlarla ilgili meslek sıfatları, uğraşma isimleri yapar: *av-cı, araba-cı, siva-cı, kalay-cı, deve-ci, teneke-ci, eski-ci, ev-ci, yol-cu, uyku-cu, sol-cu, oyun-cu, göz-cü, söz-cü, gürültücü, kömür-cü, aş-çı, balık-çı, at-çı, kitap-çı, bek-çi, yemiş-çi, simit-çi, ekmek-çi, koltuk-çu, ok-çu, çöp-çü, süt-çü, üfürük-çü* misallerinde olduğu gibi.

Misallerden de anlaşıldığı gibi bu ekle yapılan isimler mesleklerini, uğraşma sahalarını bildirerek şahısları ifade ederler. Yani şahısların meslek sıfat ve isimlerini yaparlar. Şahıslarla ilgisiz mücerret meslek isimleri ise bunların sonuna biraz önce gördüğümüz mücerret isim yapma eki *-lık, -lik, -luk, -lük* getirilerek yapılır: *av-cı-lık, teneke-ci-lik, sol-cu-luk, göz-cü-lük, aş-çı-lık, bek-çi-lik, koltuk-çu-luk, üfürük-çü-lük* misallerinde olduğu gibi. (Ergin 2000: 207)

Ertuğrul Yaman ise ekin bir şeye bağlı olma, onunla ilgili olma kavramları veren isimler yaptığını ifade etmiştir: *Ata- türk-çü, ülkü-cü, milliyet-çi, kader-ci, inkılap-çı, devrim-ci* vb. (Yaman 1998: 82)

Zeynep Korkmaz ise yukarıdaki görüşlere ilave olarak *-cı* ekinin çok işlek bir ek olduğunu, Sonuna geldiği kelimeye göre sekiz şeklinin olduğunu, hem ünlü, hem de ünsüz uyumuna girdiğini ve çeşitli isimlerin sonuna gelerek, o ismin ifade ettiği şeyi, meslek ve davranış haline getirdiğini, ona taraftar olan, onu seven kimseleri bildiren isimler yapığını ifade etmiştir: *yalancı / Cebeci* (Korkmaz 2003: 88)

Tuncer Gülensoy, Süer Eker, Cevdet Yalçın, Zafer Yeşilöz, Mehmet Hengirmen “-cı” eki ile ilgili yukarıdaki görüşleri benimsemişlerdir. (Gülensoy, 2010: 158; Eker, 2002 : 95; Yalçın, 2001: 178; Yeşilöz, 2003: 57; Hengirmen 2003: 288)

Azerbaycan Türkçesinde, bu ek altı mana grubuna ayrılabilen sözler meydana getirir.

a) Sanat veya meslek adları oluşturur. (Ceferov, 1982: 42).

Örnek: demirci, kömürcü, vs.

-Men demirci zindanı değılem ki, demirçiliyi benim başımda öğrenesen, düşmemisen göç davasına, düşmüşen tülkü-mülkü davasına, çek galhanı başına. (Ahundov, 1994: 279)

b) İhtisas adları oluşturur. (Ceferov, 1982: 42).

Örnek: dilçi, edebiyatçı, yazıcı, vs

Yazıcılar ittifağı, müellimler evi.

c) Uğraş alanı ziraat olan insanları anlatan isimleri oluşturur. (Ceferov, 1982: 43).

Örnek: ikinci, biçinçi, koyuncu, toyugçu, pambığçı, bostancı, vs.

Bir bostancı var idi. Bu bostancı külfetini garpız yemişle sahlayırdı. (Ahundov, 1994: 269).

Yalançının evi yandı, heç kes inanmadı. (Ahundov, 1994: 269).

d) Mekanla ilgili alışkanlık bildiren isimler oluşturur. (Ceferov, 1982: 43).

Örnek: dağçı, arançı, yaylaçı vs.

İsimlere gelerek nitelik bildiren isimler oluşturmaktadır.

Örnek: toçu / yalancı / yaylagçı vb. (Buludhan, 2016: 78).

Bu ek esasen meslek isimleri oluşturarak cansız bir varlıktan canlı varlık isimleri oluşturduğu için başka sözcük gruplarıyla ilişki kurabilmektedir. Meslek isimlerinde başka anlamlar da ifade etmektedir.

Örnek: tebligat-çı / növbet- çi vb. (Hüseynzade , 2007: 13).

Bu Azerbaycan Türkçesinde isimden isim yapan en işlek ektir. Genellikle isimlerden bazende sıfat ve sayılardan meslek isimleri meydana getirmektedir.

Örnek: tarihçi / güleşçi / elaçı / milyoncu / örneklerde görüldüğü gibi bu ek türemiş sözcüklerden yeni isimler meydana getirmektedir. (Kazımov, 2010: 49).

Karşılaştırma

Bu ek anlam açısından hem Azeri Türkçesinde hem de Türkiye Türkçesinde aynı özellikleri yansıtan isimler oluşturmaktadır. İşlerlik açısından ise her iki yazı dilinde de eskiden beri kullanılan ve işlekliğini kaybetmemiş bir ektir. Bu ekte, Azeri Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki fark: bu ekin Azeri Türkçesinde 4 şekilli -çı⁴; Türkiye Türkçesinde ise -cı⁴ ve -çı⁴ olmak üzere sekiz şekilli varyantının olmasıdır. Demek ki, Azeri Türkçesinde bu ek konsonant uyumuna ve sedalılışmaya uymamaktadır.

-Cın

Az sayıda sözcükte görülür: balıkçın, ayakçın (Eker, 2002: 262).

Azerbaycan Türkçesinde incelenen kaynaklarda böyle bir ek gözlenmemiştir.

-lı, -li, -lu, -lü

Muharrem Ergin'e göre, bu ek işleklik derecesi çekim eklerine yakın olan isimden isim yapma eklerinden biridir. Esas fonksiyonu aslında sıfat olarak kullanılan vasıf isimleri yapmaktadır. Bu yüzden sıfat eki diye anılır. Fakat sıfatlar isim olarak da kullanıldıkları için bu ekle yapılan isimler hem sıfat, hem isim olarak kullanılan vasıf isimleridir. Bu isimler vasfını belirttikleri nesnelerde dayandıkları isimlerin karşıladığı nesnelerin mevcut bulunduğunu veya vasfını belirttikleri nesnelerin dayandıkları isimlerin karşıladığı nesnelere bağlı olduğunu ifade ederler. Demek ki –lı, -li, -lu, -lü eki ya bir nesnede bir nesnenin bulunduğunu, bir nesnenin bir nesneye sahip olduğunu veya bir nesnenin bir nesneye bağlı bulunduğunu gösterir. Yani kısacası ya bir kendinde bulundurma, bir sahiplik veya bir bağlılık ifade eder.(Ergin 2000: 208).

Süer Eker'e göre bu ek, yaygın ve kullanım sıklığı yüksek eklerden biridir. Sıfat kategorisinde sözcük yapar. -siz ekinin olumlu karşılığı olarak kabul edilir. Sahiplik

(evli), bedensel/maddesel ve ruhsal nitelik (özürlü, defolu; kaygılı, üzüntülü), bire yere/bir şeye aitlik (Çorumlu, Galatasaraylı, Bosnalı) ifade eder.(Eker 2002: 262)

Zeynep Korkmaz'a göre, çok işlek olan eklerden biridir. Hemen hemen her isme gelir. İki kaynağı vardır. Bunlardan biri Eski Türkçedeki -lıg, -lig eki, diğeri de ikilemeler yapan “ve” manasına gelen -lı...-lı ekidir. Birincisinde ekteki -g / -g seslerinin aşınması ekin şekil olarak diğeriyle aynileşmesine sebep olmuş ve ikincisinde de bazı hallerde mana kaymaları husule gelmiştir:

İsimlere ve sıfatlara gelerek “- olan” manası veren donatım sıfatları yaptığını; güçlü (gücü olan), bazı fiilden yapma isimlere geldiğinde “-ilen” manası verdiğini: sevgili (sevilen), bazı yer, şahıs vs. isimlerine gelerek mensubiyet bildirdiğini: Akşehirli, çok kere ve, ve... beraber (birlikte) manasına gelen, bazan da donatım bildiren ikilemeler yaptığını: geceli gündüzlü ifade etmiştir.(Korkmaz 2003: 90).

Cevdet Yalçın ise ek hakkında, bir zümre ile olan bağlantıyı gösterdiğini ifade etmiştir.; Fenerbahçe - li, Beşiktaş - lı. (Yalçın 2001: 47).

Zafer Yeşilgöz ekin, sıfat yapmaya yarayan bir ek olduğunu, Eski Türkçeden beri yaygın olan ve hemen hemen her isme geldiğini belirtmiş; Eski Türkçede -lıg, -lig, -lug, -lüg şeklinde olduğunu: tın-lig; ikilemeler kurduğunu: allı pullu ve bazı örneklerde kalıplaşarak sıfat yapma görevinden uzaklaştığını belirtmiştir.: uslu, sözlü, acıklı, nişanlı, gizli, tatlı, sevgili, vb. (Yeşilgöz 2003: 57).

Tuncer Gülensoy, Ertuğrul Yaman, Mehmet Köstekçi ve Mehmet Hengirmen, “-lı” eki ile ilgili yukarıda verilen özellikleri benimsemişlerdir. (Gülensoy, 2010: 158; Eker, 2002: 149; Yalçın, 2001: 85; Yeşilgöz, 2003: 148; Hengirmen 2003:146).

Azerbaycan Türkçesi’nde, bu ek vasıtasıyla birçok mana özelliğine sahip söz grupları meydana getirilir.

a) Nesnenin niteliğini bildiren sıfatlar meydana getirir. (Ceferov, 1982: 175).

Örnek: güneşli, ağıllı, sulu, aylı vs.

Ağıllı fikir eleyince, deli vurdu çayı keçdi. (Ahundov, 1994: 149)

b) Şahsa ait özellikleri bildiren sıfatlar meydana getirir. (Ceferov, 1982: 175).

Örnek: ordenli, pullu vs.

Elekber pullu oğlan olduğuna göre Buzbulağın küçelerinde tamam başka cür gezecekti. (Eylisli, 1987: 70).

c) Gerçek anlamdan daha çok mecazi anlam bildiren sıfatlar meydana getirir. (Ceferov, 1982: 175).

Örnek: dilli, ağızlı, başlı vs.

Ahı yeddi şahzade itmişti, bir derd idi, güzel göyçek, ağıllı kamallı, dilli tavazlı Sahibe Sultanın getmeyi de bir derd olmuştu. (Caferzade, 1990: 153).

d) Mekâna aitlik bildiren sıfatlar meydana getirir. (Ceferov, 1982: 175).

Örnek: kendli, şehirli, Bakılı, dağlı vs.

Kendliler süfre açıb hurcunlarından çörek, bışmış yumuta, pendir yağ çıkarttılar. (Zeynelov, 1974: 51)

e) Soyadı veya köy şehir isimleri gibi özel isimler meydana getirir. (Ceferov, 1982: 175).

Örnek: muradlı, gara donlu, armudlu, gurbanlı vs.

Gurbanlı kimi bir adamın her gün bele bir ecaip menzere ile rastlaşmadığı Halığı uzun müddet narahat elemişti. (Eylisli, 1987: 11).

f) İnsan veya hayvan isimleri anlatan özel isimler meydana getirir. (Ceferov, 1982: 175)

Örnek: Güllü, Hallı, Telli, Nazlı, vs.

Hele o ne sözdü dün Nazlı'ya demisen? (Makas, 1990: 193)

İsimlerden çeşitli mana özelliklerine sahip nitelik bildiren isimler oluşturmaktadır.

Örnek: yağlı / atlı / dilli vb. (Xeliliov 2006: 78).

Bu ek yeni isimlere eklenerek onlardan çeşitli anlamalr meydana getirmektedir.

Bu aynı şekilde ekelendiği sözcüğün önceki anlamına yeni anlamlar katmaktadır.

Örneğin: haglı sözcüğü hukuk; atlı sözcüğü hal-vaziyet; bakılı sözcüğü yer bildirmekte; evli sözcüğü aile; Sultanlı sözcüğü nesil anlamalarını ifade etmektedir.

Bu ek, sıfat, sayı ve zamirlere gelerek onlardan yeni anlamlı sözler meydana getirir. Bunlar sıfatlara gelirken zıt anlam ifade edecek şekilde kullanılmaktadır.

Örnek: ağılı-garalı / büyüklü-küçükli vb. men-li / sen-li siz-li / biz-li (Hüseynzade , 2007: 13).

Bu ek çok işlek bir olarak hem sıfat hem de isim meydana getirmektedir. Ayrıca ek, yer kişi isimlerine eklenerek onlardan aile ve mensubiet anlamlı sözcükler oluşturmaktadır.

Örnek: Sultanlı / Tahirli / Qafqazlı (Kazımov, 2010: 51).

Bu ek eşyanın farklı bir özelliğinin olduğunu göstermekle birlikte eşyanın maddi oluşumunu gösteren sıfatlar da meydana getirmektedir.

Örnek: ordenli / gazlı / sinifli vb.

Aynı zamanda bu ek, basit isimler yanında fiilden türemiş isimleri de sıfat yapma göreviyle kullanılır.

Örnek: düşünceli / örtülü / dözümlü vb.

Basit isimlerden oluşan sıfatlarla kökü fiil olan isimlerden oluşan sıfatlar arasında anlamca far vardır.

Örnek: duzlu xorek / güçlü insan vb.

Bu ek aitalık bildiridiği için aile, cumhriyet şehir, köy adlarını bildiren türemiş isimler meydana getirir. Fakat yukarıdaki ismler her zaman sıfat göreviyle kullanılır.(Kazımov, 2010: 104).

Karşılaştırma

Her iki yazı dilinde de anlam açısından aynıdır. Azerbaycan Türkçesinde olsun, Türkiye Türkçesinde olsun, her ikisinde de isimlerden çeşitli manalarda sıfatlar oluşturmaktadır. Fakat sıfat yapma duurmunda şöyle bir fark bulunmaktadır. Azerbaycan Türkçesinde ekin sıfat yapabilmesi için eklendiği sözcüğün kendi bünyesinde bir nitelik bildirmesi gerekir. Türkiye Türkçesinde ise ekin sıfat yapabilmesi için önünde bir ismi nitelemesi veya belitmesi gerekir. Hem Azerbaycan Türkçesinde, hem de Türkiye Türkçesinde kullanım alanı geniş ve fonetik bakımdan herhangi bir farklılık yoktur

-calı

Adlara eklenerek mekân isimleri oluşturan yapım ekleridir. (Ceferov, 1982: 98).

Örnek: garacalı, göycalı, sarıçalı vs.

Aslında Azerbaycan Türkçesinde –calı diye bir ek yoktur. Bu sadece –lı ekinden ibarettir. –ca eki ise kelimenin kökünde bulunmaktadır. –lı eki kelimeye eklenerek mekan isimleri oluşturmaktadır.

- ıl / -il

Türkiye Türkçesinde; eskiden de kullanılış sahası çok dar olan, bugün nisbet eki olarak canlandırılmaya çalışılan, fakat pek tutmayan bir ektir:yeşil (< yaş – ıl) , usul (< us – ul) (Korkmaz, 2003: 89).

Azerbaycan Türkçesinde “–ıl” isimden isim yapım eki olarak kullanılmamıştır.

-sız, -siz, -suz, -süz

Muharrem Ergin’e göre, bu ek –lı, –li, –lu, –lü ekinin menfisidir. –lı, –li, –lu, –lü eki esas itibariyle bir nesnede bir şeyin bulunduğunu, –sız, –siz, –suz, –süz eki ise bir nesnede bir şeyin bulunmadığını ifade eder. Bu ek de isimlerden hem sıfat, hem isim olarak kullanılan vasıf isimleri yapar. Esas hususiyeti menfilik ifade etmesidir. Bu yüzden menfi isim yapma eki diye anılır. İsimlerde menfilik ifade eden tek ek bu ektir. Fakat tabii, mücerret olarak isimlerin menfisi olmaz. Onun için bu ek isimleri

menfi hâle sokan ek değildir. Bu ek sadece *-lı, -li, -lu, -lü*'lü vasıf isimlerinin menfisini ifâde eden bir ektir. Yani isimleri menfileştirmez, isimlerden *-lı, -li, -lu, -lü*'nün aksine menfi sıfatlar yapar. Meselâ *ağaç-sız, ağaç*'ın değil, *ağaç-lı*'nın menfisidir. (Ergin, 2000: 209).

Zafer Yeşilgöz'e göre ise bu ekin, Eski Türkçeden beri olumsuz sıfatlar yaptığını: şeker - siz, (çay), aynı anda ikilemeler de kurduğunu: tatsız tuzsuz (yemek); ancak kalıplaşmış örneklerle, mensubiyet bildiren durumlarda - sız ekiyle oluşmuş olumsuz biçimler yapılmadığını: liseli, sisli, hızlı, ifade etmiştir. (Yeşilgöz, 2003: 57).

Tuncer Gülensoy, Suer Eker, Ertuğrul Yaman, Zeynep Korkmaz, Mehmet Akalın, Cevdet Yalçın ve Mehmet Hengirmen, yukarıda ekle ilgili görüşlerin aynısını benimsemişlerdir. (Gülensoy, 2010: 92; Eker, 2002: 156; Yaman, 1998: 83; Yalçın, 2001: 98; Yeşilgöz, 2003: 57; Korkmaz, 2003: 98; Hengirmen, 2003: 299).

Azerbaycan Türkçesinde; asıl sıfatlardan başka, diğer bütün isimlere gelerek onlardan sıfatlar ve isimler oluşturmaktadır. Ayrıca isimlerden hareketin tarzını anlatan zarflar da meydana getirir. (Ceferov, 1982: 97).

Bu ek vasıtasıyla nesnelerin yokluğunu ifade eden sıfatlar meydana getirilir. (Ceferov, 1982: 176).

Diğer isim yapım eklerinden farklı olarak **-sız** eki herhangi başka bir anlamsal nüansa sahip değildir. Azerbaycan Türkçesi'nde **-sız** eki çoğunlukla, nesnel, bazen de soyut anlamlı adlara eklenerek sıfat yapar. (Musaoğlu, 1962: 234).

Örnek: hevessiz, hoşsuz, susuz, gorhusuz, elsiz vs.

Burada kız evinin beş üç yahın gohumu bir de beş altı elsiz ayagsız arvad galdı. (Eylisli, 1987: 145).

Asıl sıfatlardan başka sözcüklere gelerek sıfat ve nitelik bildiren kelimeler oluşturmaktadır. Ayrıca isimlerden durum zarfları da meydana getirir.

Örnek: başsız / elsiz / duzsuz / könülsüz / hevessiz vb. (Xeliliov, 2006: 80).

Bu ek esasen isimlere eklense de sıfat- sayı ve zamirlere eklenerek onlardan çeşitli anlamlar meydana getirmektedir. Bu ek özellikle yokluk ve olumsuzluk bildirmektedir. Fakat bu ek olumsuzluk bildiren eklere getirildiğinde olumlu anlamlar oluşturmaktadır.

Örnek: ölümsüz / zersiz / ziyansız vb. (Hüseynzade , 2007: 13).

Bu ek, ekendiği sözcüğün anlamının başka bir kelime de olmadığını bildiren sıfatlar meydana getirmektedir.

Örnek: başsız (beden) / xeyirsiz (iş) vb.

Bu ek, -lı -li-lu-lü ekiyle anlamca karşıt sözcükler türetmektedir. Hem tür isimlerine hem fiilden türeyen kelimelere gelebilmektedir.

Örnek: gorusuz(uşak) / vurğusuz (heca) vb.

Bu ek olumsuzluk bildiren kelimelere gelince olumlu anlamlar meydana getirir.

Örnek: acısız (heyat) / günahsız (adam) vb. (Kazımov, 2010: 104)

Karşılaştırma

Her iki yazı dilinde de anlam açısından bir fark yoktur. Ekin kullanım alanı hem A.T. hem de T.T. genişir. Fonetik bakımdan her ikisinde de aynıdır. Bu ek Türkiye Türkçesinde farklı türde sözcükler oluştursa da isimden isim yapım eki başlığı altında kabul edilmektedir. Fakat ek Azerbaycan Türkçesinde isimden sıfat yapım eki başlığı altında ele alınmıştır.

-ş

Süer Eker'e göre Türkiye Türkçesinde; eklendiği sözcüklere küçültme, sevgi ve sempati anlamları katar.(Eker, 2002: 266).

Eskiden de kullanılış sahası çok dar olan bir ektir. Bugünkü dilimizde bir kaç kelime de kalmıştır. Sevgi ve okşama bildirir. Şahıs adlarına da getirilir:

maviş, göğüş, minnoş, Afiş, Memiş (Kormaz, 2003: 92)

Azerbaycan Türkçesinde işlerlik alanı az olan bir ektir.

Örnek : gen-iş (Xeliliov 2006: 67).

-ki

Muharrem Ergin'e göre, bu ek isimlerden temsil ve vasıf isimleri, yani, zamir ve sıfat olarak kullanılan isimler yapar. Başlıca fonksiyonu, içinde bulunma, bağlılık ve âitlik ifade etmektir. Bir nesneyi bağlı ve âit olduğu başka bir nesneye göre veya zaman ve mekân içindeki yerine işaret etmek suretiyle belirtir : *şimdi-ki, demin-ki, önce-ki, sonra-ki, öte-ki, beri-ki, karşı-ki, akşam-ki, yarım-ki, dün-kü, bugün-kü, o zaman-ki, evvel-ki, aşağı-ki, yukarı-ki, aşağıda-ki, yukarıda-ki, bende-ki, yerde-ki, gökte-ki, altta-ki, üstte-ki, benim-ki, senin-ki, onun-ki, köylünün-kü, komşunun-ki* misallerinde olduğu gibi. (Ergin, 2000: 210).

Süer Eker'e göre ise ek bir yere veya zaman ait olmayı bildiren adlar yapar (karşiki; sonraki, deminki, akşamki). Bulunma veya ilgi durumu ekleriyle söz diziminde aitlik öbeği oluşturur. Ölçünlü dilde artlık-önlük uyumuna girmez. Adlardan sonra gelen -ki ile ilgi ve bulunma durumlarından yani çekim eklerinden sonra gelen -ki farklı işlevdedir. Söyleyişte zaman zaman dudak uyumu dışında da kalır: *dünki ~ dünkü, bugünkü ~ bugünkü*. Bunda Farsça kökenli bağımsız biçim birim ve olan ve tek biçimi bulunan ki bağlaç/edatının etkisi olabilir. (Eker, 2002: 263).

Mehmet Hergirmen ise ek hakkında ad soylu sözcüklere gelerek *iyelik* ve *aidiyet* anlamları kattığını ifade etmiştir. *dünkü* (düne ait) (Hengirmen, 2003: 292).

Azerbaycan Türkçesinde; Bu ek vasıtasıyla zaman anlamlı sıfatlar meydana getirilir. (Ceferov, 1982: 176)

Söz konusu ek isimlere, sıfatlara ve zayıflara eklenerek çoğu zaman alan, aidiyet, yaklaşım ve iyelik ifade eden sıfatlar türetir. (Ceferov, 1982: 176).

Örnek: seherki, dünengi, evvelki, bugünkü, indiki vs.

Başçı yine evvelki sözleri tekrar edir, sol ayağını sağ ayağının barmakları üzerine goyub iki defe fırlanır. (Ceferov, 1982: 176).

Bu ek zaman zarfalarına gelerek zaman manalı sıfatlar meydana getirir.

Örnek: indiki (hedise) / dünengi (mesele) vb.

Bu ek ayrıca bulunma hal eki ile beraber kullanılabilir.

Örnek: yazdaki (hava) / qışdaki (gar) vb. (Kazımov, 2010: 105)

-inki, -inkı, -unku, -ünkü

Azerbaycan Türkçesinde; bu ek köken itibarıyla -kı, -ki, -ku, -kü eki ile ilgi hal ekinin birleşmesiyle meydana gelmiştir. Bütün isimlere eklenerek onlara sahiplik ve ısrar anlamı katar. (Ceferov, 1982: 90)

Örnek: seninki, beşinki, sürününkü vs.

Seninki uzağa getse, sen hagsan. (Caferzade, 1990: 149)

-daki, -deki

Azerbaycan Türkçesinde; İsim ve zamirlere gelerek mekân anlamı katan eklerdir. (Ceferov, 1982: 90)

Bu ek birleşik ek olup ismin bulunma hali -da, -de ile -kı, -ki ekinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Bu ek yardımıyla belirli bir nesnenin bulunduğu yeri gösteren sıfatlar meydana getirilir. (Ceferov, 1982: 177)

Örnek: dağdaki, evdeki, mendeki, bağdaki, sebetdeki vs.

Divara dırmaşıb o evdeki toy destgahına tamaşa eleyirdi. (Eylisli, 1987: 42)

Karşılaştırma

Bu ekte, Azerbaycan Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasında anlam açısından bir fark yoktur. Kullanım alanı her iki yazı dilinde de geniştir. Fonetik açıdan Azerbaycan Türkçesinde ekin -k₁₄ şekli bulunmakta Türkiye Türkçesinde ise -ki, -kü ince şekilleri bulunmaktadır. Ayrıca Azerbaycan Türkçesinde -k₁₄ eki, ilgi haliyle (-ın, -in, -un, -ün) birleşerek -ink₁₄ ekini; bulunma hal ekiyle (-da, -de) birleşerek -daki, -deki, eklerini oluşturmaktadır. Türkiye Türkçesinde -inki şeklinde olan -ki eki ilgi

zamiri olarak bilinmektedir. Azerbaycan Türkçesinde ilgi zamiri diye bir kavram yoktur.

-cık, -cik, -cuk, -cük

Muharrem Ergin'e göre, bu ek Batı Türkçesinin başından beri görülen ve son zamanlarda çok işlek hâle gelen bir ektir. Başlıca fonksiyonları isimden küçültme ve sevgi ifade eden isimler yapmaktır. Bu iki fonksiyon bazan birbirine karışmış olarak, bazan da tek başlarına görünürler. *baba-cık, dudak-cık, kulak-cık, ufa-cık* (< *ufa-cık*), *yumuşa-cık* (< *yumuşak-cık*), *şura-cık, arpa-cık, kısa-cık, Mehmet-cık, anne-cik, körpe-cik, ince-cik, kimse-cik, yavru-cuk, torun-cuk, tosun-cuk, göl-cük, köprü-cük, küçü-cük* (*küçük-cük*), *öpü-cük* (< *öpüş-cük*) misallerinde bu ek vardır. (Ergin, 2000: 211).

Tuncer Gülensoy ise bu ekin başlıca fonksiyonları isimden küçültme ve sevgi ifade eden isimler yaptığını, Mehmet+cık örneğinde “küçültme” anlamının kaybolduğunu, Türk askerinin adı hâline gelerek kalıplaştığını, Arpa+cık, badem+cık, kızamık+cık, yılan+cık örneklerinde de “küçültme ve sevgi” anlamlarının kaybolduğunu, birer hastalık adı hâline gelerek kalıplaştığını, gelin+cık, Fatma+cık, tatar+cık örneklerinde birer hayvan adı oluşturduğunu, kızıl+cık, kıl+cık “çayır diken”, gelin+cık “lâle” örneklerinde birer bitki adı yaftığını, maymun+cuk örneğinde de bir âlet (her kapıyı açın anahtar) adı yaptığını ifade etmiştir.(Gülensoy, 2010: 216)

Süer Eker, Ertuğrul Yaman, Mehmet Köstekçi, Cevdet Yalçın, Zafer Yeşilöz, Mehmet Hengirmen, yukarıda belirtilen görüşleri benimsemişlerdir. (Yaman ve Köstekçi, 1998: 166; Eker, 2002: 262; Yalçın, 2001: 88; Yeşilgöz, 2003: 58; Hengirmen, 2003: 154).

Zeynep Korkmaz ise ekin ünlü ve ünsüz uyumuna tabi olduğunu, küçültme, sevgi ve acıma bildirdiğini; yer, şahıs ve hastalık isimleri yaptığını, çeşitli bitki, hayvan, organ, alet vs. isimleri yaptığını, hastalık isimleri yaptığını, şahıs ve lakap isimleri yaptığını, yer isimleri yaptığını, ad ve sıfatlardan ad türettiğini ifade etmiştir. *yılancık, Ayşecik, gelin-cik, Ayvacık*, (Korkmaz, 2003: 89)

Azerbaycan Türkçesinde bu ek isimlere gelerek küçültme anlamı katar. Ayrıca birinci tekil iyelik eki yardımıyla (-cığım, -cuğum, -ciyim, -cüyüm) sevgi anlatan isimler meydana getirir.

a. Akrabalık bildiren isimlere sevgi anlamı katar. (Ceferov, 1982: 176)

Örnek: anacağım, neneciyim, oğulcuğum vs.

Zavallı anacığım, ümit bağladın Tamam da senin eksine gedir. (Ahundov, 1994: 154)

b. Eşya ve hayvan adlarına, iyelik eki yardımıyla sevgi, küçültme anlamı katar. Akrabalık bildiren isimlere sevgi anlamı katar. (Ceferov, 1982: 176)

Örnek: evcik-evciyim, pişikcik-pişikciyim vs.

Burada Reyhan Ana bize kum evcikler düzelderdi. (Caferzade, 1990: 195)

c. Bazı eşya ve yer adlarına küçültme anlamı katar. Eşya ve hayvan adlarına, iyelik eki yardımıyla sevgi, küçültme anlamı katar. Akrabalık bildiren isimlere sevgi anlamı katar. (Ceferov, 1982: 176)

Örnek: tepecik, derecik, tekercik vs.

Gumunu tepecik kimi ortaya yığır. (Caferzade, 1990: 195)

Aynı eke -az, -ez ekinin gelmesiyle acıma bildiren -cığaz, -ciyez, -cuğaz, -cüyez varyantı meydana gelir. (Ceferov, 1982: 176).

Örnek: guzucugaz, bülbülciyez, hayvancığaz vs.

Bu ek küçültme ve acıma anlamları katmaktadır.

Örnek: evcik / gözcük vb. (Hüseynzade , 2007: 13).

Azerbaycan Türkçesinde isimlere eklenerek onlara sevgi, acıma anlamları katmaktadır.

Örnek: anacığım / kuzucuğum vb. (Hüseynzade , 2007: 84).

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dilinde de sevgi ve küçültme anlamı oluşturmaktadır. Kullanım açısından Türkiye Türkçesinde son zamanlarda işlek hale gelmiş, Azerbaycan Türkçesinde eskiden beri kullanım sahası geniş olan bir ektir. Fonetik açısından Azerbaycan Türkçesinde, Türkiye Türkçesine göre -cığ ve -cug şekilleri farklıdır. Ekin Azerbaycan Türkçesinde -cığım şekli de bulunmaktadır.

-cak, -cek

Muharrem Ergin'e göre, bu ek başlangıçtan beri kullanılan, fakat işlekliliği gittikçe azalan bir ektir. Yapım eki olarak başlıca fonksiyonu küçültme ve sevgi ifade etmektir. Bu hâli ile -cık, -cik, -cuğ, -cük ekinin bir eşi durumundadır. Bu yakınlığa ve -cık, -cik, -cuğ, -cük ekinin yeniliğine bakılırsa -cık, -cik, -cuğ, -cük ekinin -cak, -cek ekinden türemiş olduğuna hükmolunabilir. Eskiden -cağ, -cek'li olan misallerin sonradan -cık, -cik, -cuğ, -cük'lü olması da bunu gösterir. -cık, -cik, -cuk, -cük'ün sahasını gittikçe genişleterek çok işlek küçültme eki haline gelmesine karşılık eski -cağ, -cek küçültme eki zamanla işlekliliğini kaybetmiş ve ancak sayılı bazı misallerle kullanım sahasında kalmıştır : kuzu-cağ, yavru-cağ, yumur-cağ (yumrucağ), büyü-ceğ (< büyük-cek), küçü-cek (< küçük,-cek), demin-cek gibi. sevdi-ceğ-i-m (< sev-dik-ceğ-i-m) misalinde olduğu gibi -dik, -dik, -duk, -dük partisip eki ile birlikte hususî bir kullanışı da vardır. oyun-cağ misalinde ise ek küçültme ekliğinden mücerret yapım eki hâline geçmiştir. (Ergin, 2000: 212)

Tuncer Gülensoy ise ekin sevdiceğim (<sev-dik-ce-ğ-i-m) örneğinde olduğu gibi -dik, -dik, -duk, -dük partisip eki ile birlikte özel bir kullanılışının olduğunu, oyun-cak örneğinde olduğu gibi küçültme ekliğinden mücerret (somut) isimler yaptığını ifade etmiştir.(Gülensoy, 2010: 258)

Süer Eker, Mehmet Hengirmen, Zafer Yeşilöz, Zeynep Korkmaz, ek hakkında yukarıda belirtilen görüşleri ifade etmişlerdir. (Eker, 2002: 262; Hengirmen 200: 289; Yeşilöz, 2003: 58; Korkmaz, 2003: 88)

Azerbaycan Türkçesi'nde isim ve sıfat yapan söz konusu ek çok kullanılan bir ek değildir. (Musaoğlu, 1962: 230).

Örnek: golçag, dibçek, dilçek, köynekçek, oyuncag vs.

Bulag üstü çiçeyem, el vurma köynekçeyem.

Hamıya çirkin olsam öz yarıma göyçeyem.

İsimlere gelerek yeni isimler oluşturmaktadır.

Örnek: golçag / dibçek vb. (Xeliliov, 2006: 82).

Karşılaştırma

Anlam açısından aralarındaki fark; Azerbaycan Türkçesinde isimden isim yapmakta, Türkiye Türkçesinde ise isimlere sevgi ve küçültme anlamı katmaktadır. Her iki yazı dilin de “*oyun-cak*” örneğinde olduğu gibi kalıcı isimler de yapmaktadır. Fakat Azerbaycan Türkçesinde kullanılan “*golçak*” kelimesi Türkiye Türkçesinde kullanılmamaktadır. Ayrıca ekin Türkiye Türkçesindeki yapım eki özelliği giderek azalmış ve bu ek çekim eki olma temayülünde gelmiştir. İşlerlik açısından her iki yazı dilinde de ekin kullanım sahası giderek azalmıştır. Fonetik açısından ise Azerbaycan Türkçesinde, -çag, -çek şekilli olup konsonant ve sedalılaşılmaya uymamaktadır.

-cığaz, -ciğez, -cuğaz, -cüğez

Muharrem Ergin’e göre bu ek de bir küçültme ekidir. Küçültme ve sevgiden başka bir de merhamet, şefkat, acıma gösterir; zavallılık ifâde eder. İşlekliğini kaybederek yerini -*cağız*, -*ceğiz* ekine bırakmıştır. Bugün *hanım-cığaz-ı-m*, *bey-ciğez-i-m*, *yavru-cuğaz-ı-m* gibi misallerde ve nadir olarak kullanılır. Bir çok ağızlarda ise işlekliğini muhafaza etmektedir. Batı Türkçesinin doğu ağızlarında da bu ek, batı ağızlarında -*cağız*, -*ceğiz* eki işlek durumdadır. Batı ağızlarında da bu eki kullananlar vardır. Rumeli ağızlarının bazılarında bu ek kullanılır. Hülâsa ağızlarda, yazı dilinin aksine, işleklik daha çok -*cığaz*, -*ciğez*, -*cuğaz*, -*cüğez* tarafındadır. (Ergin , 2000: 213)

Süer Eker, Mehmet Hengirmen, Zafer Yeşilöz, Zeynep Korkmaz, Hamza Zülfikar, ek hakkında yukarıda belirtilen görüşleri ifade etmişlerdir. ((Eker, 2002: 262; Hengirmen, 2003: 147; Yeşilgöz, 2003: 59; Korkmaz, 2003: 89; Zülfikar, 1997: 96)

Azerbayca Türkçesi'nde; adlara eklenerek bir tür acıma anlamı katan eklerdir. (Ceferov, 1982: 99)

Örnek: gızcığaz, tıfilciyez, bülbülcüyez vs.

İsimlere gelerek sevi acıma anlamları katmaktadır.

Örnek: kızcağız / bülbülcüyez vb(Xeliliov, 2006: 84)

Karşılaştırma

Her iki yazı dilinde de acıma, şefkat, zavallılık anlamları oluşturur. Yazı dillerinde kullanım alanı giderek azalmıştır. Fonetik açıdan Azerbaycan Türkçesinde ekin -ciyez ve -cüyez ince şekillerinin -a(açık e) vokalleri ve -y konsonantları Türkiye Türkçesine göre farklılık göstermektedir.

-cağız, -ceğiz

Muharrem Ergin'e göre bu ek, -cığaz, -ciğez, -cuğaz, -cüğez'in bir eşi olan bu ek de onun gibi küçültme, sevgi ve zavallılık ifâde eder. Yalnız bunda zavallılık ifâdesi daha kuvvetlidir. Yazı dilinde bugün işlek olarak kullanılmaktadır: *çocuk-cağız, adam-cağız, kız-cağız, hayvan-cağız, kadın-cağız, -şu-n-cağız, o-n-cağız, köy-ceğiz, ev-ceğiz, kedi-ceğiz, efendi-ceğiz, göz-ceğiz* gibi.

Bu ek -cak, -cek ile -cığaz, -ciğez, -cuğaz, -cüğez'den son zamanda ortaya çıkmış görünmektedir. Benzerleri gibi umumiyetle hep c'li söylenir. Bu ekin, kalın şekli daha rağbette olmak gibi hususî bir durumu da vardır. İnce kelimelere bile kalın şeklini getirmek temayülleri görülür: *bey-cağız-ı-m, efend-cağız-ı-m* gibi.(Ergin, 2000: 204)

Suer Eker, Tuncer Gülensoy, Zafer Yeşilöz, bu ek hakkında yukarıdaki görüşleri benimsemişlerdir. ((*Gülensoy, 2010: 158; Eker, 2002: 268; Yeşilgöz, 2003: 98*)

Azerbaycan Türkçesinde incelenen kaynaklarda bu eke rastlanmamıştır.

-ca, -ce, -ça, -çe

Muharrem Ergin'e göre aslında bir çekim eki olan bu ek klişeleşerek veya fonksiyon değiştirerek eskiden beri yapım eki hâlinde de kullanılmaktadır. Çekim eki olarak başlıca fonksiyonları isimlere gibi, göre, ile, kadar, birlikte mânâları katmaktır. Yapım eki olarak da kavim isimlerinden dil, lehçe ve şive isimleri yapmakta kullanılır: *Alman-ca, Fransız-ca, İngiliz-ce, Latin-ce, Fars-ça, Arap-ça, Türk-çe, Özbek-çe, Türkmen-ce, Çuvaş-ça* misallerinde olduğu gibi. Şüphesiz ekin yapım eki mânâsı da çekim eki mânâsından çıkmıştır. *kara-ca, ala-ca* gibi misallerde ise çekim ekinin klişeleşerek yapım eki hâline geldiğini görüyoruz.(Ergin, 2000: 215)

Tuncer Gülensoy ise bu ekin Eski Türkçede yalnız *ç*'li şekillerinin olduğunu, bir müddet Batı Türkçesine de *ç*'li şekilleri kullanıldığını, *c*'li şekli Eski Anadolu Türkçesinde ortaya çıktığını, bugün ise hem *c*'li hem de *ç*'li şekilleri kullanıldığını ifade etmiştir. (Gülensoy, 2010: 258)

Süer Eker ekin eşitlik durumu ekinin donmasıyla yapım eki niteliği kazandığını, dil (Boşnakça), yer (Alaca, Çekmece), renk (alaca, akça), hayvan (kokarca) isimleri yaptığını, bu ek sıfat ve zarf kategorisinde sözcükler de türettiğini ifade etmiştir. (güzelce, ayrıca, yavaşça). (Eker, 2002: 261)

Zeynep Korkmaz'a ise ekin esas itibarıyla, gibilik, kadarlık, görelilik vb. bildiren eski bir hal, zarf ve sıfat yaptığını, sonuna bir - *ne* getirilerek genişletilmiş bir şekli de, kuvvetlendirme bildirdiğini, daha sonraki devirlerde isim yapım eki haline de dönüştüğünü, bazı birleşik isimlerin sıfatını teşkil ettiğini ifade etmiştir. (*insanca* (insan gibi), *iyicene bağla!*(çok iyi bağla!), *Kanlıca, Kızılca Böcek*) (Kormaz, 2003: 88)

Cevat Yalçın ise ekin adlarla sıfatlardan ad türettiğini: kokar-ca (etoburlardan bir hayvan), bilme-ce, deli- ce (buğday tarlalarında yetişen bir bitki), adlardan sıfat türettiğini: kesme-ce (karpuz), çoğul adlarla zamirlerden "-e gören anlamı veren sözcükler türetir: biz-ce (bize göre). sen-ce (sana göre), çoğul takısı almış sayı sıfatlarına getirilerek, çokluk anlamı veren sıfatlar türettiğini ifade etmiştir.(Yalçın, 2001: 48)

Zafer Yeşilgöz'e göre eşitlik eki adını verdiğimiz bu ek, aslında bir çekim ekidir: hükümet - çe (hükümet tarafından), yıllar- ca, binler- ce, gibi. Bu örneklerde sıfat ve genellikle zarf görevindedir. (Yeşilgöz, 2003: 58)

Mehmet Hengirmen, Ertuğrul Yaman ve Mehmet Köstekçi bu ek hakkında yukarıda belirtilen görüşleri benimsemişlerdir. (Hengirmen, 2003: 290; Yaman ve Köstekçi, 1998: 135)

Azerbaycan Türkçesinde; isim soylu sözcüklere gelerek onlara küçültme anlamı katar. (Ceferov, 1982: 97)

Bu ek Azerbaycan Türkçesi'nde hayvan isimlerine gelerek onlara küçültme anlamı katar. (Ceferov, 1982: 176)

Örnek: meydança, kelce, lügetçe, döşekçe vs.

Kömekçiler beyin emri ile büyük bir meydança düzeldirler. (Ahundov, 1994: 189)

Men de gettim, Peri Arvad benim de altıma bir köhne uşag döşekçesi saldı. (Zeynelov, 1974: 51)

Bu ek küçültme anlamları katmaktadır.

Örnek: defterce / meydanca vb. (Hüseynzade, 2007: 27)

İsimlere eklenerek küçültme anlamı katar. Ayrıca dil isimleri oluşturmaktadır.

Örnek: meydanca / kelce / Türkçe vb. (Xeliliov 2006: 81)

Karşılaştırma

Anlam açısından bu ek, Azerbaycan Türkçesinde kelimelere küçültme anlamı katmakta; Türkiye Türkçesinde ise kavim adlarından dil, lehçe ve şive adları oluşturmaktadır. Bu ek Türkiye Türkçesinde aslen çekim eki olarak işlev görmekle birlikte zaman içinde yapım eki özelliği kazanmıştır. Ek Türkiye Türkçesinde “eşitlik eki” olarak adlandırılmış, ekin sonuna bir “-ne” eki getirilerek (“iyi-ce-ne” örneğinde olduğu gibi) kelimeye kuvlenlendirme anlamı katmıştır. Anlam açısından her iki yazı dili arasındaki fark budur. İşlerlik açısından Türkiye Türkçesinde kullanımı daha

geniştir. Fonetik açısından ise Azerbaycan Türkçesinde -ca, -ça, -ä(açık e) şekilleri kullanılmaktadır.

-daş, -taş

Muharrem Ergin'e göre bu ek eskiden beri kullanılan, sahası çok geniş olmamakla beraber bir tip isim yapmakta işlevliğini daima muhafaza eden ve örnekleri son zamanlarda artmış bulunan bir yapım ekidir. Başlıca fonksiyonları eşlik, ortaklık ve mensubiyet, bağlılık ifade eden isimler yapmaktır : *arқа-daş, қарın-daş* (> *қардаш* > *қарdeş*), *yol-daş, soy-daş, gönül-daş, meslek-taş, vata-daş, yurttaş, çağ-daş, tay-daş* «emsal» (Azeri Türkçesinde) misallerinde olduğu gibi. Ekin asıl fonksiyonu eşlik, ortaklık ifade etmek olup mensubiyet, bağlılık fonksiyonu ondan çıkmıştır. (Ergin, 2000: 216)

Süer Eker, Muharrem Ergin'den farklı olarak ekin genellikle artlık-önlük uyumu dışında kaldığını ve kullanım alanının sınırlı olduğunu ifade etmiştir.. Ortaklık (yoldaş), bir yere, bir şeye mensubiyet (vatandaş). Gündeş, *meslektaş, kardeş, evdeş vb. ön ünlülü donmuş örnekler de vardır. (Eker, 2002: 262)

Tuncer Gülensoy, Mehmet Hengirmen, Zeynep Korkmaz, Cevdet Yalçın, Zafer Yeşilöz, Ertuğrul Yaman bu ek hakkında yukarıdaki görüşleri benimsemişlerdir.(*Gülensoy, 2010: 265; Hengirmen, 2003: 292; Yeşilgöz, 2003: 59; Korkmaz 2003; 2002: 89; Yalçın, 2001: 49*)

İsimlere gelerek ortaklık anlamı katan ve yeni isimler oluşturan ektir. (Ceferov, 1982: 90)

Azerbaycan Türkçesinde -daş eki ad soylu isimlere eklenerek şahıs ifade eden isimler yapar. (Musaoğlu, 1962: 231)

Örnek: yoldaş, gardaş, sirdaş, meslekdaş, soydaş vs.

Yoldaş yoldaşa bahar, canını oda yahar. (Ahundov, 1994: 154)

Bu ek vasıtasıyla masubiyet ve aitlik bildiren sözcükler meydana getirir.

Örnek: yoldaş / vetendaş / meslekdaş vb. (Hüseynzade , 2007: 27)

İsimlere gelerek beraberlik ortaklık anlamları katmaktadır.

Örnek: meslekdaş / sırdaş / yoldaş vb. (Hüseynzade , 2007: 27)

Azerbaycan Türkçesinde tek varyantı olan eke ski dönemlerden beri kullanılarak isimlerden şahıs isimleri yapmaktadır.

Örnek: yoldaş / vetendaş / sırdaş vb. (Kazımov, 2010: 51)

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dilinde de ortaklık bağlılık ifade etmektedir. Yani anlam açısından bu yazı dillerinde bu ek konusunda bir farklılık yoktur. Kullanım alanı her iki yazı dilinde de az olmakla beraber fonetik açıdan ekin Azerbaycan Türkçesinde sadece bir şekli -daş; Türkiye Türkçesinde -daş ve -taş olmak üzere iki şekli bulunmaktadır.

-ncı, -nci, -ncu -ncü

Türkiye Türkçesinde; eskiden beri işlek bulunan bu ek sayı isimleri yapmakta kullanılır. Fonksiyonu asıl sayı isimlerinden sıra, derece ifade eden sayı isimleri yapmaktır: *bir-i-nci, iki-nci, üç-ü-ncü, dört-ü-ncü, beş-i-nci, altı-ncı, yedi-nci, sekiz-i-nci, dokuz-u-ncu, on-u-ncu, yirmi-nci, yüz-ü-ncü* gibi. Bu ekin sayılar dışında *son-u-ncu* kelimesinde de bulunduğunu görüyoruz.

Misallerde de görülüyor ki bu ek vokalle biten sayı isimlerine normal olarak doğrudan doğruya, konsonantla biten sayı isimlerine ise bir yardımcı vokalle bağlanmaktadır. Bu bağlanma sırasında *dört* kelimesinin sedasız konsonantı iki sedalı arasında sedalılaştır. Bunun dışında asıl sayı isimlerinde başka bir değişiklik olmaz. (Ergin, 2000: 217)

Tuncer Gülensoy, Suer Eker, Mehmet Hengirmen, Zafer Yeşilöz, bu ek hakkında yukarıdaki görüşü benimsemişlerdir. (Gülensoy, 2010: 145; Eker, 2002: 165; Hengirmen 2003: 297; Yeşilgöz: 59)

Azerbaycan Türkçesinde; miktar sayılarından sıra sayıları meydana getiren eklerdir. (Ceferov, 1982: 93)

Örnek: birinci, altıncı, üçüncü vs.

Galdı ki, üçüncüsü... Üçüncü sualı sahla hele. (Eylišli, 1987: 141).

Bu ekler Azerbaycan Türkçesi'nde "Düzeltme Sayılar" başlığı altında ele alınmakta ve sadece sayıların getirilmektedir.

Ayrıca ekin Azerbaycan Türkçesi'nde "-ıncı, -inci, -uncu, -üncü" şekilleri de bulunmaktadır.

İsimlere gelerek isim yapmaktadır.

Örnek: birinci / ikinci vb. (Xeliliov, 2006: 82)

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dilinde de aynıdır. İkisinde de asıl sayı isimlerinden sonra sıra sayıları meydan gelmektedir. Her iki yazı dilinin de işlekliliği geniştir. Fonetik olarak aralarında fark yoktur.

-rA

Süer Eker'e göre özellikle, yer ve zaman bildiren kimi zarflar (son, taş 'dış', iç vb.) a gelen ET yönelme durumu eki kalıplaşarak, birkaç sözcükte yaşayan yapım eki durumuna gelmiştir. (Eker, 2002: 265).

Çağdaş *Azerbaycan Türkçesinde* bu ek, yapım eki olarak ele alınmamaktadır, fakat Azerbaycan Türkçesi eski metinlerinde bu ekin kullanıldığı görülmektedir. (Gulusoy, 2010: 12).

-ar, -er, -şar, -şer

Muharrem Ergin'e göre bu ek de sayılarda kullanılan isimden isim yapma eklerinden biridir. İşlekliliği tam olup asıl sayı isimlerinden dağıtma sayı isimleri yapar : bir-er, iki-şer, üç-er, dörd-er, beş-er, altı-şar, yedi-şer, sekiz-er, dokuz-ar, on-ar, elli-şer, altmış-ar, yüz-er gibi.(Ergin, 2000: 218).

Süer Eker ise ekin üleştirme sıfatları yaptığını, kalıcılığı zayıf olduğunu, ekin -Ar ve şAr biçiminde iki alomorfu olduğunu, ünlü ile biten sayı sıfatlarına -şAr, ünsüzlerle biten sayı sıfatlarına ise -Ar geldiğini ifade etmiştir.(Eker, 2002: 261)

“-ra ve -ar” ekleri hakkında Tuncer Gülensoy, Zafer Yeşilöz, Mehmet Hengirmen yukarıdaki görüşleri benimsemişlerdir. (Gülensoy, 2010: 147; Yeşilgöz, 2003: 59; Hengirmen, 2003: 297).

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir.

-ari

'...A doğru' anlamında eski yönelme durumu ekinin donmasıyla oluşmuştur. Bir iki sözcükte görülür: içeri, dışarı, *yukarı. (Eker, 2002: 265)

İncelediğimiz kaynaklarda *Azerbaycan Türkçesinde* bu ek gözlenmemiştir.

-z

Muharrem Ergin'e göre bu ek de sayılarda kullanılan yapım eklerinden biridir. Asıl sayı isimlerinden yakınlık, eşlik ifade eden topluluk sayı isimleri yapar. Bu ek de eskiden beri işlek olmakla beraber kullanım sahası diğer sayı ekleri kadar geniş değildir. Umumiyetle birden ona kadar olan sayılarda kullanılır. Bunların içinde de topluluk ifade edemeyeceği için *bir'e* ve sonları *z* ile bittiği için *sekiz* ile *dokuz'a* getirilmez. Böylece işlekliliği ancak ikiden yediye kadar olan sayıları içine alır : *iki-z*, *üç-ü-z*, *dörd-ü-z*, *beş-i-z*, *yedi-z* gibi. Bunlardan da en çok kullanılanlar ilk dördüdür. Bunun da sebebi bu sayı isimlerinin daha çok doğum ile ilgili bulunmasıdır. İki ile yedi dışında kalan sayılarda hemen hemen hiç kullanılmaması da bundandır. (Ergin, 2000: 239)

Süer Eker ise eki biraz daha farklı açılardan ele alarak Türk dilinin en erken dönemlerinde yapım eki niteliği kazanmış çekim eklerinden biriolduğunu, 2-7 arasındaki sayılarda çokluk ifade ettiğini, ayrıca bir'den fazla bölümden oluşan vücut organlarında [(?) ağız, diz, beniz, omuz] ve çoğul şahıs zamirlerinde (biz, siz) kullanıldığını ifade etmiştir. (Eker, 2002: 266)

Azerbaycan Türkçesinde söz konusu ek yalnız etimolojik olarak (ekiz, biz, siz, vs) ele alınmaktadır. Türkiye Türkçesi'ndeki gibi sayılara eklenerek isim veya sıfat görevlerinde kullanılmamaktadır. (Musaoğlu, 1962: 235)

Örnek: eksiz, biz siz vs.

Ekiz doğulan iki gardaş – Hürmüzd ve Ehrimen dünyanı öz aralarında böldükleri zaman, hürmüzd'ün payına heyat, heyir, ışığ, yahşılığ ve gözellik düşmüştü. (Vekilov, 1992: 156)

Bu ek Azerbaycan Türkçesi'nde “Düzeltilme Sayılar” başlığı altında ele alınmaktadır.

Bugün ise bu ek, *Azerbaycan Türkçesi'nde* sadece ekiz kelimesinde bulunmaktadır.

Karşılaştırma

Ek Azerbaycan Türkçesinde sadece “ekiz” kelimesinde bulunmasına rağmen Türkiye Türkçesinde 1'den 10'a kadar olan sayılara eklenmekte ve eşlik, topluluk isimleri meydana getirmektedir. Bunun için de ekin Türkiye Türkçesindeki kullanımı daha fazladır. Fonetik olarak her iki yazı dilinde de aynıdır.

-sı, -si, -su, -sü

Muharrem Ergin'e göre Batı Türkçesinde eskiden beri kullanılan, fakat ancak bir iki kelimeye görülen bu ek benzerlik, gibilik ifade eder. Bugün *çocuk-su*, Eski Anadolu Türkçesinde *ayruğ-sı* misalinde bu ek vardır. *ayruğ-sı* Eski Anadolu Türkçesinde ekin yalnız düz şekli olduğunu gösteriyor. Fakat bu *-sı, -si* iyelik ekinin tesiri altında bir imlâ şekli olabilir.(Ergin, 2000: 250)

Tuncer Gülensoy, Suer Eker, Mehmet Hengirmen, Zafer Yeşilöz, bu ek hakkında yukarıdaki görüşü benimsemişlerdir.(*Gülensoy, 2010: 147; Eker, 2002: 265; Yeşilgöz, 2003: 59; Hengirmen 2003: 298*)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir.

Karşılaştırma

“çocuksu” kelimesinin anlamı Azerbaycan Türkçesinde “çocuk kimi” şeklinde karşılanmış olup buradaki *-sı* ekinin görevini “kimi” edatı karşılamıştır.

-msı, -msi -msu, -msü

Türkiye Türkçesinde; benzerlik ve gibilik ifade eden bu ek Batı Türkçesinde eskiden beri kullanılır. Bugün işleklik sahası bir hayli genişlemiştir. Hemen hemen her ismin sonuna gelir. Bilhassa renk isimlerinde çok kullanılır: *ağaç-ı-msi, ekşi-msi, tatlı-msı, acı-msı, duvar-ı-msı, tepe-msi, yeşil-i-msi, mavi-msi, kırmızı-msı, kara-msı, mor-u-msu, göl-ü-msü* gibi. (Ergin, 2000: 221)

Azerbaycan Türkçesinde böyle bir yapım eki yoktur.

Karşılaştırma

“mavimsi” kelimesinin anlamı Azerbaycan Türkçesinde “göyümtul” şeklinde karşılanmış olup buradaki –msı ekinin görevini “-mtıl” eki karşılamıştır.

-mtırak

Muharrem Ergin’e göre bu ek de benzerlik ve gibilik ifade eden eklerden biridir. Fonksiyon bakımından *-msı, -msi, -msu, -msü* ile aralarında hiçbir fark yoktur. Yalnız bu ekin kullanış sahası daha dardır. Tat ve daha çok renk isimlerinden tat ve renk isimleri yapmakta kullanılır: *acı-mtırak, ekşi-mtırak, beyaz-ı-mtırak, mavi-mtırak, sar-mtırak, kırmızı-mtırak, yeşil-mtırak* gibi. (Ergin, 2002: 251)

Tuncer Gülensoy, Suer Eker, Mehmet Hengirmen, Zafer Yeşilöz, bu ek hakkında yukarıdaki görüşü benimsemişlerdir.(*Gülensoy, 2010: 148; Eker, 2002: 265; Yeşilgöz, 2003: 59; Hengirmen, 2003: 298*)

Azerbaycan Türkçesinde bu ek sıfat derece yapım eki olarak kullanılmıştır. (Kazımov, 2010: 51)

Karşılaştırma

Ek her iki yazı dilinde de kullanılmaktadır. Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde kullanım alanı dardır. Anlam açısından herhangi bir farklılık yoktur.

-n

Zeynep Korkmaz’a göre eski bir vasıta hali ekidir. Türkiye Türkçesinin ilk zamanlarından itibaren kullanış sahası daralmış, zaman ve miktar bildiren

kelimelerle, tekrarlama zarflarında kalmıştır; geldiği kelimeleri zarf durumuna sokar. *baharın, yazın, güzün; kışın, öğleyin ~ öğlen, değin, ilkin, ucun ucun, için için* (Korkmaz, 2003: 91)

Çağdaş *Azerbaycan Türkçesinde* bu ek kullanılmamakta, fakat eski dönem yazılı metinlerinin dilinde yer almaktadır. (Gulusoy, 2010: 5)

-rak, -rek

Muharrem Ergin'e göre Türkçede eskiden beri kullanılan bu ek çokluk, fazlalık ifade eden karşılaştırma ekidir. Eski Türkçede olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesinde de çokça kullanılırdı: *yig-rek* «daha iyi», *artuğ-rak*, *görlü-rek* «daha güzel», *yahşı-rak* « daha iyi», *aşağı-rak* misallerinde olduğu gibi. Batı Türkçesinde sonradan, kullanılışı gittikçe azalmıştır. Bugün *ufa-rak* (< ufağ-rak), *küçü-rek* (< küçük-rek), *aşağı-rak* gibi bir kaç misalde ve daha çok benzerlik, gibilik ifadesinde kullanılır.(Ergin, 2000: 223)

Süer Eker de ek hakkında yukarıda belirtilen görüşleri benimsemiştir.(Eker, 2002: 265)

İncelediğimiz kaynaklarda *Azerbaycan Türkçesinde* bu ek gözlenmemiştir. Bu ek eski dönem yazılı metinlerinin dilinde yer almaktadır. (Mirzazade, 1990: 23)

-layın, -leyin

Muharrem Ergin'e göre bu ek birden fazla ekin birleşmesi ile meydana gelen eklerden biridir. Eskiden bu ek -ça, -çe, -ca, -ce çekim ekinin yanında onun gibi bir eşitlik çekim eki olarak kullanılırdı. Eski Anadolu Türkçesinde böyle çekim eki olarak «gibi» ve «göre» ifadesi ile geniş ölçüde kullanılmıştır. *su-layın, bayağı-layın, desti-leysin, elma-layın, deñiz-leysin, evvelki-leysin, umduğ-u-m-layın, dileg-i-n-leysin, buyruğ-ı-n-layın, didüğ-ü-m-leysin* misallerinde olduğu gibi. İyelik ekinden sonra da gelmesi ekin eskiden çekim eki olarak kullanıldığını açıkça göstermektedir.(Ergin, 2000: 225)

Süer Eker'e göre ise genellikle zaman adlarına eklenir ve eklendiği adın zaman anlamını güçlendirir: *akşam-akşama-akşamleyin* sıralamasında olduğu gibi, belirli

bir zamana en çok vurguyu bu ek yapar. Çok azda olsa benzerlik ifade etmek üzere diğer isimlere de gelebilir. Artlık-önlük uyumunu dışında kalır.(Eker, 2002: 264)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir. Bu ek de eski dönem yazılı metinlerinin dilinde yer almaktadır. (Kazımov, 2010: 57)

-cılayın, -cileyin

Muharrem Ergin'e göre Batı Türkçesinde kullanılışı sonradan azalan bu ek Eski Anadolu Türkçesinde çok kullanılmıştır. Kullanış sahası zamirler olup onlara «gibi» ve «kadar» mânâları verir, onların benzetme şekillerini yapar. Eski Anadolu Türkçesinde bu da zamirlerde bir eşitlik çekim eki gibi vazife görmüştür.

Eski Anadolu Türkçesinde hiç değilse uzun bir müddet ek tabîî ç'li idi : *ben-çileyin, ançılaysın, biz-çileyin, bu-n-çılaysın* misallerinde olduğu gibi. Sonradan ek yalnız c'li olmuştur: (Ergin, 2000: 226)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir.

-an, -en

Muharrem Ergin'e göre bu ek işlek olmayan, ancak bir iki misalde görülen bir ektir. Bugün canlılığını kaybederek bulunduğu kelimelerde köke karışmış durumdadır. Çok belirli bir fonksiyonu yoktur. Eklendiği köklerin umumî olan mânâlarını tahsis ederek, muayyenleştirerek daha belirli ve hususî gövdeler yapar: *oğl-an* (< *oğul-an*).(Ergin, 2000: 227)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir.

-kek

Muharrem Ergin'e göre Türkiye Türkçesinde; bu ek de işlek olmayan eklerden biridir. Eski Türkçede misalleri daha çoktu. Batı Türkçesinde *er-kek* kelimesinde görüyoruz. Eski Türkçede *eş-kek* şeklinde olan bugünkü *eşek* kelimesinin de aslında bu ek vardı. Bu ekte de kökün mânâsını tahsis eden, muayyenleştiren bir kuvvetlendirme, bir belirtme fonksiyonu olduğu anlaşılmaktadır.(Ergin, 2000: 228)

Süer Eker'e göre yalnızca erkek sözcüğünde görülen bu biçim birimin kökeni belirsizdir. Bu ekin ET eşgek' eşek' sözcüğündeki -gek ögesi ilintili ya da bir ve aynı

olduğu görüşüyle ilgili olarak Halaçça ve AT dönemlerini göz önüne almak gerekmektedir.(Eker, 2002: 263)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir.

-kan

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan eklerden biridir. Bugün yalnız *baş-kan* kelimesinde görüyoruz. Eski Türkçede daha çok kullanılırdı. Umumiyetle bir unvan yapma fonksiyonu vardır. Eski Türkçede -kan, -ken olarak kalın ve ince iki şekli vardı.(Ergin, 2000: 228)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir.

-ka, -ke / -ga, -ge

Süer Eker'e göre çok az sayıdaki sözcükte bulunan bu ek 'dışında olma'yı ifade eder. Bir başka deyişle, başka ve Azeri alanında yaygın olarak görülen özge; baş'ın ve öz'ün dışında, onlardan ayrı olanları gösterir. Yeni türetilen belge 'vesika, doküman' sözcüğünde de vardır (krş. hlk. bel 'işaret').(Eker, 2003: 263)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir.

-ç

Muharrem Ergin'e göre İşlek olmayan eklerden biridir. Eskiden beri *ata-ç, ana-ç, baba-ç* kelimelerinde görülür. Mânâyı kuvvetlendirme fonksiyonu vardır. Eski Türkçede de, Batı Türkçesinde de hep -ç şeklindedir.(Ergin, 2000: 230)

Süer Eker'e göre eklendiği sınırlı sayıdaki sözcüğün işlev ve anlam özelliğini güçlendirir. Bir başka deyişle anaç, babaç vb. örnekler; ana, baba sözcüklerinin bildirdiği niteliklerin daha vurgulandığı, güçlendirildiği yapılardır.(Eker, 2002: 263)

İncelediğimiz kaynaklarda Azerbaycan Türkçesinde bu ek gözlenmemiştir. Bu ek eski dönem yazılı metinlerinin dilinde yer almaktadır. Örnek: ana-c (Kazımov, 2010: 78)

-da

Süer Eker'e göre bulunma durumu ekinin kimi zaman kalıplaşmasıyla kalıcı adlar türeyebilir: onda(lık), günde(lik) vb.(Eker, 2002: 262)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek zarf yapım eki olarak kullanılmaktadır: Örnek: günde, ayda(Kazımov, 2010: 78)

-dan

Cevdet Yalçın'a göre adlardan sıfat türetir: can-dan (arkadaş), top-tan (satış), yürek-ten (alkış), su-dan (bahaneler).Bu "-den" ekini durum eki olan ve çıkma bildiren "-den" ile karıştırmamak ve ayrıca şu ayırtılarına dikkat etmek gerekir: bu ek, kimi zaman "nedeniyle, sebebiyle" anlamlarını da verir. Dışardaki gürültüden uyuyamadım. Ayrıca "için anlamını verir; edat görevini yüklenir. Yağmur yağdığından gelemedim.(Yalçın, 2001: 49)

Azerbaycan Türkçesinde de bu ek isimden isim yapan eke olarak kullanılmaktadır. Örnek: gülден / şamdan vb. (Kazımov, 2010: 95)

Karşılaştırma

Türkiye Türkçesinde bu ek aslında bir çekim ekidir. Fakat kullanıldığı yere göre sıfat veya zarf yapabilmektedir. Yani ekin Türkiye Türkçesindeki yapım eki fonksiyonunu cümle içerisindeki kullanıldığı yer belirlemektedir. Ek, Azerbaycan Türkçesinde belirli örneklerde sadece yapım eki olarak kullanılmıştır. Fonetik açıdan herhangi bir farklılık yoktur. İşlerlik alanı açısından Türkiye Türkçesinde daha aktif bir ektir.

-cıl, -cil, -cul, -cül, -çıl, -çil, -çul, -çül

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan eklerden biridir. Fakat üç beş misali vardır. *ev-cil, ben-cil, balık-çıl, tavşan-cıl* misallerinde bir şeye düşkünlük; *ölüm-cül* «ölüm hâlinde», *kır-çıl, ak-çıl* «aka çalan» misallerinde bir benzetme ifade eder. Yani umumiyetle bir benzetme ve daha çok mübalaga mânâsı vardır.(Ergin, 2000: 232)

Tuncer Gülensoy'a göre bu ek bir şeye düşkünlük, bir benzetme veya daha çok mübalağa ifade eder. Çok işlek olmayan eklerden biridir. ev+cıl, ben+cıl Bu eklerle

hayvan adları yapılmıştır: balık+cıl, sıçan+cıl, bağ+cıl (yaban güvercini), tavşan+cıl(Gülensoy, 2010: 178)

Mehmet Hengirmen, Zeynep Korkmaz, Cevdet Yalçın, Zafer Yeşilöz, Suer Eker bu ek hakkında yukarıdaki görüşleri benimsemektedir. (Eker, 2002: 265; Yalçın, 2001: 49; Yeşilöz, 2003 79; Hengirmen, 2003: 293)

Azerbaycan Türkçesinde isimlere eklenerek sıfatlar ve isimleşmiş sıfatlar yapar. (Musaoğlu, 1962: 230)

Bu ek sürekli ve kısmen de güçlü bir şekli ifade eden sıfatlar oluşturur. (Ceferov, 1982: 177)

Örnek: kefcil, yuhucul, ölümcül, ardıcıl, gabagcıl vs.

Yeddi ölümcül yara aldı, amma yine de meydandan çekilmedi.

Gulam Dayı özünü sahlayabilmedi: - Meşedibey gonagcıl oğlandır. (Hüseyin, 1962: 89)

İsimlerden sıfat meydana getiren ektir.

Örnek: kefcil / yuxucul / ölümcül vb. (Xeliliov, 2006: 85)

Bu ek eşyanın belili bir iş ve niteliğe sahip olduğunu bildiren sıfatlar meydana getirmektedir.

Örnek: yuxucul (adam) / ölümcül (yara) vb. (Kazımov, 2010: 78)

Karşılaştırma

-cıl, -cil, -cul, -cül: Anlam açısından büyük bir fark yoktur. Azeri Türkçesinde bu ek isimlerden sıfat meydana getirmektedir. İşlerlik açısından her ikisinde de (Az.T., T.T.) işlek olmayan bir ektir. Fonetik açısından bakıldığında ise yine, Azeri Türkçesinde -cıl⁴; Türkiye Türkçesinde -cıl⁴ ve -cıl⁴ olmak üzere sekiz şekli bulunmaktadır. sonuç olarak bu ek de, -cıl⁴ ekinde olduğu gibi konsonant uyumuna ve sedalılılaşmaya uymamaktadır.

-dırık, -dirik, -duruk, -dürük

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan bir ektir. Bir iki kelimedede görülür. Fonksiyonu âlet isimleri yapmaktır: *boyun-duruk*, *çiğın-dirik* «omuzluk», *burun-duruk* «burunluk», *eğın-dirik* «sırt örtüsü, çul» gibi.(Ergin, 2000: 318)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir.

-düz

Zafer Yeşilgöz'e göre Türkiye Türkçesinde; İnsan ve hayvan organlarının adlarına gelerek az sayıda âlet ismi yapan, işlek olmayan ektir: *burun -duruk*, (*burunluk*), *cibin -dirik*, *eğın -dirik* (sırt örtüsü), *boyun -duruk*, gibi.(Yeşilgöz 2003: 60)

Azeraycan Türkçesinde incelenen kaynaklarda böyle bir ek bulunmamaktadır.

-man, -men

Muharrem Ergin'e göre İşlek olmayan eklerden biridir. Umumiyetle mübalağa ve benzerlik ifade eder : *koça-man*, *kara-man*, *aķ-man*, *köle-men*, *küçü-men* (< *küçük-men*) misallerinde olduğu gibi.(Ergin, 2000: 234)

Süer Eker'e göre kullanım sıklığı fazla olmayan eklerdendir. 'abartma, benzerlik' bildirir. Özellikle sıfatlara gelir: *şışman*, *akman*, *kösemen*, *küçümen*. Türkmen sözcüğünde de görülen bu ekin, İngilizce *super + man* örneğinde yer alan *man* biçim birimi ile ses benzerliğinin dışında hiçbir ilgisi yoktur.(Eker, 2002: 265)

Cevat Yalçın'a göre bu ekle türetilmiş yeni sözcükler şunlardır. Öğret-men, okut-man, say-man, uz-man, ayırt-man.(Yalçın, 2001: 49)

Azerbaycan Türkçesinde; kullanım alanı az olup isimden isim meydana getiren ektir. (Ceferov, 1982: 96)

Ancak bir fonetik varyantı olan bu ek vasıtasıyla üstünlük derecesine sahip isimler meydana getirilir. (Ceferov, 1982: 178)

Örnek: *gocaman*, *azman*, *gehraman*, *deyirman* vs.

Su vahtı hengâme girir, deyirmanı den gedende gollaşıb ulağa tay yükleyir. (Caferzade, 1990: 95)

Karşılaştırma

Her iki yazı dilinde de aynı anlamları ifade etmektedir. Kullanım alanı yazı dillerinde kısıtlıdır. Fonetik açıdan ise Azerbaycan Türkçesinde ekin -men ince şeklinin -ä(açık e) vokali farklıdır.

-msar

Süer Eker, göre Türkiye Türkçesinde; sıfatlara gelerek genellikle insanın ruhsal durumunu ortaya koyan sıfatlar yapar: *kötümser, karamsar, iyimser*.(Eker, 2002: 265)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir.

-aç, -eç

Muharrem Ergin'e göre Türkiye Türkçesinde; bu da işlek olmayan bir ektir. Benzetme ve ilgi fonksiyonu vardır. *top-aç, bakır-aç (> bakraç), kır-aç, boz-aç* «boza çalan» misallerinde olduğu gibi. (Ergin, 2000: 235)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir.

-şın, -şin

Muharrem Ergin'e göre Türkiye Türkçesinde; işlek olmayan eklerden biridir. Renklerde kullanılır. Fonksiyonu yakınlık, benzerlik ifade etmektir. *şarı-şın, kara-şın, mâvi-şin, ak-şın, gök-şin* misallerinde bu ek vardır. (Ergin, 2000: 236)

İncelediğimiz kaynaklarda *Azerbaycan Türkçesinde* bu ek gözlenmemiştir.

-ak, -ek

Muharrem Ergin'e göre Türkiye Türkçesinde; işlek olmayan ektir. Benzerlik ifade eder. *top-ak, sol-ak, baş-ak, ben-ek* misallerinde bu ek vardır. (Ergin, 2000: 237)

Azerbaycan Türkçesinde bu ek kullanılmamaktadır. Türkiye Türkçesinde bu ekle oluşan bazı kelimeri Azerbaycan Türkçesinde farklı kelimeler kaşılacaktır. Örnek verecek olursa Türkiye Türkçesindeki “ben-ek” kelimesi Azerbaycan Türkçesinde “hal (yüzdeki leke)” kelimesiyle karşılanmaktadır.

-al

güzel (< közel), *ilkel, latmral vb. az sayıda sözcüklerde görülür (Eker, 2002: 236)

İncelediğimiz kaynaklarda *Azerbaycan Türkçesinde* bu ek gözlenmemiştir.

-k, -k

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan bir ektir. Benzerlik ifade eder. *top-u-k, kovu-k* (< *kovi-k*), *kab-u-k, bebe-k* misallerinde bu ek görülüyor.(Ergin 2000)

Karşılaştırma

Azerbaycan Türkçesinde bu ek kullanılmamaktadır. Türkiye Türkçesinde bu ekle oluşan bazı kelimeleri Azerbaycan Türkçesinde farklı kelimeler karşılık gelmektedir. Örnek verecek olursak Türkiye Türkçesindeki “bebe-k” kelimesi Azerbaycan Türkçesinde “bebe” kelimesiyle karşılanmakta; “benek” sözcüğü ise Azerbaycan Türkçesindeki “gözün içindeki siyahlık” anlamında kullanılmaktadır.

-t

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan bir ektir. Denklik ifade eder. *yaş-t-t, yeni yapılan eş-i-t* misallerinde bu ek vardır.(Ergin, 2000: 238)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir.

-tay

Süer Eker'e göre Moğolca kökenli bir ektir. Kalıplaşmış olarak birkaç sözcükte bulunur; ancak Dil Devriminden sonra kurultay sözcüğünden örnekseme ile Yargıtay, Danıştay, Sayıştay gibi kimi yeni sözcüklerin yapımında da kullanılmıştır.(Eker, 2002: 266)

Çağdaş Azerbaycan Türkçesi'nde söz konusu ek isim türeten bir yapım eki olarak ayrıca ele alınmamaktadır. (Musaoğlu, 1962: 235)

Örnek: gurultay, ekiztay vs.

Azerbaycan Türkçesi'nde “-tay” eki benzerlik de ifade etmektedir.

Ele bil yaradan onları **ekiztay** yaratmışdı, bu dağlarda daşdan daşa seken keklikler kimi...(Caferzade, 1990: 167)

Karşılaştırma

Bu ek ne Azerbaycan Türkçesinde ne de Türkiye Türkçesinde bir yapım eki olarak ayrıca ele alınmamıştır. Azerbaycan Türkçesinde ek sadece gurultay, ekiztay, vb. kelimelerinde, Türkiye Türkçesinde ise kurultay, danıştay vb. kelimelerde kullanılmaktadır. Kullanım alanı Türkiye Türkçesinde Azerbaycan Türkçesine göre daha geniştir. Fonetik açıdan her iki yazı dili arasında fark yoktur.

-tı, -ti, -tu, -tü

Muharrem Ergin’e göre yalnız tabiat taklidi isimlerde kullanılan işlek bir ektir : *parıl-tı, şırıl-tı, cıvıl-tı, gümbür-tü, şangır-tı* misallerinde olduğu gibi. Eskiden *d’li* idi (Ergin, 2000: 241)

Tuncer Gülensoy, Suer Eker, Zafer Yeşilöz, Zeynep Korkmaz, Cevdet Yalçın, Ertuğrul Yaman ek hakkında yukarıdaki görüşü benimsemişlerdir.(*Gülensoy, 2010: 199; Eker, 2002: 266; Yeşilgöz, 2003: 61; Korkmaz, 2003: 93; Yaman ve Kösteçi, 1998: 83; Yalçın, 2001: 98*)

Azerbaycan Türkçesinde bu ek “-ıltı” birleşik şekliyle kullanılmaktadır

-ıltı, -ilti, -ultu, -ültü

Azerbaycan Türkçesinde; taklidi seslerden isimler meydana getiren eklerdir. (Ceferov, 1982: 92)

Örnek: tappıltı, inilti, horultu, gürültü vs.

Birden azacığ aralıdan gopan gürültü Gülyaz’ın nezerini celb etti. (Caferzade, 1990: 126)

Yansıma kelimelerden isimler türetmektedir.

Örnek: tappıltı / xorultu vb. (Xeliliov, 2006: 72)

Bu ek çok ilek olup yansıma seslerden yeni isimler türetmektedir.

Örnek: gurultu / xorultu / şaqqıltı vb. (Kazımov, 2010: 79)

Karşılaştırma

Bu ek Türkiye Türkçesinde ayrı ayrı olarak -ıl ve -tı şeklinde kullanılmaktadır. Yani Azerbaycan Türkçesindeki bu ek -ıl ve -tı isimden isim yapım eklerinin birleşmesinde oluşmuştur. Anlam ve fonetik açıdan ise yazı dilleri arasında fark yoktur.

-ay, -ey

Muharem Ergin'e göre işlek olmayan eklerden biridir. İlgi ifade eder. *gün-ey, kuz-ay* misallerinde vardır. (Ergin, 2000: 243)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir.

-l

Muharem Ergin'e göre işlek olmayan eklerden biridir. Benzerlik ifade eder, *yeş-i-l* (< *yaş-ı-l*), *kız-ı-l* kelimelerinde vardır. Bu -l eski -sıl, -sil'den gelmektedir.(Ergin, 2000: 244)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir.

-sul, -sül, -sıl, -sil

Muharem Ergin'e göre işlek olmayan eklerden biridir. Benzerlik, ilgi ifade eder, *yok-sul* misalinde bu ek vardır.(Ergin, 2000: 245)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir. Yok-sul kelimesini Azerbaycan Türkçesinde “kasıp” sözcüğü karşılamaktadır.

-sal

Muharem Ergin'e göre işlek olmayan eklerden biridir. Yer ifade eder. *kum-sal* kelimesinde vardır.(Ergin, 2000: 246)

Süer Eker'e göre ise yalnızca kumsal sözcüğünde görülen bu ekin işlevi değiştirilmiş, kullanım alanı genişletilmiştir. -sAl çok yaygın biçimde kullanılan sıfat yapma eki durumuna gelmiştir. Uysal sözcüğünde de görülen bu ek, yeni türetilen

sözcüklerde de benzer biçimde hem isimden sıfat hem de eylemden sıfat yapma eki olarak kullanılmaktadır.(Eker, 2002: 265)

Mehmet Hengirmen'e göre yer ifade eden kum - sal örneğinde vardır. Ve genellikle adlara gelerek sıfat görevinde sözcükler yapar.duygu > duygusal, bilim > bilimsel (Hengirmen, 2003: 298)

Azerbaycan Türkçesinde –sal ekiyle türeyen bir tek “gumsal” sözcüğü bulunmaktadır. Oysa modern Türkiye Türkçesi'nde söz konusu ekin kullanım sıklığı çok geniştir. (Musaoğlu, 1962: 234)

-gıl, -gil, -gul, -gül, -kıl, -kil, -kul, -kül

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan bir ektir. İlgi ifade eder. *kır-kıl, iç-kil, dört-gül* « dört köşeli» misallerinde bu ek vardır. Bu ekin -gil şekli bugün bilhassa ağızlarda çok işlek durumdadır. Her türlü şahıs, akrabalık, ünvan isminden âile ve ev ismi yapmak için geniş ölçüde kullanılır: *Ali-gil, Yaşar-gil, Hasan-gil, Oğuz-gil, Orhan-gil Paşa-gil, kaymakam-gil* misallerinde olduğu gibi. Akrabalık isimlerinin umumiyetle iyelik şekillerine getirilir: *dayı-m-gil, ana-n-gil, (ana-ñ-gil), hala-sı-gil* gibi. Bu şekilde çekim eki gibi iyelik eklerinden sonra gelmesi ekin çok işlek olmasından doğan bir hususiyetidir. Edebî dilde de birçok defa bu ek görülmekle beraber son zamanlarda bunun yerine âile ve ev ifadesi için umumiyetle çokluk eki kullanılmaktadır: *Perihan-lar, Bekir-ler, yüzbaşı-lar, dayı-m-lar* misallerinde olduğu gibi. Misallerde de görülüyor ki âile ve ev ifade eden bu -gil eki vokal ve konsonant uyumlarına uymadan tek şekilli olarak kullanılmaktadır.(Ergin, 2000: 247)

Azerbaycan Türkçesinde isimden isim yapan ek olarak kullanılmaktadır. (Gulusoy, 2010 :78)

Örnek: -gil: xalam+gil, bibim+gil;

-lar, -ler

Adlara eklenerek yeni isimler meydana getiren eklerdir. (Ceferov, 1982: 95)

Azerbaycan Türkçesi'nde, sayı, miktar, adet eki olarak kullanılan bu ek, aynı zamanda tarihi öneme sahip şahıs adları; sosyal önem taşıyan şahıs adları; özel isim ve mekan adları da oluşturmaktadır. (Ceferov, 1982: 177)

Örnek: gırhlar, gırmızılar, ağlar, beyler, hanımlar vs.

Birden ağalar ve hanımlar içerisinde bir hareket emele geldi. (Zeynelov, 1974: 200)

Karşılaştırma

-lar, -ler: Bu ek şekil bakımından Türkiye Türkçesindeki çoğul ekine benzemektedir. Fakat Azerbaycan Türkçesindeki anlamını Türkiye Türkçesindeki -gil ekiyle karşılamak mümkündür.

-la, -le

Muharrem Ergin'e göre bir iki misalde işlek olmayan bir isimden isim yapma eki gibi görülen bu ek aslında işlek bir isimden fiil yapma ekidir. *kış-la, yay-la* kelimelerinde görüldüğü gibi yer ismi yapar. Bu kelimelerin aslı *kış-la, yay-la* fiilinden yapılan *kış-la-g, yay-la-g* şeklinde isimler olup sondaki *g*'nin düşmesi ile *kış-la, yay-la* şekline geçmişlerdir. Bu yüzden *-la-* isimden fiil yapma eki bir isimden isim yapma eki durumuna düşmüştür. (Ergin, 2000: 248)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir. Çünkü bu eki Azerbaycan Türkçesinde “-lag” eki karşılamaktadır.

-lak

Zeynep Korkmaz ve Süer Eker'e göre -IA ve -k eklerinden oluşan -IAk ile türeyen az sayıda sözcük vardır: *ödlek; kışlak, dişlek, otlak, avlak vb.* (Korkmaz, 2003: 100; Eker 2002: 263)

Azerbaycan Türkçesinde: adlara ilave edilerek onlardan yeni isimler meydana getiren eklerdir. (Ceferov, 1982: 95)

Söz konusu ek ile yer bildiren isimler yapılmaktadır. “-lag” eki kökence “-la/-le” isimden fiil yapım ekiyle, fiilden isim yapan “-(a), -g / -k” ekinden türemiştir. (Musaoğlu, 1962: 236)

Örnek: çaylag, gışlag, yaylag, otlag vs.

Birinci sebep o idi ki, Keble Salman kişinin kendin çaylag denilen yerindeki indiki bağlı bağıtlı büyük mülkü bir vaht yoh idi. (Eyisli, 1987: 23)

İsimden isim yapan ektir.

Örnek: dişlek / gışlag / çaylag vb. (Xeliliov, 2006: 77)

Bu ek aslında –lğ ekinin değişik bir varyantıdır. Fakat –lğ eki kadar işlek bir ek olmayıp genellikle çok az kullanılır ve anlam bakımından –lğ ekinden farklılaşmaktadır.

Örnek : çaylag / şapalag vb. (Kazımov, 2010: 50)

Karşılaştırma

-lag, -lek: Aslında bu ek, hem Azerbaycan Türkçesinde hem de Türkiye Türkçesinde isimden fiil yapan -la, -le ekiyle, fiilden isim yapan -g, -k eklerinin birleşmesinden oluşmuştur. Fakat Türkiye Türkçesinde ekin sonundaki -g, -k ekleri düşmüş, Azerbaycan Türkçesinde ise ek devamlılığını sürdürmüştür. Her iki yazı dilinde de anlam açısından aynı, kullanım alanı ise azdır.

-lan

Süer Eker'e göre Türkiye Türkçesinde; özellikle yırtıcı veya yabani hayvanlarda görülen bir biçim birimdir. Kökeni konusunda Türkologlar arasında farklı görüşler vardır. Bunlar arasında Çince'den ödünçleme olduğu görüşü en yaygın olanıdır (krş. sırtlan, arslan, kaplan vb.) (Eker, 2002: 263)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir.

1.2. Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde İsimden Fiil Yapan Ekler

-la-, -le-

Muharrem Ergin'e göre bu ek isimden fiil yapma eklerinin en işlek olanıdır. Misalleri sayılamayacak kadar çok olup isimden fiil yapmak gerekince bugün en canlı ek olarak daima bu eke başvurulur. Hemen hemen her çeşit ismin sonuna gelerek yapma veya olma ifade eden fiiller yapar. Türkçede başlangıçtan beri

kullanıla gelmiş, bilhassa son zamanlarda işlekliği çok artarak isimden fiil yapma sahasına hakim olan başlıca ek durumuna yükselmiştir. *baş-la-*, *taş-la-*, *sap-la-*, *ağır-la-*, *su-la-*, *av-la-*, *top-la-*, *balta-la-*, *karşı-la-*, *iğne-le-*, *demir-le-*, *ütü-le-*, *el-le-*, *kilit-le-*, *bek-le-*, *temiz-le-*, *ter-le-*, *gece-le-*, *serin-le-*, *hafif-le-*, *hor-la-*, *gür-le-*, *çağ-la-*, *in-le-*, *çın-la-* *üf-le-* gibi misallerde bu ek vardır.

-la-, -le- eki ile yapılan bazı fiiller bu şekilleri ile kullanılmayıp veya kullanıstan düşüp sonlarına bir fiilden fiil yapma eki alarak o şekilleri ile kullanım sahasında görünürler. Böyle fiillerde -la-, -le- ile fiilden fiil yapma eki birleşerek tek bir ek hâline gelmiş hissini verirler: *can-la-n-*, *hoşla-n-*, *küf-le-n-*, (Ergin, 2000: 251)

Zeynep Korkmaz, Cevdet Yalçın, Mehmet Hengirmen, Zafer Yeşilöz ek hakkında yukarıdaki görüşleri benimsemişlerdir.(*Hengirmen 2003: 298; Yeşilgöz, 2003: 61; Korkmaz, 2003: 94; Yalçın, 2001: 50*)

Azerbaycan Türkçesinde; isimlerden çeşitli manalarda fiiller meydana getiren eklerdir. (Ceferov, 1982: 95)

Söz konusu ekle adlardan fiil yapılmakta ve bu fiiller ise çeşitli araçlar ve gereçlerle ve kendi kendisine belli bir işin yerine getirildiğini ifade etmektedir. (Musaoğlu, 1962: 249)

Örnek: başla -, işle -, zorla -, gözle -, vs.

Kullanım alını geniş bir ektir. Isim sıfat, sayı zarf, zamir ünlem ve yansıma kelimelerden fiil türetmektedir. Eklendiği kelimenin manasına bağlı kalarak türettiği kelimenin bir kısmı geçişli bir kısmı geçişsiz fiil olmaktadır. Bu ek neredeyse bütün uzuvlardan fiiller türetmektedir.

Örnek: başla- / boyunla- / gözle- / zeifle- / üçle- / öze- / partla- / vb. (Kazımov, 2010: 169)

Azerbaycan Türkçesinde; tebiet hava hekiminin heyrine işleyir. (Zeynelov, 1974: 227)

Gelin hemişe uzun geceleri gözünü bele gırpmadan cavanşiri gözlermiş. (Vekilov, 1992: 12)

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dilinde de aynıdır. Kullanım alanı ise yazı dillerinin son zamanlarda daha da artmıştır. Fonetik açıdan Azeri Türkçesinde ekin –l ince şeklinin –ä(açık e) vokali farklıdır.

-lan-, +len-,

Süer Eker'e göre Kullanım sıklığı en fazla olan eklerdendir. Kimi durumlarda -la-'dan türeyen eylemler tek başlarına kullanılmamakta, bunun yerine eylem tabanına -n- hatta -ş-tır- ekleri de getirilmektedir: hoş-la-n-, pahalı > *pahalı-la- >>pahalı-la-ş-tır- vb. Doğal olarak, -lA, lAştır- bağımlı biçim birimleri geçişli; lAn- ise geçişsiz eylem yapmaktadır. Ancak -lA-, baş-la- gibi az sayıda örnekte tarihsel kaynakların aksine geçişsiz eylem yapabilmektedir.(Eker, 2002: 267)

Mehmet Hengirmen, Cevdet Yalçın, Tuncer Gülensoy ek hakkında yukarıdaki görüşleri benimsemişlerdir. (Gülensoy, 2010: 289; Yalçın, 2001: 53; Hengirmen, 2003: 303)

Azerbaycan Türkçesinde, isimlere eklenerek onlardan geçişsiz fiiller yapmaktadır.

Örnek: dillen- / evlen- / ağıllan- vb. (Xeliliov, 2006: 77)

Bu ek vasıtasıyla çeşitli manadaki isimlerden dönüşlülük manası veren geçişsiz fiiller meydana getirilir(Ceferov, 1982: 183)

Bu ek, isim ve sıfatlardan eşyanın belirli bir durum ifade ettiğini bildiren fiiller türetmektedir. Örnek: güclen- / nurlan-/ genişlen- vb.

Bu ek –la eki ile dönüşlülük çatı –n ekinin birleşiminden oluşmaktadır. (Kazımov, 2010: 169)

Söz konusu ek kökence iki fiil yapım ekine bağlıdır: “-la + n”. İki unsurdan oluşan bu yeni ekte birinci ekin geçişli ve geçişsiz eylem fonksiyonlarını üstlenmesi öncekinden farklı olan daha net bir ifadenin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. (Musaoğlu, 1962: 249)

Örnek: Budaglan -, çiçeklen -, hoşlan -, dillen -, vs.

Geherlene geherlene dillendi: — Ana ömründen – gününden keçer her şey eler.
(Zeynelov, 1974: 231)

Karşılaştırma

Bu ek de Türkiye Türkçesinde –la isimden fiil ve –n fiilden fiil yapım eki olarak kullanılmaktadır. Azeri Türkçesinde ise bu ek –la isimden fiil yapım eki ile –n fiilden fiil yapım ekinin birleşmesinden oluşmuştur. Her iki yazı dilinde de birleşik eklerden oluşmaktadır.

-leş (-le-ş)

Cevdet Yalçın ve Mehmet Hengirmen'e göre Türkiye Türkçesinde; 1. Adlardan eylem türetir: söz-leş-mek, dert-leş-mek, taş-la-ş-mak, pay-la-ş-mak.

2. Sıfatlardan eylem türetir: bir-leş-mek, üç-le-ş-mek.

Adlara ve ad soylu sözcüklere gelerek genellikle *işteş* ve *dönüşlü* çatılar kurar:

aptal > aptallaşmak, su > sulaşmak, başka > başkalaşmak, çabuk > çabuklaşmak, yüz > yüzleşmek, fena > fenalaşmak, Alman > Almanlaşmak, ağır > ağırlaşmak, iyi > iyileşmek, güzel > güzelleşmek, kötü > kötüleşmek, yakın > yakınlaşmak, çağdaş > çağdaşlaşmak, uzak > uzaklaşmak (Yalçın, 2001: 53; Hengirmen, 2003: 303)

Azerbaycan Türkçesinde; isimlerden beraberlik ve karşılıklı anlamları ifade eden geçişsiz fiiller meydana getirir.

Örnek: derdleş- / sağalamlaş- / üzleş/ vb. (Xeliliov, 2006: 78)

Bu ek isim, sıfat sayı ve zarflardan fiiller türetmektedir.

Örnek: sözleş- / vidalaş- / yaxşılaş- / durgunlaş- vb.

Bu ek, -la ekine –ş ekinin getirilmesiyle oluşmuştur. –ş ekinin *işteş* çatı özelliği kazanmadığı dönemde birleşme meydana gelmiştir. Bu ek *işteş* çatı yanında *dönüşlü* çatı özelliği de göstermektedir. (Kazımov, 2010: 170)

İsimlerden *işteşlik* manalı geçişsiz fiiller meydana getiren eklerdir. (Ceferov, 1982: 95)

“-laş, -leş” ekiyle yapılan fiillerde de herhangi bir sürecin durumun adı ifade edilmektedir. “-lan, -len” ekiyle yapılan fiiller ile “-laş, -leş” ekiyle yapılan fiiller arasında hem yapısal hem de anlamsal paralellik bulunmaktadır. (Musaoğlu, 1962: 249)

Örnek: mektublaş -, sağlamlaş -, gabaglaş -, toplaş -, vs.

Alban hökmdarlığı sarayında ölkenin en ağıllı adamları toplaşmışdı. (Vekilov, 1992: 11)

Karşılaştırma

Yine bu ek de Türkiye Türkçesinde –la isimden fiil ve –ş fiilden fiil yapım eki olarak kullanılmaktadır. Azeri Türkçesinde ise bu ek –la isimden fiil yapım eki ile –ş fiilden fiil yapım ekinin birleşmesinden oluşmuştur. Azeri Türkçesinde -lat,-let,-lan,-len-laş-leş eklerinin oluşum yolu aynıdır.

-al-, -el-

Muharrem Ergin’e göre Türkiye Türkçesinde; Bu ek de eskiden beri kullanılan isimden fiil yapma eklerinden biridir. İşleklik sahası pek geniş değildir. Umumiyetle sıfatlardan fiil yapar. Bu ekle yapılan fiiller yalnız olma ifade ederler. *sağ-al-, az-al-, dar-al-, boş-al-, çoğ-al- (< çok-al-), bun-al- (buñ-al-), düz-el-, yön-el-, dik-el-* misallerinde bu ek vardır.(Ergin, 2000: 248)

Cevdet Yalçın’a göre sıfatlardan eylem türetir: *az-al-mak, dar-al-mak, boş-al-mak, düz-el-mek, ince-l-mek,küçü-1-mek. Bu ek, ünsüzlerle biten tabanlara -el, al biçiminde gelir. Ünlülerle biten tabanlara geldiğinde -e düşer -l gelir. İki heceli sıfatların sonlarında k varsa düşer.*(Yalçın, 2001 :53)

Tuncer Gülensoy, Suer Eker, Zafer Yeşilöz, Zeynep Korkmaz, Ertuğrul Yaman ek hakkında yukarıdaki görüşleri benimsemişlerdir. (Gülensoy, 2010: 197; Eker, 2002: 266; Yalçın, 2001: 53; Yeşilgöz, 2003: 62; Korkmaz, 2003: 93)

Azerbaycan Türkçesinde, nitelik bldiren isim ve sıfatlardan geçişsiz fiiller oluşturmaktadır.

Örnek: sağal- / boşal- / düzel- vb. (Xeliliov, 2006: 64)

Bu ek genel itibariyle sıfatlardan sayılardan ve eşyanın belirti, nitel ve nicel anlamını oluşturan fiiller meydana getirmektedir.

Örnek: gısal- / diril- / gacal- vb. (Kazımov, 2010: 171)

İsimlerden ve sıfatlardan geçişsiz fiiller meydana getiren ektir. (Ceferov, 1982: 87)

Söz konusu ekle yapılan fiiller diğer türevlere göre anlam bakımından bir tekdüzelik ifade etmektedir. Öyle ki, söz konusu fiiller çoğunlukla bir süreç, bir durum bildirmektedir. (Musaoğlu, 1962: 248)

Örnek: sağal -, boşal -, düzel -, yönel -, vs.

Yoldaş prokuror, siz de istirehetinize hitam verin, bu meseleni men çoh ciddi cinayet işi hesab edirem — deyende pıçılıtlar kesilmiş, el–ele verip merc tutanların golu boşalmışdı. (Zeynelov, 1974: 240)

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dilinde de isimlerden ve sıfatlardan fiil yapmaktadır. Kullanım alanı her iki yazı dilinde de pek fazla değildir. Fonetik açıdan Azeri Türkçesinde ekin –el ince şeklinin –ä(açık e) vokali farklıdır. Ayrıca Türkiye Türkçesi –l aynı özelliklere sahip ayrı bir ek olarak ele alınmaktadır.

-an:

Süer Eker'e göre addan ad yapan -A ve eylemden eylem yapan -n-'den oluşan bu birleşik ek çok az sayıda sözcükte görülür: utan - (krş. ET ut 'utanma').(Eker, 2001: 67)

Azerbaycan Türkçesinde isimden fiil yapım eki olarak kullanılmaktadır.

Örnek: güc+ın- , hıqq+an- / hopp+an- / şit+en- vb. (Gulusoy, 2010: 48)

Aslında - a -1- e - ekine - n - dönüşlülük ekinin gelmesinden oluşmuştur. Fakat bazı fiillerin - a - / - e -'li şekilleri kullanılmadığı için, - an - 1 - en - başlı başına bir ek sayılabilir. Çünkü mesela, *utan-*, vardır, fakat *uta* - kullanılmamaktadır. Örnekleri azdır: *gücen* -, *utan* -, *usan* –Bu ek, isimlerden ve yansıma seslerden fiiller türetmektedir. Örnek: *dadan-* / *gücen-* vb. (Kazımov, 2010: 85)

Karşılaştırma

Ekin Azerbaycan Türkçesinde kullanımı daha yaygındır. Türkiye Türkçesine iki ekin birleşmesi olarak kabul edilirken Azerbaycan Türkçesinde tek bir ek olarak kabul edilmiştir. Özellikle Azerbaycan Türkçesinde yansıma seslerden fiiller meydana getirmektedir. Fonetik açıdan her iki yazı dilinde de bir farklılık yoktur.

-l-

Muharrem Ergin'e göre bu ek işleklik sahası, derecesi ve vazifesi bakımından *-al-*, *-el-* ekinden farksızdır. Onun gibi, bazı sıfatlardan olma ifade eden fiiller yapar. *ince-l-*, *kısa-l-*, *sivri-l-*, *doğru-l-*, *duru-l-* misallerinde bu ek vardır.(Ergin, 2000: 253)

Mehmet Hengirmen ve Zafer Yeşilgöz ek hakkında yukarıdaki görüşleri benimsemişlerdir. (Hengirmen, 2003: 304; Yeşilgöz, 2003: 62)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir.

-a-, e-

Muharrem Ergin'e göre Türkiye Türkçesinde; bu ek de fazla işlek olmayan ve bazı misallerde görülen bir ektir. İsimlerden olma veya yapma ifade eden fiiller yapar : *yaş-a-*, *kan-a-*, *boş-a-*, *kap-a-*, *ad-a-*, *oyun-a-* (< oyun-a-), *yarlıg-a-*, *don-a-*, *dil-e*, *göz-e*, *tür-e-*, *tün-e-*, *benz-e* (*beñiz-e-*) gibi.(Ergin, 2000: 254)

Tuncer Gülensoy, Suer Eker, Cevdet Yalçın, Zafer Yeşilöz, Mehmet Hengirmen ek hakkında yukarıdaki görüşleri benimsemişlerdir. (Gülensoy, 2010: 198; Eker, 2002: 267; Yalçın, 2001: 53; Yeşilgöz, 2003: 62; Hengirmen, 2003: 304)

Azerbaycan Türkçesinde; bu ek vasıtasıyla isim, sıfat ve sayılardan geçişli ve geçişsiz fiiller meydana getirilir. İkinci hecesinde kapalı ünlü olan kelimelere, *-a-*, *-e* ekleri eklendiğinde kelimenin ikinci hecesindeki kapalı ünlü düşer: *oyun* > *oyna -* , *beniz* > *benze -* , vs. (Ceferov, 1982: 184)

Bu ekin işlek alanı geniş olup isimlerden fiil yapmakatadır.

Örnek: *yaşa-* / *oyna-* / *dile-* vb. (Xeliliov, 2006: 64)

Bu ekle oluşan fiillerde nesnede değişiklik bildiren hareketi dile getirir.

Örnek: gana- / ben(i)ze- vb. (Kazımov, 2010: 171)

Söz konusu ek adlardan herhangi bir süreç adı ve durum ifade eden fiil yapar. İşlek bir ek değildir. Söz konusu ek Türk lehçelerinde fiil yapımında en eski eklerden biri olarak ele alınmaktadır. (Musaoğlu, 1962: 247)

Örnek: dile - , sana - , boşa - , gana - , gına - , vs.

Ve burada ağ lebbade geymiş nurani bir kahin yaşıyordu. (Vekilov, 1992: 4)

Ay ışığında sümükatma oynadılar. (Vekilov, 1992: 10)

Karşılaştırma

Anlam ve kullanım açısından her iki yazı dilinde de aynı özellikleri göstermektedir. Yani anlam açısından aynı, kullanım açısından her iki yazı dilinde de işlerlik alanı sınırlıdır. Fonetik açıdan ekin Azeri Türkçesinde -ä(açık e) şekli bulunmaktadır.

-ı-, -i-, -u-, -ü-

Muharrem Ergin'e göre bu ek Eski Türkçede kullanılırdı. Fakat sonradan işlekliliğini ve canlılığını kaybetmiştir. Bugün ancak klişeleşmiş ve unutulmuş olarak birkaç misalin bünyesinde görülür : *uz-u-* (*uz-u-n* bu fiilden yapılmış isimdir), *taş-ı-*, *sak-ı-* (*sak-ı-n-* bunan gelir. *sak* «uyanık»), *ağır-ı-* (< *ağır-ı-*), *kaş-ı-*, *sak-ı-* gibi. Bu ekle yapılan fiiller de olma veya yapma ifade ederler.(Ergin, 2000: 255)

Azerbaycan Türkçesinde, isimlere eklenerek onlardan geçişsiz fiiller oluşturmaktadır.

Örnek: berki- / çirki- / tengi- vb(Xeliliov, 2006: 71)

Kullanım alanı geniş olan bu ek, sıfatlardan ve isimlerden kelimenin anlamına uygun belirti, nitelik ve nesneye ait olan fiiller türetmektedir.

Örnek: acı- / turşu- / vb. (Kazımov, 2010: 171)

Çağdaş Azerbaycan Türkçesinde bu ek vasıtasıyla sıfatlardan geçişsiz fiiller meydana getirilir. (Ceferov, 1982: 184)

Söz konusu ekle türeyen fiil belli bir sürecin belirtisinin adını veya sonucunu ifade eder. (Musaoğlu, 1962: 251)

Örnek: acı-, tuşu-, ağrı-, berki-, vs.

Ponzabıg fetiri yaylığına düyümleyib, şoppu çomağının başına keçitrdi, çarığ bağlarını berkidib, yola düzeldi. (Caferzade, 1990: 33)

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dilinde de sıfatlardan geçişsiz fiiller oluşturur. Kullanım alanı yazı dillerinin ikisinde de sınırlıdır. Fonetik açıdan Azeri Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasında fark yoktur.

-ar-, -er-

Muharrem Ergin'e göre Türkçede eskiden beri görülen bu ek işleklik sahası hudutlu olan eklerden biridir. Daha çok renk isimlerinden fiil yapmakta kullanılır. Renk isimlerinden yalnız olma ifade eden, diğer isimlerden ise bazan olma, bazan yapma ifade eden fiiller yapar : ağ-ar-, boz-ar-, mor-ar-, yeş-er- (< yaş-ar-), kız-ar-, sar-ar- (< sargar-< sarıg-ar-), kar-ar- (< kara-ar-), göğ-er-, yaş-ar-, sıv-ar- (suv > su), on-ar- (< oñ-ar-, oñ«sağ»), ot-ar-, ev-er- gibi.(Ergin, 2000: 256)

Tuncer Gülensoy, daha çok renk isimlerinden fiil yaptığını (Gülensoy, 2010: 199); **Süer Eker** adlardan geçişli eylemler yapan bir ek olduğunu: suvar-, otar-, başar- (Eker, 2002: 267); **Cevdet Yalçın**, genellikle renk adlarına ve başka sıfatlara gelerek geçişsiz eylemler yapar bir ek olduğunu: sarar- (sarı + ar-)(Yalçın, 2001: 53); **Zafer Yeşilgöz**, daha çok renk isimlerinden fiiller yapmaya yarar: boz - ar – (Yaşilgöz, 2003: 62); **Mehmet Hengirmen**, genellikle renk bildiren ad soylu sözcüklere gelerek dönüşlü eylemler yaptığını: ak > ağarmak (Hengirmen, 2003: 34) ifade etmişlerdir.

Azerbaycan Türkçesinde; sıfat ve isimlerden geçişli ve geçişsiz fiiller meydana getirmektedir.

Örnek: agar- / göyer- / otar- vb. (Xeliliov, 2006: 65)

Bu ek vasıtasıyla sıfatlardan hal bildiren geçişsiz, isimlerden ise hareket bildiren geçişli fiiller meydana getirilir. (Ceferov, 1982: 184)

Örnek: ağar -, göyer -, otar -, gızar -, vs.

Avradın rengi kağız kimi ağarmış, alınının gırışıkları puçur-puçur ter tökmüşdü. (Zeynelov, 1974: 238)

Karşılaştırma

-ar,-er: Yazı dileri arasında anlam açısından bir fark yoktur. Her ikisinde de renk isimlerinden filer yapmaktadır. Kullanım alanı Azeri Türkçesinde daha fazladır. Fonetik açıdan Azeri Türkçesinde ekin –er ince şeklinin -ä(açık e) vokali farklıdır.

-da-, de-, -ta-, -te-

Muharrem Ergin’e göre Türkiye Türkçesinde; eskiden beri görülen, diğer isimlerden fiil yapmakta çok az kullanılan bu ek ses taklidi kelimelerden fiil yapmakta işlek bulunmaktadır. Diğer isimlerden yapma ifade eden, ses taklitlerinden olma ifade eden fiiller yapar : *al-da* «hile yapmak, aldatmak» (*al* «*hile, çare*»), *bağ-da-* «güreşte sarmaya almak» (*bağ-da-ş-* fiili bundan yapılmıştır), *is-te-* (< *iz-de-*), *şırıl-da-*, *mırıl-da-*, *horul-da-*, *fısıl-da-*, *fırıl-da-*, *gürül-de-*, *çatır-da-*, *kütür-de-*, *fokur-da-*, *fingir-de-*, *parıl-da-*, *hay-da-* gibi.(Ergin, 2000: 257)

Süer Eker’e göre ad ve sıfatlardan geçişli eylemler yapar, kullanım sıklığı çok azdır: *bağ-da-* 'Birkaç şeyi birbirine geçirerek bağlamak', *varda-* ayrıca tek başına kullanılmayan yansıma sözcüklerden geçişsiz eylemler yapar: *gürülde-*, *fısılda-vb.*(Eker, 2002: 267)

Tuncer Gülensoy, Ertuğrul Yaman, Cevdet Yalçın bu ek hakkında yukarıda belirtilen görüşleri savunmuşlardır. (*Gülensoy, 2010: 199; Yaman ve Kösteçi, 1998: 86; Yalçın, 2001:53*)

Azerbaycan Türkçesinde; söz konusu ek genellikle ses taklidi sözcüklere eklenerek hareket, süreç ifade eden fiiller yapmaktadır. (Musaoğlu, 1962: 247)

Örnek: *işıl-da -*, *inilde -*, *cingıl-da -*, *pıçıl-da -*, vs.

O, gence doğru derin diggetli bir nezer saldı ve dodagaltı: Yurdumun sadig gözetçileri,— deye pıçıldadı. (Vekilov, 1992: 7)

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dili arasında bir fark yoktur. Bu ek gerek Azeri Türkçesinde gerekse Türkiye Türkçesinde ses taklidi kelimelerden fiiller oluşturmaktadır. Kullanım alanı Azeri Türkçesinde biraz daha fazladır fonetik açıdan Azeri Türkçesinden farklı olarak Türkiye Türkçesinde ekin -ta,-te şeklinde bulunmaktadır. Ayrıca Azeri Türkçesinde -de ince şeklinin -ä(açık e) vokali farklıdır.

-kır-, -kir-, -kür-, -kür-

Muharrem Ergin'e göre eskiden beri kullanılan ses taklitlerinden fiil yapan bir ektir. Olma veya yapma ifade eden ses taklidi fiiller yapar : *hay-kır-, fış-kır-, hıç-kır-, kış-kır-, çem-kır-, püs-kür-, tü-kür-, süm-kür-* gibi.(Ergin, 2000: 258)

Tuncer Gülensoy, Suer Eker, Ertuğrul Yaman, Cevdet Yalçın, Zafer Yeşilöz, Mehmet Hengirmen bu ek hakkında yukarıdaki görüşleri savunmuşlardır. (Eker, 2002: 267; Hengirmen 2003: 310; Yeşilöz, 2003: 63; Korkmaz, 2003: 102; Zülfikar,1997: 115; Yaman ve Kösteçi, 1998: 86; Yalçın, 2001: 53)

Azerbaycan Türkçesinde söz konusu ek ses yansıtan sözcüklere eklenerek herhangi bir süreci hareketi ifade eden fiiller yapar. (Musaoğlu, 1962: 248)

Örnek: hıçgır -, öksür -, fışgır -, angır -, vs.

Az galırdı ki, söz ağzımdan fışgırıp çıhsın. (Makas, 1991: 556)

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dilinde de isimlerden ses taklidi fiiller meydana getirir. Kullanım alanı her iki yazı dilinde de fazla geniş değildir. Fonetik açıdan ekin Azeri Türkçesinde -gır, -gur kalın şeklinin “g” konsonantında bir farklılık vardır.

-k-, -k-

Muharrem Ergin'e göre Türkiye Türkçesinde; işleklik sahası geniş olmayan eklerden biridir. Eski Türkçede örnekleri daha çoktu. Bugün ancak birkaç misalde görülür. Yalnız olma ifade eden fiiller yapar: *ac-ı-k- (< aç-ı-k-), gec-i-k- (geç-i-k-), bir-i-k-, göz-ü-k-, dar-ı-k-* «sıkılmak» fiillerinde bu ek vardır.(Ergin, 2000: 259)

Azerbaycan Türkçesinde belirli kelimelerde görülen bir ektir: gec+ik- vb.

Karşılaştırma

Ek anlam, fonetik ve işlerlik bakımından her iki yazı dilinde de aynıdır.

-r-

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan, eskiden beri ancak sayılı kelimelerde görülen bir ektir. Olma ifade eden fiiller yapar. *deli-r-*, *beli-r-* (< *belgü-r-*), *kaygu-r-* «kaygılanmak», *üf-ü-r-* fiillerinde bu ek vardır. Ekin *üf-ü-r* misaline benzer şekilde başka ses taklitlerinden de fiil yaptığı ve bu sahada çokça kullanıldığı anlaşılmaktadır. *bağ-ı-r-* (< *bañ-ı-r-*), *çağ-ı-r-*, *öğ-ü-r-*, *geğ-i-r-*, *an-ı-r-* (< *añ-ı-r-*) gibi fiiller bu ekle yapılmış görünüyor. Zaten *r* sesi ses taklidi isimlerde ve fiillerde çok görülen bir sestir. İsimlerde kelimenin bünyesine dahil bir sestten başka bir şey değildir. Fiillerde ise yapım eki olarak görülür. Onun için *r* ile biten ses taklidi fiillerin *-r-* eki ile yapılmış olmaları ihtimali daima göz önünde bulundurulmalıdır. Yalnız, ileride görüşeceğimiz gibi bir de fiilden fiil yapma eki *-r-* vardır. Bu ikisini birbirine karıştırmamak lâzımdır.(Ergin, 2000: 260)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir.

-sa-, -se-

Muharrem Ergin'e göre eskiden beri kullanılan fakat işleklik sahası geniş olmayan eklerden biridir. Eskiden örnekleri daha çoktu ve istek ifadesi için kullanılırdı. Bugün ancak bir kaç fiilde görülür. Olma veya yapma ifade eden fiiller yapar. Eski Anadolu Türkçesindeki *buğa-sa-*, «ineğin boğa istemesi», *aygır-sa-* «kısrağın aygır istemesi», *bugur-sa-*, «dişi devenin erkek deve istemesi» gibi fiillerde, bugün *su-sa-*, *garip-se-*, *umur-sa-*, *mühim-se-* misallerinde bu ek vardır.

Bu ek başka bir sesle birleşerek şimdi göreceğimiz yeni bir ek meydana getirmiştir.(Ergin, 2000: 261)

Tuncer Gülensoy, Suer Eker bu ek hakkında yukarıdaki görüşleri benimsemişlerdir. (Gülensoy, 2010: 205; Eker, 2002: 268)

Azerbaycan Türkçesinde söz konusu ek de dönüşlülük anlamı ifade eden fiiller yapılmaktadır. (Musaoğlu, 1962: 250)

Örnek: geripse -, susa -, vs.

Öz yurdum, dağ-daşlarım üçün yaman geripsemişdim. (İ.Şihli); Berk susamışdım, dodaglarım çadar-çadar olmuşdu, ele bil üreyime od basırdılar. (Zeynelov, 1974: 240)

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dilinde aynıdır. Kullanım alanı ise yazı dillerinde kısıtlıdır. Fonetik açıdan Azeri Türkçesinde ekin -se ince şeklinin -a(açık e) vokali farklıdır.

-msa-, -mse-

Muharrem Ergin'e göre son zamanlarda ortaya çıkan bu ek bundan önce gördüğümüz -sa-, -se- ekinin, başına bir *m* alması ile teşekkül etmiştir. -sa-, -se- başına *m* sesini ya *m* ile biten bir ismin sonundan alarak eke dahil bir ses gibi diğer misallere de geçirmiş veya *m* buraya benzetme yolu ile girmiştir. İsimden isim yapma eki olan -msı, -msi, -msu, -msü'de böyle türeme bir *m* bulunduğunu ve -sı, -si, -su, -sü ekinin bu *m*'yi sonradan başına aldığını yukarıda söylemiştik. Bu iki şeklin; biri isim, biri fiil yapan bu iki ekin birbirine muvazi olduğu açıkça görülmektedir. (Ergin, 2000: 262)

Cevdet Yalçın, Zafer Yeşilöz, Mehmet Hengirmen bu ek hakkında yukarıdaki görüşleri benimsemişlerdir. (Hengirmen, 2003: 303; Yeşilöz, 2003: 63; Yalçın, 2001: 53)

Azerbaycan Türkçesinde işlek alanı dar olup genellikle zamirlerden fiil üretemektedir. Örnek: benimse- / gülümse – vb. (Kazımov, 2010: 172)

Karşılaştırma

Ekin yazı dillerinde anlam ve fonetik bakımdan bir farkı yoktur. Türkiye Türkçesinde işlerlik alanı daha geniştir.

-rga-

Süer Eker'e göre çok az sayıda sözcükte bulunur, geçişli eylemler yapar: azırğa- (diy.) 'az görmek, az bulmak', *esirge-, yadırga-.(Eker, 2002: 268)

Bu eke **Azerbaycan** ve Türkiye Türkçesinde yalnız söz konusu sözcüklerde rastlanmaktadır. (Güneş, 2019; Musaoğlu, 1962: 251)

Örnek: esirge-, yadırga- vs.

II. BÖLÜM

TÜRKİYE TÜRKÇESİ VE AZERBAYCAN TÜRKÇESİNDE FİILDEN İSİM VE FİİL YAPAN EKLER

2.1. Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde Fiilden İsim Yapan Ekler

-acak, -ecek

Süer eker'e göre gelecek zaman ekinin kalıplaşmasıyla yapılan çok sayıda kalıcı ad vardır: *silecek, çekecek, içecek, alacak, verecek vb.*(Eker, 2002: 269)

Ertuğrul Yaman'a göre ise geçi-l-ecek (yer), boyan-acak (ev), görül-ecek (iş) vb. giy-ecek, yak-acak, yi-y-ecek örneklerinde kalıcı isimler yapmıştır.(Yaman, 1998: 91)

Azerbaycan Türkçesinde, fiillerden çeşitli manalarda isimler meydana getirir.

Örnek: yanacag / duracag / gelecek vb.

Bu ek alet, araç hal durum vs bildiren sözcükler meydana getirmektedir.

Örnek: gelecek / duracag / dayanacag vb. (Hüseynzade , 2007: 34)

Eşya, alet, süreç ve yer adları bildiren isimler meydana getirmektedir.

Örnek: oturacag / yanacag / sığınacag vb. (Kazımov, 2010: 54)

Azerbaycan Türkçesinde; fiillerden çeşitli manalarda isimler meydana getiren eklerdir. (Ceferov, 1982: 89)

Köken itibariyle gelecek zaman eki olan “-acag, -ecek” Azerbaycan Türkçesinde aynı zamanda bir yapım eki olarak kullanılır. (Ceferov, 1982: 180)

Söz konusu ek ile Azerbaycan Türkçesinde alet, sınır, terbiye, zaman, vs. ifade eden isimler türetilmektedir. (Musaoğlu, 2002: 240)

Örnek: yanacag, duracag, gelecek, vs.

Belke o dünyanın sirrini arayır veya odlar yurdunun geleceği için dua ohuyurdu.
(Vekilov, 1992: 4)

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dilinde de geçici ve kalıcı isimler oluşturmaktadır. Kullanım alanı her iki yazı dilinde de geniştir. Fonetik açıdan Azerbaycan Türkçesinde ekin -acag kalın şeklinin –g konsonantı ve –ecek ince şeklinin -ä (açık e) vokali farklıdır. Ayrıca ek Türkiye Türkçesinde partisip ekleri(sıfat-fiil) başlığı altında bulunmaktadır.

-acan

Süer Eker'e göre az sayıda sözcükte bulunur: *sevecen, evecen* 'aceleci'.(Eker, 2002: 269)

Azerbaycan Türkçesinde böyle bir ek bulunmamaktadır. Fakat “sev-ecen” kelimesinin anlamını Azerbaycan Türkçesinde “sev-imli” sözcüğü karşılamaktadır.

-mak, -mek

Muharrem Ergin'e göre istisnasız bütün fiil kök ve gövdelerine getirilen bu ek eskiden beri Türkçenin fiilden isim yapma eklerinin başında gelir. Fonksiyonu fiillerin hareket isimlerini yapmaktır. Fiil kök ve gövdeleri hareketleri karşılayan; fakat tek başlarına kullanılmayan; ancak şahıs, zaman, şekil v.s'ye bağlanmak suretiyle kullanım sahasına çıkan dil birlikleridir. İşte bu kök ve gövdelerin karşıladıkları mücerret hareketleri hiçbir şeye bağlamadan ifade etmek için sonlarına -mak, -mek eki getirmek suretiyle fiil isimleri yapılır : *aç-mak, ara-mak, başla-mak, gel-mek, bildir-mek, düşünmek* gibi. Bu fiil isimlerine öteden beri masdar, -mak, -mek ekine de masdar eki denilir. Fakat masdar Türkçesinin bu fiil isimlerine uygun bir tabir değildir. Türkçede masdar diye ayrı bir kelime çeşidi kabul etmeğe lüzum yoktur. Gördüğümüz bu şekiller fiillerden -mak, -mek eki ile yapılmış isimlerden başka bir şey değildir.(Ergin, 2000: 264)

Süer Eker'e göre mastar eki de olarak adlandırılan bu ek bütün eylem ve köklerine gelerek onların bildirdiği iş, hareket vb. *eylemlerin* genel ve soyut adlarını yapar. -mAk, Kazakça -lw, İngilizce *to*, Farsça -den, Slavca -(a)t' vb. eklerine karşılık gelir. Çok az sayıdaki eylemde, genel ve soyut anlamda ad

bildirmek yerine, kalıplaşarak belirli bir nesne ya da olguyu da gösterebilir. Örneğin *gitmek, yazmak* vb. de birinci işlev, *çakmak, yemek, ilmek* örneklerinde ise ikinci işlev söz konusudur.(Eker, 2002: 269)

Tuncer Gülensoy, Ertuğrul Yaman, Cevdet Yalçın, bu ek hakkında yukarıdaki görüşleri benimsemişlerdir. (Gülensoy, 2010: 206 ;Yaman ve Kösteçi, 1998: 88; Yalçın, 2001: 50).

Azerbaycan Türkçesinde, fiillerden nitelik bildiren isimler oluşturmaktadır.

Örnek: yemek / gazmag / çaxmag vb. (Xeliliov, 2006: 79).

Mastar eki gibi dilimizde geniş kullanım alanine sahip bu ek, fiillerden eşya, alet ve vasıta bildiren isimler meydana getirmiştir.

Örnek: cırmag / yemek / gazmag vb. (Kazımov, 2010: 52).

Aslında mastar eki olan -mag, -mek Azerbaycan Türkçesinin eski devirlerinde kullanım alanı geniş olan bir yapım ekidir. Çağdaş Azerbaycan Türkçesinde kullanım alanı daralmıştır. Bu ek vasıtasıyla fiillerden isimler meydana getirilir. (Ceferov, 1982: 182)

Örnek: çahmag, yemek, gazmag, vs.

İşini gurtarandan sonra gardaşının yanına gelir, ona bir az yemek verir ve dalına alıp aparır. (Ahundov, 1994: 191)

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dilinde de mastar olarak kullanılmaktadır. Kullanım alanı Türkiye Türkçesinde oldukça geniş, Azerbaycan Türkçesinde ise daha sınırlıdır. Ek Türkiye Türkçesinde kalıcı isimlerden daha çok fiilimsi kavramı içerisinde yer almakta ve isim-fiil olarak kabul edilmektedir. Fakat ek Azerbaycan Türkçesinde fiilimsi olarak kabul edilememektedir. Fonetik açıdan ise Azerbaycan Türkçesinde ekin -mag kalın şeklinin -g konsonantı ve -mek ince şeklinin -ä(açık e) vokali farklıdır.

-ma, -me

Muharrem Ergin'e göre -mak, -mek gibi işleklik sahası bütün fiil kök ve gövdelerini içine alan bir ektir. -mak, -mek'in hareket isimleri yapmasına karşılık -ma, -me'nin fonksiyonu iş isimleri yapmaktır diyebiliriz: *al-ma, oku-ma, yaz-ma, gel-me, git-me, geç-me, eri-me* gibi. Bu iki çeşit fiil ismi arasındaki ince fark -ma, -me'nin hareket ifade etmemesidir. Bu bakımdan -ma, -me; -mak, -mek'ten daha belirli, daha kuvvetli fiilden isim yapma ekidir. Yaptığı isim -mak, -mek'in yaptığı isimden daha çok isimdir diyebiliriz. -mak, -mek'in yaptığı isimden daha çok isimdir diyebiliriz. -mak, -mek'in yapım ekliği belirli belirsiz bir yapım ekliğidir. Fiil kök ve gövdelerine onları mücerret olarak ifade etmek dışında her hangi bir şey katmaz. O derece bir şey katmaz ki göz önünde bir hareket, şahsa v.s.'ye bağlanmayan, fakat nesne olmayan bir hareket canlandırır. -ma, -me ise göz önünde hareket canlandırmayan, hareketin kendisi değil o hareketle yapılan işi ifade eden ektir. İş de harekete göre bir çeşit nesnedir. Onun için -ma, -me'li isimler iş ifadesi yanında klişeleşerek veya klişeleşmeden bir çok belirli nesne, eşya ismi olarak isim ve sıfat şeklinde kullanılırlar : *don-dur-ma, yaz-ma* (eser), *kavur-ma* (yiyecek), *dol-ma* (yemek), *iç-me* (iç-meler), *dol-ma kalem, değ-me adam, süz-me göz, damdan düş-me lâf, kar-ma liste, yap-ma hareket* misallerinde olduğu gibi. -mak, -mek'li şekiller ise klişeleşmiş bir iki misal dışında bu şekilde isim olarak ve bilhassa böyle sıfat olarak hiçbir zaman kullanılamazlar. (Ergin, 2000: 265).

Süer Eker'e göre en yaygın eylemden ad yapma eklerindendir. İş isimleri yapan bu ek, -mAk'a oranla belirli nesne ve olguları göstermede daha kullanışlıdır. Bu nedenle genel anlamlı sözcüklerin yanı sıra belirli anlamları ifade eden çok sayıda sözcük türetilmiş ve türetilmektedir: Genel ad: yapma 'yapmak işi', sarma 'sarmak işi' Özel ad: yapma 'doğadakine benzetilerek yapılan şey, sun'î', sarma 'bir yemek çeşidi' (Eker, 2002: 271).

Azerbaycan Türkçesinde, bu ek hal,durum bildiren sözcükler meydana getirmektedir.

Örnek: döyüşme / deyişme / dolma vb. (Hüseynzade, 2007: 13).

Fiillerden isim ve sıfatlar meydana getirmektedir.

Örnek: süzme (gatıg) / dolama (yol) / düyme vb. (Xeliliov, 2006: 79).

Bu ek, işlek bir ek olup mastar ekinin son ünsüzünü yitirmesiyle oluşmuştur. Eşya bildiren isimler meydana getirmektedir.

Örnek: gazma / düyme / doğrama vb. (Kazımov, 2010: 52)

Köken itibariyle “-mag, -mek” mastar ekinden türemiş olan bu ek Azerbaycan Türkçesinde sıfat ve isim oluşturan bir yapım eki olarak kullanılır. (Ceferov, 1982: 181)

Söz konusu ek Azerbaycan Türkçesinde fiillere eklenerek, durum, nitelik ifade eden sözcükler yapar. (Musaoğlu, 1962: 244)

Örnek: süzme, dolma, govurma, vs.

Yediyi govurma, kere, bal, fetir. (Ahundov, 1994: 134).

Karşılaştırma

Anlam açısından yazı dilleri arasında fark yoktur. Yani bu ek fiillerden isim ve sıfat meydana getirmektedir. Kullanım alanı yazı dillerinde geniştir. Bu ek Türkiye Türkçesinde fiilden isim yapım eki kabul edilemekle birlikte özellikle fiilimsi kavramı içerisinde ele alınmış ve isim fiiller kategorisinde değerlendirilmiştir. Azerbaycan Türkçesinde ise fiilimsi kavramı içerisinde yer almamaktadır. Fonetik açıdan ise Azerbaycan Türkçesinde ekin –me ince şeklinin -ä(açık e) vokali farklıdır.

-ış, -iş, -uş, -üş

Muharrem Ergin’ e göre *-mağ -mek ve -ma, -me* tipinde fiil isimleri yapan eklerden biridir. İşleklik sahası onlar gibi bütün fiil kök ve gövdelerini içine alır. Bu üç ek fiilden isim yapma ekleri içinde ayrı bir yer işgal ederler. Diğer fiilden isim yapma ekleri fiillerden nesne isimleri, bu ekler ise fiillerden fiil isimleri yapan eklerdir diyebiliriz. Gerçi bu ekler de klişeleşme yolu ile bazan nesne ismi yaparlar. Fakat bunların asıl fonksiyonları varlık, mefhum, eşya gibi nesne isimleri yapmak değil, hareket ve iş isimleri yapmaktır. Fiil kök ve gövdelerinin ifade ettiği mücerret hareketleri, fiil kök ve gövdeleri tek başlarına kullanılmadıkları için, hareket ve iş isimleri hâlinde kullanış sahasına çıkaran bu ekler kök ve gövdenin mânâsında diğer yapım ekleri gibi büyük ir değişiklik yapmazlar, o mânâyı aşağı yukarı bir isim

kalıbına sokarlar. İşleklik sahalarının bütün fiilleri içine alan tam bir genişlikte olması da bundandır. (Ergin, 2000: 266).

Tuncer Gülensoy, Suer Eker, Çağdaş, Ertuğrul Yaman, Cevdet Yalçın, Zafer Yeşilöz ek hakkında yukarıdaki görüşü benimsemişlerdir. (Gülensoy, 2010: 98; Eker, 2002: 271; Yeşilgöz, 2003: 66; Korkmaz 2003: 106; Yaman 1998; Yalçın, 2001: 50)

Azerbaycan Türkçesinde, fiillerden isim yapan ektir.

Örnek: baxış / arayış / görüş vb. (Xeliliov, 2006: 75).

Bu ek ile hal, durum ve hareket bildiren isimler meydana gelir.

Örnek: baxış / geliş / duruş vb. (Hüseynzade, 2007: 31).

Bu ek, fiilin kök veya gövdesine getirilerek eylem isimleri meydana getirir. Ayrıca işlek bir ek gibi yeni kelimler türetmektedir.

Örnek: gülüş / yeriş / uçuş / gediş / toplanış / arayış vb.

Ayrıca bu ek, işlevi bakımından mastar ekine benzemektedir. Mastar eki türk ve olumsuzluk eklerinden sonra gelebildiği halde bu ek, edilgenlik eki –ıl dan sonra gelebilmekte fakat tür ve olumsuzluk eklerinden sonra gelememektedir. Bu tür durumlarda –ış eki fiilden isim yapan ek olarak kullanılmaktadır. Tür ve olumsuzluk ekinden sonra gelen bu ek, artık isim yapan ek olmayıp tür adı olarak kullanılmaktadır.

Örnek: deyiliş / açılış / bildiriş vb.

Azerbaycan Türkçesinde, bu ek ayrıca eş sesli ek olan filliden fiil eki –ış ile farklı özellikler göstermektedir.

Örnek: Qonaqlarla görüş keçirdik. Qonaqlırlıq görüşdük. Cümlelerinden birincisinde –ış isim yapım ekidir; ikinci cümlede ise fiilden fiil yapan ektir. (Kazımov, 2010: 51).

Bu ek vasıtasıyla Azerbaycan Türkçesinde çeşitli manaları ifade eden isimler meydana getirilir. Durum ve özellik bildiren isimler, hareketin sonucunu bildiren isimler, nesne, şahıs ve hadise bildiren isimler. (Ceferov, 1982: 181).

Örnek: gülüş, bahış, yeriş, dönüş, vs.

Saçı gözlerimizin gargısı, yanagları güz alması, ceryan bahıslı maral duruşlu. (Caferzade, 1990: 19).

Kişin boyu da yerişi de sesi de ona tanış idi. (Makas, 1991: 227).

Karşılaştırma

Yazı dilleri arasında anlam bakımından farklılık yoktur. Kullanım alanı ise her iki yazı dilinde de oldukça geniştir. Bu ek de Türkiye Türkçesinde fiilimsi görevi de taşımaktadır. Azerbaycan Türkçesinde ekin -yış⁴ şeklinde bulunan -y konsonantı Türkiye Türkçesinde yardımcı ses olarak kullanılmaktadır.

-m

Muharem Ergin'e göre -m eki nesne ismi yapan fiilden isim yapma eklerinin çok işlek olanlarından biridir. Başlıca fonksiyonu fiille ilgili bir hal, durum, iş ifade etmek olup o işle ilgili, o işten doğan varlık, eşya, âlet yer v. s. gibi çeşitli isimler de yapar : *al-ı-m, sat-ı-m, geç-i-m, giy-i-m, kuşa-m, tak-ı-m, uçur-u-m, ver-i-m, iç-i-m, dön-ü-m, biç-i-m, boğ-u-m, doğ-u-m, öl-ü-m, at-ı-m, doy-u-m* misallerinde olduğu gibi. Fiil kökündeki sedasız konsonantın sedalılaştığı *yud-u-m* (yut-‘tan), *ad-ı-m* (at-‘tan), *tad-ı-m* (tat-‘tan) misalleri de bunlardandır. (Ergin, 2000: 267).

Süer Eker'e göre kalıcı ad yapan en yaygın eylemden ad yapma ekidir: *yatırım, ekim, yönetim* vb.(Eker, 2002: 271).

Zeynep Korkmaz'a göre genellikle bir kerelik, bir ölçülük manasını veren isim ve sıfatlar yapar. Örnekleri az değildir: *doğum, ölüm, yudum, içim, çalım, sayım, kurum, kırım, dönüm, yapım, sağım, salkım, bozum, giyim, sunum* vb. (Korkmaz, 2003: 105)

Azerbaycan Türkçesinde, fiileden nitelik bildiren isimler oluşturmaktadır.

Örnek: *udum / yarım / baxım* vb. (Xeliliov, 2006: 73).

Bu ek, hal, durum, olay, ölçü ve beceri gibi anlamlar meydana getirir.

Örnek: *yığım/ biçim / ölüm* vb. (Hüseynzade , 2007: 13).

Bu ek, -ma –me ekiyle aynı kökten olup onun daha eski şeklidir. Ekin ünsüzünde yer değiştirme olmuş ünlüsü ise açık ünlü ile yer değiştirmiştir. Vasıta, süreç adı ve yer bildiren sözcükler meydana getirmektedir.

Örnek: geyim / aşırım / uçurum vb.

Azerbaycan Türkçesinde, bu ekin sıra bildiren örnekleri de mevcuttur.

Örnek: bir içim su / bir udum xörek vb. (Kazımov, 2010: 52).

Fiillerden sıfat meydana getiren yapım ekleridir. (Ceferov, 1982: 93).

Söz konusu ek Azerbaycan Türkçesinde fiillere eklenerek olay, ölçü, başarı, vs. ifade eden sözcükler türetmektedir. (Musaoğlu, 1962: 244).

Örnek: düyüm, büküm, yarım, vs.

Az gettiler, çoh gettiler, yine yarım yol gettiler, yeddi dağı aşdılar, dereden keçdiler, deniz kenarına yetişdiler. (Ahundov, 1994: 235).

Karşılaştırma

Her iki yazı dili arasında anlam açısından fark yoktur. Kullanım alanı yazı dillerinde geniştir. Fonetik açıdan da yazı dilleri arasında herhangi bir fark bulunmaktadır.

-k

Muharrem Ergin'e göre eskiden beri çok işlek olan fiilden isim yapma eklerinden biridir. Yaptığı isimler umumiyetle fiilin gösterdiği harekete uğramış olan, bazan da o hareketten doğmuş bulunan veya o hareketi yapan çeşitli nesneleri karşılar: aç-ı-k, saç-ı-k, düş-ü-k, çek-i-k, gibi.(Ergin, 2000: 268)

Cevdet Yalçın'a göre çok işlek bir ek olup genellikle fiilin gösterdiği harekete uğramış olan, bazen de o hareketten doğmuş bulunan veya o hareketi yapan çeşitli nesneleri karşılar. Yer adları: dur-ak, kon-ak, yat-ak, sığın-ak. Alet adları: küre-k, tara-k, ele-k, ölç-ek.Soyut adlar: iste-k, dile-k.vb.(Yalçın, 2001: 51)

Suer Eker, Ertuğrul Yaman, Mehmet Köstekçi ek hakkında yukarıdaki görüşleri benimsemişlerdir. (Eker, 2002: 271; Yaman ve Köstekçi, 1998: 86)

Azerbaycan Türkçesinde; bu ek ile belirli bir süreç ve hareketin neticesinde meydana gelen kavramları bildiren isimler meydana gelir.

Örnek: bilik / minik / gorug vb. (Hüseynzade , 2007: 33).

Bu ek, eşya, kavram ve süreç adı oluşturmaktadır.

Örnek:deşik / emzik / burug vb.

Bu ek fiillerden nitelik bildiren sıfatlar meydana getirir.

Örnek: uçug (divar) / sönük (ocag) / soyug (su) vb. (Kazımov, 2010: 108)

Fiillerden çoğu zaman sıfat bazen de isim oluşturan yapım ekleridir. (Ceferov, 1982: 92)

Örnek:deşik, donug, sönük, vs.

Gorhursan pişikten niye çihırsandeşikten. (Ahundov, 1994: 151).

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dili arasında fark yoktur. Kullanım alanı yazı dillerinde geniştir. Fonetik açıdan ekin Türkiye Türkçesinde -k ve -k şekilleri bulunmaktadır. Azerbaycan Türkçesinde ekin önünde bulunan vokaller (-ı, -i, -u, -ü), Türkiye Türkçesinde yardımcı ses olarak ele alınmaktadır.

-ak, -ek

Muharrem Ergin'e göre eskiden beri işlek olan ve birçok misalleri bulunan bir ektir. Yaptığı isimler fiilin gösterdiği hareketi çokça yapanı olanı, yapılanı; o hareketin yapıldığı yeri, âleti; o hareketle yapılan şeyi; hasılı fiilin tesirinde kalan çeşitli nesneleri karşılar ; *dön-ek, ürk-ek, kork-ak*, gibi. (Ergin, 2000: 269).

Tuncer Gülensoy'a göre fiilin tesirinde kalan çeşitli nesneleri karşılar. Yer ve alet adları ile aşağılayıcı sıfatlar türetir. *kork-ak, ürk-ek, kaç-ak*, (Gülensoy, 2010: 158)

Süer Eker'e göre genellikle eylemin gösterdiği iş, hareket vb. nin araç adını yapar: bıçak, uçak, oturak, saçak; atak.(Eker, 2002: 269).

Azerbaycan Türkçesinde; bu ek vasıtasıyla çeşitli eşya adları meydana getirilmektedir.

Örnek: yatag / döşek /dayag / elek vb. (Hüseynzade , 2007: 32).

Menşei bakımından çok eski olup –ıg ekinin açık ünlülü varyantıdır. Süreç ve eşya isimleri meydana getirmektedir.

Örnek: öskürek / sınağ / gorug vb.

Bu ek sıfat göreviyle de kullanılmaktadır.

Örnek: ürkek (heyvan) gorxaq (adam) vb. (Kazımov, 2010: 108).

Fiillerden çeşitli manalarda sıfat bazen de isim meydana getiren yapım ekleridir. Köken itibariyle en eski eklerdir. (Ceferov, 1982: 87).

Örnek: yataq, çökek, darag, vs.

Fatimenin başına anadan doğma darag vurulmuşdu. (Ahundov, 1994: 407).

Karşılaştırma

Anlam açısından yazı dilleri arasında fark yoktur. Ama Azerbaycan Türkçesinde -g ve -k ekleri, Türkiye Türkçesinde -k ve -k şeklinde ayrı bir yapım eki olarak ele alınmıştır. Kullanım alanı yazı dillerinde geniştir. Fonetik açıdan Azerbaycan Türkçesinde ekin -ag kalın şeklinin -g konsonantı ve -ek ince şeklinin -ä(açık e) vokali Türkiye Türkçesinde göre farklıdır.

-n

Muharrem Ergin'e göre eskiden beri görülen fiilden isim yapma eklerinden biridir. İşleklik sahası çok geniş olmamakla beraber bir hayli misali vardır ve canlılığını muhafaza etmektedir. Yaptığı isimler fiilin gösterdiği hareketi yapanı, olanı ve daha çok, yapılanı ifade eder: *tüt-ü-n, ek-i-n, biç-i-n, yığ-ı-n, dol-u-n, tala-n, uzu-n, ak-ı-n, gel-i-n, koş-u-n, büt-ü-n, sök-ü-n* gibi.(Ergin, 2000: 270)

Zeynep Korkmaz'a göre genellikle, fiilin ifade ettiği anlamda, yapanı, yapılanı, iş ve oluşu bildirir: *ekin, yığın, gelin, bütün, akın, düğün, dolun* (ay) vb.(Korkmaz, 2003: 106)

Mehmet Hengirmen, Zafer Yeşilöz ek hakkında yukarıdaki görüşleri benimsemişlerdir.(*Hengirmen 2003: 208; Yeşilgöz, 2003: 67*)

Azerbaycan Türkçesinde, bu ek, süreç, olay ve netice anlamları meydana getirmektedir.

Örnek: biçin / ekin / gelin vb. (Hüseynzade , 2007: 13)

Bu ek anlam ve görev bakımından -ım ekine çok yakındır. Aynı kavramı bu eklerin herhangi biriyle anlatmak mümkündür.

Örnek : sağın – sağın / gırxım- gırxın vb. (Kazımov, 2010: 53).

Ancak, sessizle biten tek heceli bazen de iki heceli fiillere ilave edilen bu ekin kullanım alanı gittikçe daralmıştır. Bu ek vasıtasıyla isimler meydana getirilir. (Ceferov, 1982: 179)

Örnek: ekin, biçin, gelin, vs.

Arvadlar biçinden tezece gayıtmışdılar. (Eylisli, 1987: 48)

Fiillere gelerek onlardan isim oluşturmaktadır.

Örnek: gelin / sağıbn / biçin vb. (Xeliliov, 2006: 89)

Karşılaştırma

-ın, -in, -un, -ün: Yazı dillerinde anlam bakımından herhangi bir fark yoktur. Kullanım alanı ise her iki yazı dilinde de sınırlıdır. Fonetik açıdan ise Türkiye Türkçesinde -n şeklindedir. Azerbaycan Türkçesinde ekin önünde bulunan vokaller Türkiye Türkçesinde yardımcı vokal olarak ele alınmaktadır.

-nç

Muharrem Ergin'e göre dönüşlülük/edilgenlik bildiren -n- üstüne eylemden ad yapan -ç 'nin getirilmesiyle oluşmuştur. Genellikle ruhsal ve zihni nitelikler, psikolojik durumlarla ilgili adlar yapar: *utanç, inanç, gülünç; ödünç, kazanç* vb.(Eker, 2002: 272)

Azerbaycan Türkçesinde, bu ek yardımıyla hal ve durum bildiren sözcükler meydana gelir.

Örnek: gaxınç / sevinc vb. (Hüseynzade , 2007: 34).

Bu ek fiil köklerinden belirti bildiren sıfatlar meydana getirmektedir.

Örnek: gorxunç (hadise) / gülünç (iş) (Kazımov, 2010: 108).

Azerbaycan Türkçesinde; bu ek yardımıyla fiillerden isim ve sıfat meydana getirilir. (Ceferov, 1982: 181).

Söz konusu ek Azerbaycan Türkçesinde işlek değildir. Buradaki “-n” dönüşlülük – edilgenlik unsurudur. (Musaoğlu, 1962: 246).

Örnek: gahınc, sevinc, gülünc, vs.

Çeşmeden ayrılанда Halıg gızın sıfetine od gızartısı gördü, alnında ter gördü, gözünde sevinc gördü. (Eylisli, 1987: 10)

Karşılaştırma

Anlam açısından yazı dillerinde aşırılık ifade etmektedir. Kullanım alanı yazı dillerinde fazla değildir. Fonetik açıdan Türkiye Türkçesinde ek -ç veya -nç şeklinde kullanılmaktadır. Diğer bazı eklerde olduğu gibi ekin önündeki vokaller Türkiye Türkçesinde yardımcı vokal olarak ele alınmaktadır.

-ntı

Süer Eker'e göre dönüşlülük/edilgenlik bildiren -n- ekinin üstüne eylemden ad yapan -tI'nın getirilmesiyle oluşmuştur: okuntu (hlk.)'davetiye', sıkıntı, bulantı, çarpıntı vb.(Eker, 2002: 272)

Azerbaycan Türkçesinde, kullanım alanı geniş olup fiillerden eşya, nesne ve süreç anlamı katan isimler oluşturmaktadır.

Fiillere gelerek onlardan isim meydana getirmektedir.

Örnek: gırıntı / gezinti / ovuntu vb. (Xeliliov, 2006: 73)

Bu ek, belirli bir sürecin neticesini bildiren isimler meydana getirmektedir.

Örnek: gezinti / ovuntu / çürüntü vb. (Hüseynzade , 2007: 34)

Azerbaycan Türkçesinde, kullanım alanı geniş olup fiillerden eşya, nesne ve süreç anlamı katan isimler oluşturmaktadır.

Örnek : sıxıntı / yeyinti / gazıntı vb.

Aslında bu ek, -tı eki ile –ın çatı ekinin birleşiminden oluşmuştur. (Kazımov, 2010: 54)

Azerbaycan Türkçesinde bu ek vasıtasıyla fiillerden isimler meydana getirilir. (Ceferov, 1982: 179)

Örnek: gırıntı, gezinti, çarpıntı, vs.

Gonça ayrılık derdine merdlikle dözür, el ise ürek çırpıntısıyla oğullarından hoş heber gözleyirdi. (Caferzade, 1990: 101)

Karşılaştırma

Bu ek Türkiye Türkçesinde -t⁴ eki başlığı altında verilmiştir. Bu ekteki -n- yapım eki Türkiye Türkçesinde fiilden fiil yapım eki olarak ele alınır. Zamanla -n- yapım eki köke karışmıştır. Ekin önündeki vokaller ise Türkiye Türkçesinde yardımcı vokal olarak ele alınmıştır. Yani yardımcı vokal -i⁴ + fiilden fiil yapan ek -n- + fiilden isim yapan -t⁴ ekleri birleşerek -ıntı⁴ ekini ortaya çıkarmıştır.

-gı, -gi, -gi, -gu, -gü, -kı, -ki, -ku, -kü

Muharrem Ergin'e göre eskiden beri işlek olarak kullanılan eklerden biridir. Umumiyetle yapma ifade eden fiillerden isim yapar ve bu isimler daha çok yapılanı, bazan yapanı, bazan yapma işini; hülâsa fiilin gösterdiği hareketle ilgili çeşitli nesneleri karıştırlar: *say-gı, sar-gı, çal-gı, ser-gi, il-gi, bil-gi, sev-gi, sil-gi, ver-gi, duy-gu, sor-gu, bur-gu, ör-gü, gör-gü, bıç-kı, bas-kı, at-kı, iç-ki, biç-ki, uy-ku (uyu-ku < uyu-ku)* gibi. (Ergin, 2000: 271).

Süer Eker'e göre kullanım sıklığı yüksek olan eklerden biridir. Somut/soyut; etken/edilgen anlamlı sözcükler yapar. Kimi zaman mastar ekleri gibi, eylemin genel adını, kimi zaman da daha dar anlamda sözcükler üretir: *bilgi, sevgi, yaygı* 'yere serilen örtü', sargı. (Eker, 2002: 270).

Zafer Yeşilöz, Zeynep Korkmaz, Cevdet Yalçın, Tuncer Gülensoy ek hakkında yukarıdaki görüşleri benimsemişlerdir. (Gülensoy, 2010: 109;; Yalçın, 2001: 51; Yeşilöz, 2003: 307; Korkmaz, 2003: 109).

Azerbaycan Türkçesinde, fiillerden çeşitli manalarda isimler meydana getirmektedir.

Örnek: seçki / vurgu / asgı vb. (Xeliliov, 2006: 67).

Bu ek yardımıyla eyşa, vaziyet, soyut kavramlar bildiren sözcükler meydana gelir.

Örnek: çalgı / vurğu / sorğu vb. (Hüseynzade, 2007: 33).

Bu ek fiillerden alet, vasıta, nesne bildiren sonut adalr türetmektedir. Ve yeriene göre soyut isimler meydana getirir.

Örnek: seçki / sevgi / vergi / burgu vb. (Kazımov, 2010: 53).

Azerbaycan Türkçesinde; fiillerden çeşitli manalarda isimler meydana getiren yapım ekleridir. (Ceferov, 1982: 89).

Köklerle ses münasebeti daha güçlü olan bu eklerin sessizle biten kelimelerde kullanım sahası daha kuvvetlidir. Eklerin “g” ve “k” sesli varyantı kalın ünsüzle biten kelimelere; “ğ” ve “g” sesli varyantı akıcı ve ince ünsüzle biten sözlere eklenir. Azerbaycan Türkçesinde bu ek vasıtasıyla yeni isimler meydana getirilir. (Ceferov, 1982: 179).

Örnek: asgı, vurgu, pusgu, vs.

Bezi rayonlarda tekçe yengeler pusguda dayanır. (Ahundov, 1994: 445).

Karşılaştırma

Anlam açısından yazı dillerinde fiillerden çeşitli manalarda isimler oluşturur. Yani her iki yazı dilinde de anlam yönünden bir fark yoktur. Kullanım alanı yazı dillerinde geniştir. Fonetik açıdan Azerbaycan Türkçesinde ekin -ğı ve -ğu şekilleri Türkiye Türkçesine göre farklıdır.

-ga, -ge

Muharrem Ergin’e göre eskiden beri görülen, eskiden çok kullanılan, fakat sonradan işlekliğini kaybeden bir ektir. Bugün görülen misalleri fazla değildir. Hareketi yapanı, olanı veya yapılan nesneleri karşılayan isimler yapar: bil-ge, dal-ga, yon-ga, böl-ge, kavur-ga, süpür-ge gibi.(Ergin, 2000: 272).

Tuncer Gülensoy’a göre hareketi yapanı, olanı ve yapılan nesneleri karşılayan isimler yapar. bil-ge, yon-ga, süpür-ge (Gülensoy, 2010: 110).

Cevdet Yalçın’a göre kaburga, omurga sözcüklerinin bu ekten türediği sanılmaktadır.(Yalçın, 2001: 51)

Azerbaycan Türkçesinde; fiillerden isim meydana getiren eklerdir.

Örnek: dönge / gavurga / süpürge vb. (Ahundov, 1994: 66).

Fiillerden isim meydana getiren yapım ekleridir. (Ceferov, 1982: 89).

Bu ekler Azerbaycan Türkçesinde çoğu zaman sedalı sessizlerle biten sözlere gelerek, hareket, cisim ve hatta haşere isimleri meydana getirir. (Ceferov, 1982: 179)

Söz konusu bu ek Türk lehçelerinde –gı⁴ ekinin bir varyantı olarak ele alınmaktadır. Söz konusu ekle yapılan isimler süreç, nesne, sonuç, yer, vs. anlamları ifade eder. (Musaoğlu, 1962: 241)

Örnek: garışga, dönge, süpürge, vs.

Barının her tarafında ecayib heyvanlar garışga kimi gaynaşırdı. (Ahundov, 1994: 445)

Karşılaştırma

Anlam açısından, yazı dillerinde fiillere eklenerek hareket ve yapılan nesneleri karşılamaktadır. Kullanım alanı yazı dillerinde geniş değildir. Fonetik açıdan Azerbaycan Türkçesinde ekin -ga kalın şeklinin -g, konsonantı, -ke, -ge, ince şeklinin -ä (açık e) vokalleri farklıdır. Ayrıca ekin –ğa şekli Türkiye Türkçesinde kullanılmamaktadır.

-gın, -gin, -gun, -gün, -kın, -kin, -kun, -kün

Muharrem Ergin'e göre eskiden beri kullanılan ve bugün bir çok misali bulunan işlek bir ektir. Esas itibarıyla tek heceli fiil köklerine getirilir. Birden çok heceli fiil kök ve gövdelerine getirilmesi çok nadirdir. Fonksiyonunda bir büyültme, bir aşırılık mânâsı vardır. Teşkil ettiği isimler çok yapan, olan veya yapılan nesneleri veya yapılan işi karşılarlar: dal-gın, az-gın, dar-gın, kır-gın (Ergin, 2000: 273).

Tuncer Gülensoy'a göre daha çok tek heceli fiil köklerine getirilir. Birden çok heceli fiil köklerine nâdiren getirilir. Büyültme, aşırılık ve alışkanlık sıfatları türetir. dar-gın, az-gın, sar-gın, bez-gin (Gülensoy, 2010: 110)

Süer Eker'e göre eylemden sıfat yapan, kullanım sıklığı yüksek bir ektir: salgın, uygun; ilişkin, belirgin vb.(Eker, 2002: 271)

Ertuğrul Yaman'a göre bu ek de aşırılık anlamı katar: sol-gun, öl-gün, bay-gın, tut-kun, dal-gın, bez- gin, uy-gun, coş-kun, vur-gun, yay-gın vb.(Yaman, 1998: 87)

Zeynep Korkmaz'a göre fiilin ifade ettiği manada, olan, yapılan ve yapını bildiren bir ektir. azgın, bilgin, bezgin, ergin,(Korkmaz, 2003: 112)

Azerbaycan Türkçesinde; fiillerden çeşitli manalarda isimler meydana getirmektedir.

Örnek: keskin / ötgün / sürgün vb. (Xeliliov, 2006: 67)

Bu ek olay ve durum bildiren sözcükler meydana getirmektedir.

Örnek : başgın / daşgın / yangın vb. (Hüseynzade , 2007: 33)

Bu ek anlamca –gı ekine benzemekle beraber daha çok sıfat yapan ek olarak kullanılıp eşya ve süreç anlamları meydana getirmektedir.

Örnek: gaçgın / daşgın / uçgun vb.

Bu ek, sızıcı ünsüzlerle biten fiillere gelerek hal, durum ve nitelik bildiren sıfatlar meydana getirir.

Örnek: tutgun (hava) / keskin (söz) / azgın (adam) vb. Prof.Dr.Q.Ş. Kazımov, Müasir Azerbaycan Dili, Elm ve Tahsil, S. 153-07(Kazımov, 2010: 157)

Fiillerden çeşitli manalarda sıfatlar meydana getiren yapım ekleridir. (Ceferov, 1982: 89)

Bu ek vasıtasıyla fiilin aktif veya pasif olmasına bakılmaksızın hal-vaziyet bildiren isimler meydana getirir. (Ceferov, 1982: 180)

Söz konusu ek fiil köklerine eklenerek durum nitelik ifade eden sıfatlar ve olay durum bildiren isimler yapmaktadır. Türk lehçelerinde “-gın, -gan” eki kökence “-gan” sıfat-fiil ekine bağlıdır. (Musaoğlu, 1962: 243)

Örnek: keskin, ağzın, vurgun, vs.

Goca kahin heyvanların vurgunu idi. (Vekilov, 1992: 4)

Karşılaştırma

Yazı dilleri arasında anlam açısından fark yoktur. Kullanım alanı her iki yazı dilinde de geniştir. Fonetik açıdan Türkiye Türkçesinde ekin -ğın, -ğün şekli kullanılmamaktadır. Aslında Azerbaycan Türkçesinde -ğın, -ğün eklerinde yumuşama bulunmaktadır. Bu ekler Türkiye Türkçesinde -kın, -kun şeklinde geçmektedir.

-git

Örgüt (hap.)(Eker, 2002: 271)

Eylemden ad yapar. Çok az kullanılan bir ektir:

örnek > örgüt

Azerbaycan Türkçesinde böyle bir ek yoktur. “örgüt” kelimesini Azerbaycan Türkçesinde “grup” kelimesi karşılamaktadır.

-gan, -gen, -kan, -ken

Muharrem Ergin’e göre eskiden beri kullanılan ve bugün işlek olarak birçok misalde görülen bir ektir. Tek heceli fiillere getirilmez. Ancak birden fazla heceli fiillerden, yani umumiyetle gövdelerden isim yapar. Fonksiyonunda kuvvetli bir aşırılık mânâsı vardır. Teşkil ettiği isimler çok yapan ve olanı ifade eder : *alın-gan, sıkıl-gan, soğul-gan, yapış-kan, sırt-kan, unut-kan, giriş-ken* gibi.(Ergin, 2000: 274)

Süer Eker’ göre eylemin gösterdiği işin abartılı niteliğini gösterir. Örneğin sıfat fiil eki kayan'a oranla kaygan, çalışan 'a oranla çalışkan; 'kaymak' ve 'çalışmak' eylemlerinin daha vurgulandığı nitelikleri ifade eder. ET -gAn biçim birimindeki -g yani ek başındaki g'nin düşmesiyle sıfat fiil eki -An oluşmuş, ek başındaki -g'nin korunması ve ünsüz uyumlarına dahil olmasıyla -GAn eki ortaya çıkmıştır.(Eker, 2002: 270)

Zeynep Korkmaz’a göre fiilin ifade ettiği işi, adet haline getirmiş olanı ifade eder: *çalışkan, alingan, ısırgan, ergenlik, sokulgan, solugan, çekingen, girişken, kaygan* vb.(Kormaz, 2003: 110)

Zafer Yeşilgöz’e göre daha çok birden fazla heceli fiillere getirilerek bir işi alışkanlık haline getirme anlamında abartmalı sıfatlar yapan işlek bir ektir: *unut - kan, dövüş - ken, er - gen, çekin - gen, çalış - kan, giriş - ken, doğur - gan, konuş - kan, sürün - gen, saldır - gan, üret - ken, somurt - kan, dağıt - kan, vb.*(Yeşilgöz, 2003: 67)

Azerbaycan Türkçesinde; fiillerden isim ve sıfat meydana getiren ektir.

Örnek: çalışgan / keseyen vb. (Xeliliov, 2006: 67)

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dilinde de aynıdır. Fonetik bakımından yazı dilleri arasında bir fark yoktur. İşlerlik alanı bakımından Türkiye Türkçesinde daha yaygındır.

-ğıç, -giç, -ğuç, -güç

Muharrem Ergin'e göre eskiden beri görülen, fakat işlek olmayan bir ektir. Yapan, olan veya yapılan nesneleri karşılayan isimler yapar. Bu ekte de bir büyültme mânâsı vardır. Bugün ancak birkaç misalde görülüyoruz: *dal-ğıç, başlan-ğıç, bil-giç, süz-güç* gibi.(Ergin, 2000: 275)

Tuncer Gülensoy, Zeynep Korkmaz, Suer Eker ek hakkında yukarıdaki görüşleri benimsemişlerdir.(*Gülensoy, 2010: 215; Eker, 2002: 270; Korkmaz, 2003: 110*)

Azerbaycan Türkçesinde işlek olmayan bir ektir. Fiilerden nesne isimleri yapmaktadır: *dal-ğıç vb.* (Hüseynzade , 2007: 242)

Karşılaştırma

Anlam açısından yazı dilleri arasında fark yoktur. Kullanım alanı yazı dillerinde kısıtlıdır. Fonetik açıdan ekin –ğıç ve –ğuç şekilleri Türkiye Türkçesiyle benzerlik gösterir. Ekin –ğıc, –ğuc, -kiç, -giz, -küç ve -güc şekilleri Azerbaycan Türkçesine ait ses ve şekil özellikleri göstermektedir.

-ğaç -geç, -kaç, -keç

Muharrem Ergin'e göre eskiden beri görülen, fakat işlek olmayan bu ek de *-ğıç, -giç, -ğuç, -güç* ekinin bir eşidir. Fonksiyonu aynıdır ve onun gibi bugün ancak birkaç misalde görülür: *süz-geç, yüz-geç* «yüzme», *kıs-kaç* gibi.(Ergin, 2000: 276)

Suer Eker'e göre genellikle araç/organ eki ya da utanma, çekinme gibi kişilik özellikleri gösteren adlar yapan bir ektir: *kıskaç, süzgeç, solungaç; utangaç, üşengeç; edat karşılığında türetilen ilgeç'te de bu ek vardır.*(Eker, 2002: 270)

Cevat Yalçın'a göre eylemlerden ad türetir: *süz-geç, yüz-geç, kıs-kaç, dal-ğıç.* Eylemlerden sıfat türetir: *utan-gaç, bil-giç, üşen-geç.*(Yalçın, 2001: 51)

Azerbaycan Türkçesinde; fiilerden isim yapan eklerdir.

Örnek: süzgeç / üzgeç vb. (Xeliliov, 2006: 67)

Bu ek yardımıyla alet isimleri bildiren sözcükler meydana gelmektedir.

Örnek: süzgeç / üzgeç vb. (Hüseynzade , 2007: 343)

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dilinde fiillerden genellikle alet isimleri oluşturur. Yazı dillerinde kullanım alanı kısıtlıdır. Fonetik açıdan Azerbaycan Türkçesinde ekin ince -keç ve -geç şekillerinin -ä(açık e) vokalleri farklıdır. Türkiye Türkçesinde ekin -ğac şekli kullanılmamaktadır. Ayrıca Türkiye Türkçesinde ekin sonundaki -c'ler, -ç şeklindedir.

-ağan, -eğan

Muharrem Ergin'e göre eskiden beri görülen bu ek de işlek olmayan eklerden biridir. Fonksiyon bakımından -ğan, -gen, -kan, -ken'e benzer. Yaptığı isimler aşırı ve devamlı yapan veya olanı karşılar. Bugün ancak birkaç misali vardır : *ol-ağan, yat-ağan, vur-ağan, kes-eğan, gez-eğan, çal-ağan* «atmaca» gibi.(Ergin, 2000: 277)

Süer Eker'e göre süreklilik, biteviyelik, tekdüzelik anlamı taşıyan adlar türetir: *yatağan* (hlk.) 'sürekli yatan', *gezegen* (hlk) 'sürekli gezen'; *gezegen* 'seyyare, planet'.(Eker, 2002: 269)

Zeynep Kormaz'a göre çok işlek olmayan bir ektir. Fiilin ifade ettiği işi çok yapanı, onu adet haline getirmiş olanı bildirir: *yatağan, keseğan, pişeğan, küseğan* vb.(Zeynep, 2003: 113)

Azerbaycan Türkçesinde söz konusu ek hem öznel hem de sıfat anlamı ifade eden kelimeler yapar. (Musaoğlu, 1962: 240).

Örnek: çalağan, keseyen, vurağan, vs.

Deli ve bed, hemçinin teze doğanda vurağan olan inekler sütlerinin çoğunu yelinlerinde gizledirler. (Ahundov, 1994: 429).

Karşılaştırma

Ek, yazı dilleri arasında hem işlerlik hem de anlam olarak aynıdır. Fonetik olarak Ekin Azerbaycan Türkçesinde -eyen şekli de bulunmaktadır.

-ıcı, -ici, -ucu, -ücü

Muharrem Ergin’e göre eskiden beri kullanılan çok işlek fiilden isim yapma eklerinden biridir. Bunun da fonksiyonunda bir çokluk, aşırılık, devamlılık vardır. Yaptığı isimler çok ve devamlı yapan veya olan nesneleri karşılar: *al-ıcı yap-ıcı, sat-ıcı, kal-ıcı, oyala-y-ıcı*, gibi. (Ergin, 2000: 278).

Ertuğrul Yaman’a göre bu ek, meslek isimleri yaptığı gibi sıfatlar da kurar: bak-ıcı, dilen-ici (dilenci), sat-ıcı, gör-ücü (kadın), del-ici (alet) vb.(Yaman 1998: 87)

Zafer Yeşilgöz’e göre Eski Türkçede sıfat -fiil eki -guç, - güçi ekinin değişmesiyle günümüzde meslek isimleri ile bir işi alışma. ve sürekli yapanı göstereli sıfatlar ve alet isimleri yapar: oku – y – ucu, dilen – ıcı > dilenci, gör – ücü, boğ – ucu, tut – ucu, yüz- ücü, kur – ucu, kışkırt – ıcı vb.(Yeşilgöz, 2003: 69).

Tuncer Gülensoy, Mehmet Hengirmen, Suer Eker bu ek hakkında yukarıdaki görüşleri benimsemişlerdir.(*Gülensoy, 2010: 210; Eker, 2002: 271; Hengirmen, 2003: 112*)

Azerbaycan Türkçesinde; bu ek, fiillerden nitelik bildiren sözcükler meydana getirir. Örnek: seçici / alıcı / oxucu vb. (Xeliliov, 2006: 75).

Bu ek, alışkanlık, meslek ve özelliik bildiren isimler oluşturmaktadır.

Örnek: atıcı / yırtıcı / sürücü vb. (Hüseynzade , 2007: 33).

Bu ek fiillere gelerek eklendiği sözcüğün manasına uygun alışkanlık, meslek ve eşyanın özel niteliklerini bildiren sıfatlar meydana getirmektedir.

Örnek: gırıcı (teyyare) / alıcı (guş) / yandırıcı (maye) vb. (Kazımov, 2010: 107).

Azerbaycan Türkçesinde Fiillerden sıfat meydana getiren yapım ekleridir. (Ceferov, 1982: 94).

Bu ekin “-yıcı, -yici, -yucu, -yücü” ve hatta “-cü” varyantı da bulunmaktadır. (Ceferov, 1982: 179).

Bu ek Azerbaycan Türkçesinde fiil köklerine eklenerek sıfat ve isimler yapar. (Musaoğlu, 1962: 243).

Örnek: alıcı, seçici, gurucu, vs.

Alıcı lap hirslenib özünden çıhdı. (Caferzade, 1990: 30).

Karşılaştırma

Anlam açısından Türkiye Türkçesinde çokluk, aşırılık, devamlılık ifade eder. Azerbaycan Türkçesinde ise nitelik bildirir. Kullanım alanı yazı dillerinde geniştir. Fonetik açıdan yazı dilleri arasında fark yoktur.

-(in)ç

Muharrem Ergin'e göre eskiden beri görülen ve bugün bir çok misalleri bulunan bir ektir. Bunun da fonksiyonunda bir aşırılık ifadesi vardır. Yaptığı isimler yapanı veya yapılanı veya hareket hâlini gösterir : *kıskan-ç, iğren-ç, korkun-ç, gülün-ç, inan-ç, sevin-ç, usan-ç gibi*. (Ergin, 2000: 279).

Tuncer Gülensoy, Ertuğrul Yaman, Cevdet Yalçın, Zafer Yeşilöz ek hakkındaki yukarıdaki görüşleri benimsemişlerdir. (Yalçın, 2001: 53; Yaman ve Kösteçi, 1998: 88; Yeşilgöz, 2003: 68; Gülensoy, 2010: 211).

Azerbaycan Türkçesinde fiilden isim meydana getiren ektir.

Örnek: girinc / gülünç vb. (Xeliliov, 2006: 74).

Karşılaştırma

Anlam açısından yazı dillerinde aşırılık ifade etmektedir. Kullanım alanı yazı dillerinde fazla değildir. Fonetik açıdan Türkiye Türkçesinde ek -ç veya -nç şeklinde kullanılmaktadır. Diğer bazı eklerde olduğu gibi ekin önündeki vokaller Türkiye Türkçesinde yardımcı vokal olarak ele alınmaktadır.

-in

Süer Eker'e göre be ek fiillere gelerek çeşitli manalarda isimler yapmaktadır.(Eker, 2002: 271)

Cevdet Yalçın'a göre Türkiye Türkçesinde; Eylemlerden ad türetir: gel-in, ek-in, çık-ın, yığ-ın, bas-ın, yay-ın, tüt-ün, ak-ın (Yalçın, 2001: 51).

Azerbaycan Türkçesinde bu ek, olay, süreç ve netice bildiren anlamlar meydana getirmektedir. Örnek: biçin/ sepin / gelin vb. (Hüseynzade , 2007: 33).

Karşılaştırma

Her iki yazı dilinde anlam fonetik ve işlevlik açısından bir farklılık yoktur.

-ı, -i, -u, -ü

Muharrem Ergin'e göre bu ekle yapılmış görünen ve yapan, olan veya yapılan çeşitli nesneleri karşılayan birçok isim vardır: *yaz-ı, sık-ı, yap-ı, ayr-ı* (< *ayır-ı*), *çat-ı, bat-ı, şaş-ı, tart-ı, say-ı, yak-ı, diz-i, çiz-i, çek-i, dur-u, kork-u, doğ-u, dol-u, koş-u, kok-u, pus-u, öl-ü, ölç-ü, sür-ü, ört-ü* gibi. Fakat bu çeşit isimlerin büyük bir kısmında *-ı, -i, -u, -ü* eki aslı olamayıp Eski Türkçedeki *-g* ve *-ğ* fiilden isim yapma ekinin Batı Türkçesinde düşmesi yüzünden yardımcı sesin fiilden isim yapma eki hâline gelmesi ile ortaya çıkmıştır : *yaz-ı* < *yaz-ı-ğ*, *öl-ü* < *öl-ü-g* misallerinde olduğu gibi. Eski Anadolu Türkçesinde bu düşüşün izleri açıkça görülür : *bil-ü, bin-ü, sev-ü, ayr-u, asıl-u* misallerinde olduğu gibi. Eski *-g* ve *-ğ*'lı şeklinden gelmeyen misaller ise *-ı, -i, -u, -ü* ekinin fiilden isim yapma eki benliğini, kazanmasından sonra teşkil edilmiş yeni kelimelerdir. Bunların içinde gerundium şeklinin klişeleşmesi ile isim hâline geçmiş olanlar da vardır : *dol-u* (< *tol-u*) gibi. Bazıları da sonradan başındaki *-ğ, -g*'si düşmüş olan *-ğu, -gü* ekinden gelmektedir : *kork-u* (< *kork-ğu*) gibi.(Ergin, 2000: 280)

Zafer Yeşilgöz'e göre günümüzde çok işlek olan bu ek, Eski Türkçede *-ig* ekinin ses düşmesine uğramasıyla meydana gelmiştir (tir - ig > diri, öl -üg > ölü vb.). Oluş ve kılış bildiren isim ve sıfatlar yapar: *tart -ı, yaz -ı, kork -u, ölç -ü, diz - i, koş -u, ört -ü, ayır - ı* > *ayrı*, vb.(Yeşilgöz, 2003: 69)

Azerbaycan Türkçesinde; adlara eklenerek isim veya sıfat; sıfatlardan ise sıfat meydana getiren eklerdir. (Ceferov, 1982: 91).

Örnek: Vagzalı, gehveyi, turşu, şirni vs.

Çağırışçıların hircununda şirni olar. Şirnidən nelbekiye goyub heber verdikleri eve paylayarlar. (Ceferov, 1982: 52).

Fiilden isim yapan ektir.

Örnek: yazı / çeki / dolu vb. (Xeliliov, 2006: 71).

Azerbaycan Türkçesinde; bu ek vasıtasıyla fiziki süreç ve sonuç bildiren isimler oluşturulmaktadır.

Örnek: yazı / gorxu / çeki vb. (Hüseynzade, 2007: 33).

Bu ek de işlek alanı geniş olup hem özel hem de genel isimler meydana getirmektedir. İsimlerden hem de fiillerden isim yapmaktadır. Bu ek -ıg ekiyle aynı görevde olup onun sessiz harfinin düşmesiyle olmaktadır.

Örnek: ölçü / gorxu / turşu vb. (Kazımov, 2010: 53)

Azerbaycan Türkçesinde Fiillerden yeni isimler meydana getiren yapım ekleridir. (Ceferov, 1982: 92)

Söz konusu ek Azerbaycan Türkçesinde fiil köklerine eklenerek ölçü, nitelik ifade eden isimler yapar. (Musaoğlu, 1962: 243)

Örnek: yazı, dolu, sürü, vs.

Hele çağırın adamın üzünü görmemişsen Halıg bir etir gohuyan ehli çarpayı gördü, bir cüt od dolu, alov dolu göz gördü. (Eylisli, 1987: 14)

Karşılaştırma

-ı, -i, -u, -ü: Anlam açısından yazı dilleri arasında fark yoktur. Kullanım alanı her iki yazı dilinde de geniştir. Fonetik açıdan yazı dilleri arasında herhangi bir fark yoktur.

-a, -e

Muharrem Ergin'e göre ancak bir iki kelimede bulunan bu ek de klişeleşerek sonradan fiilden isim yapma eki durumuna girmiş görünmektedir. Umumiyetle gerundium eki -a, -e'nin klişeleşmesi ile ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. *yar-a, sap-a, oy-a, öt-e* kelimelerinde bu ek vardır. Bunlardan *öt-e, sap-a* gibi misallerde gerundium menşei daha açıktır. Canlı olmayan, misallerde donup kalmış bulunan bu ek görülüyor ki umumiyetle yapılan nesne ve yeri ifade etmek için kullanılmıştır.(Ergin, 2000: 281)

Süer Eker'e göre zarf fiil eki -A'nın donmuş biçimidir. Az sayıda eski ve yeni sözcükte vardır: *yara, oya; doğa* vb.(Eker, 2002: 269)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir.

-tı, -ti, -tu, -tü

Muharrem Ergin’e göre eskiden beri işlek olarak kullanılan fiilden isim yapma eklerinden biridir. Esas itibariyle *-n-*’li fiil gövdelerine getirilir. Teşkil ettiği isimler yapan, olan veya yapılan çeşitli nesneleri karşılarlar: *ağ-ı-n-tı, salla-n-tı, boz-u-n-tu, dök-ü-n-tü, üz-ü-n-tü, süpür-ü-n-tü, çök-ü-n-tü, özen-ti, çık-ı-n-tı, gör-ü-n-tü, sık-ı-n-tı, öde-n-ti* gibi.(Ergin, 2000: 282)

Ertuğrul Yaman’a göre bu ekin *-ntı, -nti, -otu, -ntü* şeklinde olduğu da söylenebilir. Zira *"-n-* eki fiilden fiil yapan bir dönüşlülük ekidir. Ancak, bu ekin getirildiği kelimelerin bir kısmında *"-n"*siz kökler kullanılmamaktadır: *çık-* fiiline *"-n-* fiilden fiil yapan, ek getirildiğinde *çık-ın-* fiili kurulmaktadır. Ancak gövde halindeki bu fiilin Türkiye Türkçesinde kullanımı yoktur. Ayrıca *"-tı"* eki, fiilden fiil yapan *"-n-* ekini almamış bazı fiillerde kullanılarak onlardan isim yapar: *ürper-ti, karar-tı, göğert-ti* vb.(Yaman, 1998: 87)

Mehmet Hengirmen’e göre eylemlerden ad yapar. Son sesi *-n* ünsüzü ile biten eylem kök ya da gövdesinden sonra gelerek, genellikle dönüşlü çatı gösteren sözcükler türetir. Çok işlek bir ektir. alınmak >alıntı, çırpınmak >çırpıntı (Hengirmen, 2003: 112)

Azerbaycan Türkçesinde; bu ek vasıtasıyla belirli bir sürecin sonunda meydana gelen isimler meydana gelir.

Örnek: bağırıtı / garaltı / ağartı vb. (Hüseynzade , 2007: 32)

Sıfatlardan ve yansıma sözcüklerden oluşan fiillerden eşya ve tür adı meydana getirir.

Örnek: ağartı / göyerti / cücerti vb . (Kazımov, 2010: 54)

Azerbaycan Türkçesinde, sonu “r” ile biten fiillerden isim yapan ektir.

Örnek: ağartı / göyerti / bağırıtı vb. (Xeliliov, 2006: 87)

Karşılaştırma

Yazı dilleri arasında anlam açısından fark yoktur. Kullanım alanı Türkiye Türkçesinde daha fazladır. Fonetik açıdan yazı dilleri arasında herhangi bir fark yoktur.

-dı, -di, -du, -dü / -tı, -ti, -tu, -tü

Tuncer Gülensoy’a göre şıpsev-di külbas-tı beğen-di (=bir tür yemek), bin-di (=destek), döv-dü (=tokmak, keser gibi aletlerin tokmak gibi kullanılan küt yüzleri), sın-dı (=makas), türe-di (=birden bire sivrilen ve kınanan kimse), uy-du (=bir gezegenin çekimine bağlanan küçük gezegen) (kalıcı isimler).(Gülensoy, 2010: 212)

Süer Eker’e göre görülen geçmiş zaman ekinin yapım eki niteliği kazanmasıyla türetilen *sındı* (hlk,) 'makas', *Döndü*, *Durdu* vb. kalıcı adların yanı sıra yeni sözcükler de türetilmiştir: *çıktı*, *girdi* vb.(Eker, 2002: 270)

Zeynep Korkmaz’a göre aslında görülen geçmiş zaman 3. teklik şahıs eki olan bir ektir. Giderek kalıcı isimler yapan bir ek durumuna gelmiştir. Bu ekle yapılmış örneklerin çoğu hüküm bildiren birleşiklerden oluşur: *pişti* (bir kağıt oyunu), *döndü*, *şıpsevdi*, *külbastı*, *kaptıkaçtı*, *imambayıldı*, *ayakbastı*, *gecekondu* vb.(Korkmaz, 2003: 114)

Yeşilgöz ve Mehmet Hengirmen ek hakkında yukarıda verilen görüşleri benimsemişlerdir.(*Hengirmen 2003: 116; Yeşilgöz, 2003: 68*)

Azerbaycan Türkçesinde sonu “-r” ile biten fiillerden isimler meydana getiren yapım ekleridir. (Ceferov, 1982: 97)

Azerbaycan Türkçesinde söz konusu ek fiillere eklenerek olay, nesne, belirti, vs. ifade eden isimler yapar. (Musaoğlu, 1962: 247)

Örnek: ağartı, göyerti, kızartı, vs.

O hemişe her ahşam üfugler gızaranda, güneşin son kızartası alov kimi alışıp yanan zamanda bayıra çıhib tongal yandırır ve babalarının yadigârı gocaman bir daş üzerinde oturarak heyala dalırdı. (Vekilov, 1992: 4)

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dilinde bir farklılık yoktur. Fonetik açıdan Azerbaycan Türkçesinde ekin –dı şekilleri de mevcuttur ve genellikle Azerbaycan Türkçesinde sonu “-r-“ ile biten fiillere gelmektedir. İşlerlik açısından her iki yazı dilinde aynıdır ve işlerlik alını giderek azalmaktadır.

-t

Muharrem Ergin'e göre eskiden beri görülen, eskiden misalleri daha çok olan, bugün ancak bir kaç kelime de bulunan, işlek olmayan bir ektir. Bugün *geç-i-t*, *öğ-ü-t*, *ayır-t*, *kur-u-t*, *um-u-t*, *yoğur-t*; Eski Anadolu Türkçesinde *iç-i-t* «içilecek şey», *bin-i-t* «binilecek şey», *yükle-t* «yük taşıyacak vasıta» kelimelerinde bu ek vardır.(Ergin, 2000: 283)

Azerbaycan Türkçesinde incelenen kaynaklarda böyle bir ek gözlenmemiştir.

-l

Muharrem Ergin'e göre Türkiye Türkçesinde; eskiden beri görülen, fakat ancak bir iki misali bulunan, işlek olmayan bir ektir. *ış-l*, bazı doğu ağızlarındaki *yara-l* «yarayan», Eski Anadolu Türkçesindeki *düke-l* (< *tüke-l*) «bütün» kelimelerinde bu ek vardır. .(Ergin, 2000: 284)

Azerbaycan Türkçesinde incelenen kaynaklarda böyle bir ek gözlenmemiştir.

-ili

Cevdet Yalçın'a göre Türkiye Türkçesinde; eylemlerden sıfat türetir: say-ılı, dik-ili, gö-mülü, ört-ülü.(Yalçın, 2001: 52)

Azerbaycan Türkçesinde; fiillerden sıfat meydana getiren yapım ekleridir. (Ceferov, 1982: 92)

Örnek: sarılı, biçili, örtülü, vs.

Gız çoh sehrkardır, dünyada olan örtülü sirlerin hamısını bilir. (Ahundov, 1994: 213)

Karşılaştırma

Bu ek Türkiye Türkçesinde -ı, -i, -u, -ü ekleri başlığı altında verilmiştir. Bu ekler Türkiye Türkçesinde -ıl, -il, -ul, -ül fiilden fiil yapım ekinin sonuna -ı, -i, -u, -ü fiilden isim yapan eklerin getirilmesiyle oluşmuştur. Veya fiilden isim yapan -ı, -i, -u, -ü eklerinin sonuna isim sıfat yapan -lı, -li, -lu, -lü eklerinin getirilmesiyle oluşmuştur. Bu ayrımı cümle içindeki anlamdan çıkarmak mümkündür.

-sı, -si, -su, -sü

Muharrem Ergin'e göre eskiden beri görülen, fakat bir iki kelimedede bulunan, işlek olmayan bir ektir. *yas-sı, sin-si* (< *siñ-si*), *yat-sı, tüt-sü* kelimelerinde bu ek vardır. *tüt-sü* kelimesinin Eski Türkçede *tüt-sük* (*tüt-süg* olmalı) olduğuna bakılırsa bu ekin *-sıg, -sig, -sug, -süg* gibi bir ekten geldiği düşünülebilir. Fakat *yas-sı* kelimesinin Eski Türkçede de bulunduğunu unutmamak lâzımdır. Aynı zamanda Eski Türkçede *-sıg, sig, -suğ, -süg* değil, *-sık, -sik, -suk, -sük* şeklinde bir fiilden isim yapma eki vardır. Fakat sonradan *tüt-sü* olan kelimenin bu şekle geçmesi için aslında *tüt-sük* değil, *tüt-süg* olması lâzımdır. (Ergin, 2000: 285)

Azerbaycan Türkçesinde incelenen kaynaklarda böyle bir ek bulunmamaktadır.

-anak, -enek

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan eklerden biridir. *sağ-anak, boğ-anak, gör-enek, gel-enek, değ-enek* (>*değnek*), *yığ-anak* (> *yığınak*) kelimelerinde bu ek vardır. (Ergin, 2000: 286)

Azerbaycan Türkçesinde; bu ek, fiillerden nitelik bildiren kelimeler meydana getirir.

Örnek: boğanag / sızanag / deyenek vb. (Xeliliov, 2006: 65)

Bu ek –ag –ek ekine anlamca yakın olup menşei bakımından –an –en sıfat fiil eki ile –ag –ek ekinin birleşmesinden oluşmaktadır.

Örnek: sızanag / döyenek / sağanag vb. (Kazımov, 2010: 53)

Fiillerden yeni isimler meydana getiren yapım ekleridir. (Ceferov, 1982: 88)

Söz konusu ekin kökence “-(a)g/k” ekine ve “n” unsuruna bağlı olduğu düşünülmektedir. Azerbaycan Türkçesinde “-anag, -enek” ekiyle yapılan kelimeler herhangi bir süreç, yer, sonuç, vs. anlamlar ifade etmektedir. (Ceferov, 1982: 180)

Örnek: deyenek, tozanag, boğanag, vs.

İtten yoldaş ol, deyeneyi yere goyma. (Ahundov, 1994: 152)

Karşılaştırma

Yazı dilleri arasında anlam açısından bir fark yoktur. Her ikisinde de fiillere eklenerek isim meydana getirmektedir. Her iki yazı dilinde de işlek değildir. Fonetik

açından Azerbaycan Türkçesinde ekin -anag kalın şeklinin -g- konsonantı ve -enek ince şeklinin -ä(açık e) vokalleri farklıdır.

-amaq, -emek

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan eklerden biridir. *kaç-amaq, tut-amaq, bas-amaq* kelimelerinde bu ek vardır. (Ergin, 2000: 287)

Azerbaycan Türkçesinde İncelenen kaynaklarda, bu ek gözlenmemiştir.

-an

Süer Eker'e göre -an sıfat fiil ekinin kalıplaşmasıyla oluşan çok sayıda sözcük vardır. -An yaygın eklerdendir: *Yaratan, tamlayan, tamlanan* vb. (Eker, 2002: 269)

Mehmet Hengirmen, Cevdet Yalçın, Ertuğrul Yaman ek hakkında yukarıdaki görüşleri benimsemişlerdir. (Hengirmen 2003: 210; Yaman ve Kösteçi, 1998: 290; Yalçın, 2001: 89)

Azerbaycan Türkçesinde, bu ek belirli kelimelerde bulunmakatadır.

Örnek: ayran / galxan vb. (Xeliliov, 2006: 65)

Azerbaycan Türkçesinde; fiillerden isim meydana getiren yapım ekleridir. (Ceferov, 1982: 88)

Köken itibariyle sıfat-fiil olan bu ek aynı zamanda yapım eki olarak da kullanılmaktadır. Bu ek yardımıyla yeni isimler meydana getirilmektedir. (Ceferov, 1982: 180)

Örnek: galhan, ayıran, günebahan, vs.

Heç kes öz ayıranına turş demez. (Ahundov, 1994: 152)

Karşılaştırma

Anlam açısından yazı dillerinde fiillerden kalıcı isim ve sıfat meydana getirmektedir. Kullanım alanı yazı dillerinde geniştir. Fonetik açıdan Azerbaycan Türkçesinde ekin -en, -yen ince şekillerinde -ä(açık e) vokalleri farklıdır. Ayrıca Azerbaycan Türkçesinde ekin -yan, -yen şekli de bulunmaktadır. -yan, -yen şeklinde bulunan -y- konsonantı Türkiye Türkçesinde yardımcı ünsüz olarak el alınmaktadır.

-mık, -mık, -muq, -mük

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan eklerden biridir. *kıy-mık, il-mik, kus-muq* kelimelerinde bu ek vardır.(Ergin, 2000: 288)

Azerbaycan Türkçesinde incelenen kaynaklarda böyle bir ek bulunmamaktadır.

Türkiye Türkçesindeki “kus-muk” sözcüğünü Azerbaycan Türkçesinde “kus-mak” kelimesi karşılamaktadır.

-aç, -eç

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan bir ektir. *göl-eç, tık-aç (tıka-ç değilse)* kelimelerinde bu ek vardır.(Ergin, 2000: 288)

Zeynep Korkmaz'a göre eylemlerden özellikle araç isimleri yapan bir ektir: sarkaç, imleç, büyüteç, ayraç vb.(Korkmaz, 2003: 115)

Azerbaycan Türkçesinde fiilden isim yapan bir ektir.

Örnek: sıxac / gazanc / iyrenc vb. (Xeliliov, 2006: 66)

Fiillerden isimler meydana getiren yapım ekleridir. (Ceferov, 1982: 88)

Örnek: gahac, sıhac, vs.

Karşılaştırma

-ac,-ec: Ekin yazı dillerinde anlam açısından farkı yok ve kullanım alanı her iki yazı dilinde kısıtlıdır. Fonetik olarak ek Türkiye Türkçesinde -aç,-eç olarak kullanılır. Azeri Türkçesinde ekin -ec ince şeklinin -ä(açıke) vokali farklıdır.

-am, -em

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan bir ektir. *tut-am* kelimesinde bu ek vardır.(Ergin, 2000: 288)

Azerbaycan Türkçesinde böyle bir ek bulunmamaktadır. “tutam” sözcüğünü Azerbaycan Türkçesinde “çimdik” kelimesi karşılamaktadır.

-alak, -elek

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan eklerden biridir. *yat-alak, çök-elek, as-alak* misallerinde bu ek vardır.(Ergin, 2000: 291)

Azerbaycan Türkçesinde böyle bir ek bulunmamaktadır. “yatalak” sözcüğü Azerbaycan Türkçesinde kök olarak kabul edilmektedir.

-alga

Süer Eker’e göre konalga 'konulacak yer', dönelge 'çift sürerken hayvanların dönüm başında döndükleri yer' vb. sözcüklerin yanında çizelge, genelge gibi neolojizmlerde de görülür.(Eker, 2002: 269)

Azerbaycan Türkçesinde böyle bir ek bulunmamaktadır. “çizelge” sözcüğünü Azerbaycan Türkçesinde “çertyag” sözcüğü karşılamaktadır.

-r, -ar, -er

Süer Eker’e göre geniş zaman sıfat fiil eki -Ar ve -r'in yapım eki işlevinde kullanılmasıyla yeni sözcükler türetilmiştir: okur, eder 'fiyat', gider vb.(Eker, 2002: 269)

Zeynep Korkmaz’a göre aslında geniş zaman partisibi olan bu ek kalıcı isimler, sıfatlar ve birleşikler de yapar: *göçer, akar, keser, döner, yazar, yatır, benzer, gelir, yanar, akarsu, yazar kasa* vb.(Zeynep, 2003: 116)

Azerbaycan Türkçesinde; fiillerden isim ve sıfat meydana getiren ektir.

Örnek: keser / gaynar /(gazan) vb. (Xeliliov, 2006: 65)

Bu ek fiillerden sürekli nitelik bildiren sıfatlar meydana getirmektedir.

Örnek: axar (su) / yanar (dağ) vb. (Kazımov, 2010: 108)

Azerbaycan Türkçesinde fiillerden isim ve sıfat meydana getirir. (Ceferov, 1982: 180)

Örnek: açar, çapar, keser, vs.

İndi de redaksiyada heç kes yoh idi. Çünkü Halıg’ın verdişi devam eleyirdi ve Gurbanlı’nın bir vaht ona verdiyi açarı hele Halıg’dan almamışdılar. (Eylisli, 1987: 11)

Karşılaştırma

Her iki yazı dilinde de anlam açısından herhangi bir fark yoktur. Kullanım alanı yazı dillerinde fazla geniş değildir. Fonetik açıdan ise Azerbaycan Türkçesinde ekin -er ince şeklinin -ä(açık e) vokali farklıdır. Ayrıca Türkiye Türkçesinde -r eki, -ar, -er eklerinden bağımsız olarak ele alınır.

-arı, -eri

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan bir ektir. *uç-arı* kelimesinde bu ek vardır. (Ergin, 2002: 292).

Azerbaycan Türkçesinde böyle bir ek bulunmamaktadır.

-ası, -esi

Süer Eker'e göre kökeni karmaşık olan eklerdendir. Aslında bir sıfat fiil ekidir. Eski Anadolu Türkçesinde çok yaygın kullanım alanı bulunan bu ek Modern Türkiye Türkçesinde kalıplaşmış kimi ifadelerde ve özellikle ilenmelerde yer alır: yatsı (yatası), giysi (<giy-esi) donmuş sözcüklerin yanı sıra, <gör-esi-(m) gel- vb örneklerde geçici adlar de yapar. (Eker 2000).

Azerbaycan Türkçesinde böyle bir ek bulunmamaktadır.

-ay:

Süer Eker'e göre zz sayıda sözcükte görülür: *olay, yapay, düşey*.(Eker, 2000: 269)

Azerbaycan Türkçesinde böyle bir ek bulunmamaktadır.

-amaç, -emeç

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan eklerden biridir. *dön-emeç* misalinde bu ek vardır.(Ergin, 2000)

Azerbaycan Türkçesinde böyle bir ek bulunmamaktadır. “dönemeç” sözcüğünü Azerbaycan Türkçesinde “döngə” sözcüğü karşılamaktadır.

-maç, -meç

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan bir ektir. *bula-maç, bazla-maç, kıy-maç* «çapraz, şaşı» *yırt-maç, çığırt-maç* kelimelerinde bu ek vardır.(Ergin, 2000: 293)

Zafer Yeşilgöz'e göre alet ve yer isimleri yapmaya yarar: tut -maç, yırt -maç, bula -maç, eğirt -meç, çağirt -maç, gibi. (Yeşilgöz, 2003: 69).

Azerbaycan Türkçesinde, eylemden ad ve ad soylu sözcükler yapar. Çok işlek bir ek değildir.

Çağdaş Azerbaycan Türkçesinde işlek bir ek değildir. (Musaoğlu, 1962: 241).

Örnek: bozlamac, bulamac, yahmac, vs.

Elinde bir yahmac tutmuşdu, obiri elinde de tahta parçası gelib Baladadaş'ın gabağında dayandı ve yahmacdan dişleyib lezzetle çiyneye çiyneye tahta parçasını ona uzattı. (Makas, 1991: 546).

Karşılaştırma

Anlam açısından yazı dilleri arasında fark yoktur. Kullanım alanı her iki yazı dilinde de oldukça kısıtlıdır. Fonetik açıdan ekin Azerbaycan Türkçesinde -mec ince şeklinin -ä(açık e) vokali farklıdır. Ayrıca Türkiye Türkçesinde -maç, -meç olarak kullanılmaktadır.

-baç, -beç

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan eklerden biridir. *dolan-baç*, *saklan-baç* misallerinde bu ek vardır. *b* tesiri ile bu kelimelerdeki *n* sesi *m*'ye çevrilir: *dolam-baç*, *saklam-baç* gibi. (Ergin, 2000: 295).

Azerbaycan Türkçesinde böyle bir ek bulunmamaktadır. “saklanbaç” sözcüğünü Azerbaycan Türkçesinde “saklanpaç” sözcüğü karşılamaktadır.

-sal, -sel

Muharrem Erin'e göre *uysal* sözcüğünde yer alır (*hap.*). Ancak bu ekin MTT'de kullanım alanı özellikle son dönemlerde genişletilmiştir. -sAl eylemden sıfat yapma eki olarak kullanılmaktadır. (Ergin, 2000: 296).

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir.

-man, -men

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan eklerden biridir. *az-man* misalinde bu ek vardır. *şış-man, göç-men* misallerinde ise ekin fiilden isim yapma eki olarak da, isimden isim yapma eki olarak da kabul edilebileceğini yukarıda söylemiştik. *seç-men, say-man, öğret-men* gibi yeni kelimeler de bu ekle yapılmıştır. *deliş-men* kelimesine de bu ek var gibidir. (Ergin, 2000: 297).

Süer Eker'e göre eylem soylu sözcüklerin yanı sıra ad soylu sözcüklerde de görülmektedir. Türkçedeki ad ve eylem arasındaki ayrım göz önüne alındığında bu ekleri eş sesli farklı biçim birimler olarak kabul etmek mümkündür. Şışman, göçmen gibi kökü hem ad hem de eylem kabul edilebilecek tartışmalı sözcüklerde ve azman'da vardır. *teğmen, sayman, seçmen, yönetmen gibi neolojizmlerde de görülür. (Eker, 2002: 272).

Azerbaycan Türkçesinde böyle bir ek bulunmamaktadır. “şışman” sözcüğünü Azerbaycan Türkçesinde “kök” sözcüğü karşılamaktadır.

-maş

Süer Eker'e çok az sayıda sözcükte bulunur: sarmaş (dolaş), krş. sarmaş-ık 'bir bitki türü'.(Eker, 2002: 272).

Azerbaycan Türkçesinde böyle bir ek bulunmamaktadır.

-maz, -mez

Süer Eker'e göre -r, -Ar'ın olumsuz biçimidir: *çıkmaZ* (sokak), *kaçınılmaZ, tükenmeZ* vb.(Eker, 2002: 272)

Zeynep Korkmaz'a göre aslında olumsuz geniş zaman partisibi olan bu ek, kalıcı isimler, sıfatlar ve, birleşikler de yapar: *yaramaZ, görür görmeZ, bilir bilmeZ, görünür görünmeZ (kaza), düşmeZ kalkmaZ (bir Allah), tükenmeZ (kalem)* vb.(Zeynep 2003: 116)

Azerbaycan Türkçesinde, fiillerden belirti bildiren isimler meydana getirmektedir.

Örnek: axmaz / ganmaz / solmaz vb. (Xeliliov, 2006: 79)

Bu ek fiillerden sürekli nitelik bildiren kelimeler türetmektedir.

Örnek: gorxmaz (uşak) / axmaz (su) vb. (Kazımov, 2010: 108)

Fiillerden ifade, işaret, sembol, vs. bildiren isimler meydana getiren yapım ekleridir. (Ceferov, 1982: 181)

Örnek: ahmaz, ganmaz, tükenmez, vs.

Çaşır yığan gız-gelinler ahmaz ve tükenmez su çalası örürler. (Ahundov, 1994: 421)

Karşılaştırma

Anlam açısından yazı dilleri arasında fark yoktur. Kullanım alanı ise her iki yazı dilinde de geniştir. Bu ekler Türkiye Türkçesinde partisip(sıfat-fiil) eki olarak ele alınır. Fonetik olarak Azerbaycan Türkçesinde -mez ince şeklinin -ä(açık e) vokali farklıdır.

-sak, -sek

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan bir ektir. *tut-sak* kelimesinde görülmektedir.(Ergin, 2000: 298)

Azerbaycan Türkçesinde, isimlere eklenerek onlardan yeni isimler türeten eklerdir. (Ceferov, 1982: 97)

-sag, eki Azerbaycan Türkçesi'nde isimlerden sonra geldiği gibi bazen fiillere de (sar-> sarsag) eklenir. Bütün durumlarda benzerlik gibilik anlamları verir. (Musaoğlu, 1962: 234)

Örnek: bağırsag, gursag, sarımsag v.b.

Atan soğan, anan sarımsag, sen hardan oldun bele gülmeşeker. (Ahundov, 1994: 150)

-pağ, -pek

Muharrem Ergin'e göre Türkiye Türkçesinde; işlek olmayan eklerden biridir. *kaç-pağ* kelimesinde bu ek vardır.(Ergin, 2000: 299)

Azerbaycan Türkçesinde böyle bir ek bulunmamaktadır.

-van, -ven

Muharrem Ergin'e göre İşlek olmayan bir ektir. *yay-van* misalinde bu ek vardır.(Ergin, 2000: 300)

Azerbaycan Türkçesinde böyle bir ek bulunmamaktadır.

-mir

Süer Eker'e göre çok az sayıda sözcükte yer alır: yağmur, *kömür (krş. göyün-
(hlk). 'içi yanmak, (Eker, 2002: 272)

Azerbaycan Türkçesinde böyle bir ek bulunmamaktadır. “yağmur” sözcüğünü
Azerbaycan Türkçesinde “yağış” sözcüğü karşılamaktadır.

-mış, -miş, -muş, -müş

Süer Eker'e göre uzak geçmiş zaman ekinin donmasıyla kalıcı adlar oluşabilir:
geçmiş, *Satılmış*, *dolmuş* vb. (Eker, 2002: 272)

Zeynep Korkmaz'a göre aslında anlatılan geçmiş zaman partisibi yapar. İsimler,
sıfatlar ve birleşikler de meydana getirir: dol-muş, keçmiş (Zeynep, 2003: 118)

Azerbaycan Türkçesinde öğrenilen geçmiş zaman eki olup, aynı zamanda yapım eki
olarak kullanılmaktadır. Bu ek fiillerden sıfat meydana getirmektedir. (Ceferov,
1982: 181)

Örnek: keçmiş, bişmiş, sepilmiş, vs.

Seherecen döşeyine sepilmiş güllerin üstünde uzanmadı. (Caferzade, 1990: 151)

Karşılaştırma

Anlam açısından yazı dilleri arasında fark yoktur. Kullanım alanı yazı dillerinde
geniştir. Bu ek de Türkiye Türkçesinde partisip(sıfat-fiil) eki olarak ele alınır.
Fonetik açıdan her iki yazı dili arasında fark yoktur.

-cak, -cek

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan bir ektir. *erin-cek* «tembel, üşenen» (Azeri
Türkçesi), *gülün-cek* «maskara» (Eski An. T.) kelimelerinde bu ek vardır. (Ergin
2000: 302)

Azerbaycan Türkçesinde; fiillerden nitelik bildiren sözcükler oluşturmaktadır.

Örnek: sallancag / sevincek / bürüncek vb. (Xeliliov, 2006: 83)

Bu ek eysa veya alet adları meydana getirmektedir.

Örnek: yellencek (Hüseynzade , 2007: 32)

Bu ek eyşâ isimleri meydana getirmektedir.

Örnek: bürüncek / türpürcek vb. (Kazımov, 2010: 54)

Fiillerden sıfat meydana getiren yapım ekleridir. (Caferov, 1968: 98)

Örnek: sallancag, utancag, bürüncek, vs.

Başını dizinin üstüne aldı, bürünceyini parçalayıb iyidin yaralarını sardı. (Caferzade, 1990: 86)

Karşılaştırma

Her iki yazı dilinde de anlam açısından fark yoktur. Kullanım alanı yazı dillerinde sınırlıdır. Fonetik olarak Azerbaycan Türkçesinde -cek ince şeklinin -ä(açık e) vokali farklıdır.

-ca, -ce

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan eklerden biridir. *eğlen-ce*, *düşün-ce* kelimelerinde bu ek vardır.(Ergin, 2000: 303)

Süer Eker'e göre kullanım sıklığı az olan sözcüklerdendir, düşünce, eğlence gibi dilde öteden beri var olan örneklerden başka güvence, sakınca vb. yeni sözcükler de bu ekle yapılmıştır.(Eker, 2002: 270)

Zeynep Korkmaz'a göre son zamanlarda bu örneklerden hareket edilerek bir takım yeni kelimeler türetilmişse de çoğu tutunmamıştır. Bazıları ise sadece muayyen çevrelerce kullanılır: *dinlence*, *söylence* gibi.(Korkmaz, 2003: 116)

Azerbaycan Türkçesinde fiillerden nitelik ildiren kelimler oluşturmaktadır.

Örnek: düşünce / eylence vb(Xeliliov, 2006: 82)

Bu ek soyut manalı isimler meydana getirmektedir.

Örnek: düşünce / eylence vb. (Hüseynzade , 2007:34)

Fiillerden isimler meydana getiren yapım ekleridir. (Ceferov, 1982: 98)

Örnek: yonça, dövçe, düşünce, vs.

Onu düşüncelerinden, galibe başçısının sözleri oyatdı. (Caferzade, 1990: 100)

Karşılaştırma

Yazı dileri arasında anlam açısından fark yoktur. Kullanım alanı her iki yazı dilinde de sınırlıdır. Fonetik açıdan ek Türkiye Türkçesinde -ca,-ce şeklinde kullanılmaktadır. Ayrıca Azeri Türkçesinde ekin, -çe ince şeklinin -ä(açık e) vokali farklıdır.

-cama, -ceme

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan bir ektir. *sürün-ceme* kelimesinde bu ek vardır.(Ergin, 2000: 304)

Azerbaycan Türkçesinde böyle bir ek bulunmamaktadır. “sürünceme” sözcüğünü Azerbaycan Türkçesinde “süründürmecilik” sözcüğü karşılamaktadır.

-dık, -dik, -duk, -duk; -tık, -tik, -tuk, -tük

Tuncer Gülensoy'a göre duyul-ma-dık (söz), görülme-dik (insan), yaz-dığ-ı-m (mektup), sev-diğ-i-m (kitap) ...vb. (geçici isimler). tanı-dık (=ahbab), bil-dik (=ahbab) (kalıcı isimler).(Gülensoy, 2010: 119)

Zeynep Korkmaz'a göre aslında bir partisip ekidir. Bu haliyle bütün fiillere gelerek onların partisiplerini yapar. Ama seyrek de olsa kalıcı isimler yaptığı da görülür: *bildik, tanıdık*.(Korkmaz, 2003: 125)

Azerbaycan Türkçesinde, fiillerden isim oluşturan ektir.

Örnek: tapdığ / satdığ vb. (Xeliliov, 2006: 69)

Kullanım alanı az olup fiiller ve isimler meydana getiren yapım ekleridir. (Ceferov, 1982: 90)

Örnek: tapdığ, satdığ, vs.

Uşagın adını Tapdığ goydular. (Ahundov, 1994: 207)

Karşılaştırma

-dığ,-dik,-dug,-dük: Yazı dillerinde anlam açısından fark yoktur. Fakat kullanım alanı Türkiye Türkçesinde daha fazladır. Çünkü Türkiye Türkçesinde ek sıfat fiil

olarak daha çok kullanım alanına sahiptir. Fonetik açıdan ek Türkiye Türkçesinde -tık şeklinde kullanılmaktadır.

-maca, -mece

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan eklerden biridir. *bul-maca*., *buldur-maca*, *bil-mece*, *koş-maca*, *at-maca* (kuş) misallerinde bu ek vardır. Bu ekin iki ekten, yani *-ma*, *-me* fiilden isim yapma eki ile *-ca*, *-ce* ekinden yapılmış olduğu açıktır.(Ergin, 2000: 305)

Tuncer Gülensoy'a göre *-ma*, *-me* fiilden isim yapma eki ile *-ca*, *-ce* ekinden yapılmış olan bu ekle genellikle oyun adları, soyut (mücerret) adları türetilir. Az da olsa hayvan adı ile somut (müşahhas) adlar da yapılır. *boğ-ma-ca* (hastalık adı), *at-ma-ca* (bir kuş adı), *çek-me-ce* (âlet adı) gibi.(Gülensoy, 2010: 121)

Süer eker'e göre türemiş eklerdendir, içmece, çekmece, bulmaca, tapmaca (Az.) vb. sözcüklerde görülür.(Eker, 2002: 271)

Azerbaycan Türkçesinde, fiillerden isim yapan ektir.

Örnek: gülmece / tapmaca / atmaca vb. (Xeliliov, 2006: 79)

Fiillerden isimler meydana getiren ve kullanım sahası dar olan bir ektir. (Ceferov, 1982: 96)

Örnek: tapmaca, bilmece, atmaca, vs.

Bir tapmaca deyim

Tapmazsan gene deyim. (Ahundov, 1994: 170)

Karşılaştırma

Yazı dilleri arasında anlam açısından fark yoktur. Kullanım alanı her iki yazı dilinde de sınırlıdır. Fonetik açıdan Azerbaycan Türkçesinde ekin *-mece* ince şeklinin *-ä*(açık e) vokali farklıdır.

-al, -el

Zafer Yeşilgöz'e göre Türkiye Türkçesinde; sadece çat *-al* örneğinde vardır.(Yeşilgöz, 2003: 69)

Azerbaycan Türkçesinde böyle bir ek bulunmamaktadır. “çatal” sözcüğünü Azerbaycan Türkçesinde “çengel” sözcüğü karşılamaktadır.

-cık, -cik, -cuk, -cük

Mehmet Hengirmen’e göre Türkiye Türkçesinde; eylemden ad türetir: öpmek > öpücük, gülmek > gülücük(Hengirmen, 2003)

Azerbaycan Türkçesinde böyle bir ek bulunmamaktadır. “öpücük” sözcüğünü Azerbaycan Türkçesinde “öpüş” sözcüğü karşılamaktadır.

2.2. Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesinde Fiilden Fiil Yapan Ekler

-t, -ıt, -it, -ut, -üt-

Muharrem Ergin’e göre haklarındaki umumî bilgileri -r- ekinde verdiğimiz faktitif eklerinden biridir. Yani fiillerden oldurma ve yaptırma ifade eden fiiller yapar. Türkçede eskiden beri görülen ve işlek olarak kullanılan bir fiilden fiil yapma ekidir.

-t- eki de -r- ekinde gördüğümüz gibi her fiile getirilmez. İşleklik sahasına ancak vokalle biten birden fazla heceli fiillerle daha çok *l, r* ve biraz da *k, k, p, ç, m* konsonantları ile biten fiil kök ve gövdeleri girer : *uza-t-, dire-t-, acı-t-, ara-t-, söyle-t-, yürü-t-, düzel-t-, inci-t-, azal-t-, yük-sel-t-, daral-t-, kızar-t-, bildir-t-, ör-t-, sür-t-, dür-t-, ak-ı-t-, kork-u-t-, sarğ-ı-t-, ürk-ü-t-, sap-ı-t-, sürç-ü-t-, dam-ı-t-, avu-t-* misallerinde olduğu gibi. Görülüyor ki -t- eki için de kesin bir kaide yoktur. Onun için başka bir konsonantla biten her hangi bir fiilin veya vokalle biten tek heceli bir fiil kökünün faktitif şeklinde -t- eki ile karşılamak her zaman mümkündür. Nitekim Eski Türkçede *ti-t-* «dedirmek», *sev-i-t-* gibi misaller de görülür.

-t- eki Eski Anadolu Türkçesinde çekim sırasında iki vokal arasında bazan sedalılaaşarak -d- olmuştur : *ak-ı-d-u-r, ağla-d-an* misallerinde olduğu gibi. Bugün de ağızlarda bu çeşit değişiklikler görülür. Normal bir ses hadisesi olan bu değişimler dışında -t- eki eskiden beri hep -t- şeklini muhafaza etmiştir.(Ergin, 2000: 223)

Zeynep Korkmaz’a göre bu da bir ettirgenlik (faktitif) ekidir. Çok eskiden beri var olan bu ekin, sonuna geldiği tabanlardan bazıları günümüzde kullanılmamaktadır. Mesela, *aldat-* < *al - da - t -*, *ısıt -* < *ısı - t -*, *arıt -* < *arı - t -* vs. gibi. Örnekleri çoktur: *akıt -, ant -, aklat -, azıt -, korkut -, onart -, ört -* < *ör - t -*, *parlat-, uyut-, ürküt* (Korkmaz, 2003: 122)

Tuncer Gülensoy, Suer Eker, Ertuğrul Yaman ek hakkında yukarıdaki görüşleri benimsemektedir.(*Gülensoy, 2010: 125; Eker,2003: 265; Yaman ve Kösteçi, 1998: 98*)

Azerbaycan Türkçesinde; kullanım alanı az olup sessizle biten geçişsiz fiillerden geçişli fiiller meydana getirir.

“ışitmek” ve “dağıtmak” fiilleri aslında, aynı ekle meydana gelmiş olsalar da kök bağımsızlıklarını kaybettikleri için basit fiillere dönüşmüşlerdir. (Ceferov, 1982: 187)

Örnek: ahıt-, sarıt-, gorhut-, vs.

Bu fikir Halig’ı berk gorhutdu. (Eylisli, 1987: 13)

-(i)t: Türkiye Türkçesinde; ettirgenlik ekidir. Eylemin taşıdığı yargıyı bir başkasına aktarır: al-dır-t-mak, dövdür-t-mek, çoğal-t-mak.(Yalçın, 2001: 55)

Azerbaycan Türkçesinde; ünlü ve “r” ünsüzü ile biten fiillere eklenerek geçişli ve geçişsiz fiiller meydana getirir. (Ceferov, 1982: 187)

Örnek: Geçişsizlerden: esnet-, ağlat-, ağart-, vs.

Geçişlilerden: işlet-, doğrat-, gopart-, vs.

Bunu gaynatası Celal görür, amma açıb-ağartmır. (Ahundov, 1994: 420)

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dilinde de oldurgan fiiller oluşturur. Kullanım alanı her iki yazı dillerinde oldukça geniş, fonetik açıdan herhangi bir fark yoktur.

Türkiye Türkçesinde bu ek –t eki içerisinde yer almaktadır. Anlam işlerlik ve fonetik açıdan yazı dilleri arasında herhangi bir fark yoktur.

-dır-, -dir-, -dur-, -dür-, -tır-, -tir-, -tur-, -tür-

Muharrem Ergin’e göre bu ek de -r- ekinde umumî olarak ele aldığımız faktitif eklerinden biridir. Yani bu ek de -r- ve -t- gibi bir oldurma ve yaptırma ekidir. Türkçede eskiden beri bulunan ve işlek olarak kullanılan fiilden fiil yapma eklerinden biridir. Faktitif ekleri içinde bugün en işlek olanı, en çok kullanılan bir

ektir. İşleklik sahası vokalle biten tek heceli fiillerle konsonantla biten bütün fiil kök ve gövdelerini içine alır : *ye-dir-*, *de-dir-*, *aç-tır-*, *seç-tir-*, *değ-dir-*, *at-tır-*, *akıt-tır-*, *düşürt-tür-*, *sev-dir-*, *say-dır-*, *yaz-dır-* misallerinde olduğu gibi.(Ergin, 2000: 324)

Zeynep Korkmaz'a göre genel olarak bir ettirgenlik (faktitif) ekidir. Fakat bazı yapılaşlarda, mana kayması yoluyla, “imkân verme” anlamına (çaldır-) dönüşmüştür. Ekin örnekleri çoktur: *aldır -*, *açtır -*, *eştir -*, *yoldur -*-(Zeynep, 2003: 124)

Cevdet Yalçın'a göre oldurganlık ekidir. Geçişli bir eylemin tabanına getirilerek geçişli olmasını sağlar. döv-dür-mek, gü-cen-dir-mek, es-tir-mek. Bu ek, sert ünsüzle biten eylemlere geldiğinde, ekin başındaki harfi sertleşerek t olur.(Yalçın, 2001: 54)

Zafer Yeşilgöz'e göre ünlü ve ünsüz uyumlarına göre sekiz şekilli bir ektir. Çok işlek bir yaptırma, oldurma bildirir: *ye - dir -*, *de -dir -*, *kap -tır -*, *sez -dir -*, *bir -dir -*, *aç , tır -*, *yaz -dır -*, *küs -tür -*, *gecik -tir -*, *koş -tur -*, *düşürt -tür -*, *üflet -tir -*, *kaz -dır -*, *bul -.dur -*, *gül -dür -*, *vuruş -tur -*, *güreş -tir-*, gibi.(Yeşilgöz, 2003: 65)

Azerbaycan Türkçesinde; bu ekler vasıtasıyla çeşitli mana gruplarına ayrılabilen fiiller meydana getirilir:

a) Geçişsiz fiillere eklendiğinde, hareketin başkasının yardımıyla özneye bağlayan geçişli fiiller meydana getirir. (Ceferov, 1982: 187)

Örnek: güldür-, gecikdir-, çatdır-, vs.

Nureddünya yeddinci göyle uçub özünü cin ölkesine çatdırdı. (Ahundov, 1994: 214)

b) Geçişli fiillere eklendiğinde hareketin vasıtaıyla meydana geldiğini anlatır ve yine geçişli fiiller oluşturur. (Ceferov, 1982: 187)

Örnek: yazdır-, kesdir-, süzdür-, vs.

Atları düzde süzdürdüler, deryada üzdürdüler. (Caferzade, 1990: 221)

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dilinde, oldurgan ve ettirgen görevde kullanılmaktadır. Kullanım alanı her iki yazı dillerinde oldukça geniştir. Fonetik açıdan ekin, Türkiye Türkçesinde -tır şekli de bulunmaktadır.

-r-, -ar-, -er-

Muharrem Ergin'e göre Türkiye Türkçesinde; -r- eki de eskiden beri görülen ve işlek olarak kullanılan bir fiilden fiil yapma ekidir. Bu ek fonksiyonları tamamıyla birbirinin aynı olan ve bu yüzden aynı isim altında toplanan birkaç ekten biridir. *Faktitif ekleri* denilen bu ekler oldurma ve yaptırma ifade ederler. Yani olma veya yapma ifade eden fiillerden oldurma ve yaptırma ifade eden fiiller yaparlar. Onun için bu eklere *oldurma ve yaptırma ekleri* adını verebiliriz. İşte -r- eki bunlardan biri, yani bir *oldurma ve yaptırma* eki'dir. (Ergin, 2000: 322)

Süer Eker'e göre bu ek de eskiden beri kullanılan, fakat işlek olmayan, misalleri az bulunan bir faktitif ekidir. *kop-ar-, çık-ar-, gid-er-* misallerinde bu ek vardır. Sonu *r* ile biten bu ek katmerli faktitiflerde -r- eki gibi muamele görür : *çık-art* misalinde olduğu gibi.(Eker, 2002: 276)

Azerbaycan Türkçesinde, kullanım alanı az olup bazı geçişsiz fiillerden geçişli fiiller meydana getirir.

Bu ekler, “közermek”, “aparmag”, “gebermek” gibi fiillerde kökler kendi bağımsızlıklarını kaybettiklerinden dolayı basit fiil özelliği kazanmışlardır. (Ceferov, 1982: 187)

Örnek: gopar-, çihar-, ender-, vs.

Bir deli bir guyuya daş atdı, yüz ağıllı çiharamadı. (Ahundov, 1994: 150)

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dilinde de geçişli fiiller yapar. Kullanım alanı her iki yazı dilinde de kısıtlıdır. Ekin Azeri Türkçesindeki -er ince şeklinin -ä(açık e) şekli farklıdır.

-ir

Cevdet Yalçın'a göre oldurganlık ekidir. Geçişli bir eylemin tabanına getirilerek geçişli olmasını sağlar: taş-ır-mak, geç-ir-mek.(Yalçın, 2001: 54)

Azerbaycan Türkçesinde kullanım alanı az olup çoğu zaman “ç” , “ş” bazen de “t” ünsüzü ile biten geçişsiz fiillerden geçişli fiiller meydana getirir. Bazı durumlarda ise

geçişli fiillerden vasıta talep eden geçişli fiiller de meydana getirir. (Ceferov, 1982: 187)

Örnek: gaçır-, aşır-, keçir-, vs.

O, bir golunu oturacağın üstüne aşırırmıştı ve mütleg demeliyem ki, hemingol bilekden aşağı arhada idi.

Goca atasının gabağında ayag üstünde durub hoş bir sıhıntı keçirirdi. (Vekilov, 1992: 14)

Karşılaştırma

Türkiye Türkçesinde bu ek-r eki başlığı altında yer almaktadır. Türkiye Türkçesinde ek, -ır, -ir, -ur, -ür şeklinde de kullanılır. Fakat ekin -r şeklinde tanımlanmasını sebebi; eki köklere bağlayan vokalin yapım eki mi yoksa yardımcı vokal mi olduğu açıklığa kavuşturulmamış olmamasıdır.

-dar-, -der-

Muharrem Ergin'e göre çok az kullanılan, işlek olmayan bir faktitif ekidir. -dır-, -dir'in bir başka şeklidir. Eski Anadolu Türkçesinde ve bugün bazı ağızlarda görülür: dön-der- «döndürmek» misalinde olduğu gibi. Bugün yazı dilindeki gön-der- (gön- «yola çıkmak») fiilinde de klişeleşmiş olarak kalan bu ek vardır. Tabî bu ek de katmerli faktitiflere iştirak eder : gön-der-t- misalinde olduğu gibi.(Ergin, 2000: 325)

Zeynep Korkmaz'a göre bu Eski Türkçeden beri az örneği olan bir ektir. Bazıları -dur- / -dür-... ile birlikte kullanılır ve aynı manayı ifade ederdi. Gönder- /göndür -, dönder - / döndür – gibi. Ettirgenlik (faktitif) ekidir. (Korkmaz, 2003: 124)

Azerbaycan Türkçesinde, kullanım alanı az olup geçişsiz fiillerden geçişli fiiller meydana getiren eklerdir. “göstermek” “göndermek” gibi bazı kelimelerde kökler kendi bağımsızlıklarını kaybettiklerinden aynı ek basit kelimenin ses özelliğine dönüşmüştür. (Ceferov, 1982: 187)

Örnek: gondar-, dönder-, ahtar-, vs.

“Yahşı ahtardığımı tapmışam” deyip, bayagdan Gaf Dağı'nın dalına getdi. (Ahundov, 1994: 208)

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dilinde geçişsiz fiillerden geçişli fiiller oluşturur. Kullanım alanı her iki yazı dilinde de sınırlıdır. Fonetik açıdan Azeri Türkçesinde ekin –der ince şeklinin -ä(açık e) vokali farklıdır, ayrıca –tar şeklide bulunmaktadır. -

-z-

Muharrem Ergin’e göre bu ek de Türkçede eskiden beri görülen bir faktitif ekidir. İşlek değildir. Eski Türkçede daha çok kullanılırdı. Batı Türkçesinde adeta unutulmuş olup misalleri çok azdır. *ut-u-z-* «kumarda kaybetmek», *emi-z-* (*emzir-* < *em-i-z-i-r-* şekli kullanılır), Eski Anadolu Türkçesindeki *tamzır-* «damlatmak» (< *tam-i-z-i-r-*) fiillerinde bu ek vardır.(Ergin, 2000: 328)

Azerbaycan Türkçesinde, kullanım alanı az olup, geçişsiz fiillerden geçişli fiiller meydana getirir ve “-dır”, “-dir” eki ile birlikte kullanılır. (Ceferov, 1982: 188)

Örnek: damızdır-, emizdir-, vs.

Ana ceyran üreklenib yanaşdı ve ürkek bahışlarla etrafını Gülyazı nezerden keçirerek عزیز balasını emizdirmeye başladı. (Caferzade, 1990: 127)

Karşılaştırma

Anlam açısından yazı dilleri arsında bir fark yoktur. Kullanım alanı her iki yazı dilinde de kısıtlıdır. Azeri Türkçesinde ekin önünde bulunan –ı, -i vokalleri, Türkiye Türkçesinde yardımcı ses olarak kullanılmaktadır.

-l

Muharrem Ergin’e göre eskiden beri işlek olarak kullanılan fiilden fiil yapma eklerinden biridir. Fonksiyonu pasiflik ve meçhul ifade eden fiiller yapmaktır. Asıl pasiflik ve meçhul eki *-l-*’dir. Fakat *-l-* eki vokalle veya *l* ile biten fiil kök ve gövdelerine getirilememekte, böyle fiillerin pasif ve meçhul şekilleri *-n-* ile yapılmaktadır. Bu *-n-*’nin aslında dönüşlülük eki olduğu, dönüşlü fiil şeklinden alındığı, sonradan pasiflik ve meçhul eki hâline geldiği muhakkaktır.(Ergin, 2000: 230)

Süer Eker'e göre dönüşlülük ve edilgenlik çatıları arasında kimi örneklerde bir karışma vardır. '*Küreklerle asıldı*', '*Süt kesildi*', '*Üzüldü*', *kapı (kendi kendine) açıldı*, '*Olduğu yere yıkıldı*' örneklerinde de olduğu gibi edilgen işlev yerine dönüşlü işlevi kullanılmıştır.(Eker, 2002:78)

Azerbaycan Türkçesinde, bu ekler vasıtasıyla çeşitli mana gruplarına ayrılabilen fiiller meydana getirilir:

a) Geçişli fiillerden özneyi bildirmeyen geçişsiz fiiller meydana getirilir. (Ceferov, 1982: 188)

Örnek: yazıl-, göröl-, çevril-, vs.

Merdlik sıfatlarından merhum olanlar nifret hedefine çevrilirler. (Ahundov, 1994: 156)

b) Aynı zamanda geçişli fiillerden hareketin oluşumu için öznenin veya bir bölümünün nesneyi meydana getirdiğini bildiren geçişsiz fiiller meydana getirir. (Ceferov, 1982: 188)

Örnek: büzül-, boğul-, yihıl-, vs.

Toppuz onu o geder budadı ki, darğa candan düşüb yere yihıldı. (Ahundov, 1994: 266)

c) Geçişsiz fiillerden dolaylı da olsa gizli özneli fiiller meydana getirir.

Örnek: bahıl-, durul-, çökül-, vs.

Azerbaycan Türkçesinde kendi bağımsızlığını kaybettiği için bu eklerle birleşerek yeni bir kök halini almışlardır. (Ceferov, 1982: 188)

Örnek: dağıl-, yanıl-, vs.

Karşılaştırma

Anlam açısından yazı dileri arasında bir fark yoktur. Her iki yazı dilinde de, kullanıma göre geçişsiz fiiller meydana getirmektedir. İşlerlik alanı eskiden beri, her iki yazı dilinde de fazladır. Fonetik açıdan ek Türkiye Türkçesinde –ı şeklinde

bulunmaktadır. Azeri Türkçesinde ek önündeki vokali kendisine katarak -ıl, -il, -ul, -ül şeklinde kullanılmıştır.

-n:

Muharrem Ergin'e göre bu ek de Türkçede eskiden beri kullanılan çok işlek bir fiilden fiil yapma ekidir. Fonksiyonu kendi kendine yapma veya olma ifade eden fiiller yapmaktır. Bu kendi kendine yapma veya olmanın iki cephesi vardır : bir kendi kendine, kendi başına yapma veya olma; bir de kendisine yapma veya olma. Yani bu ekle yapılan fiiller failin kendi kendisine yaptığı hareketi ve kendisine tesir eden, kendisi için yaptığı hareketi ifade ederler. Bu fiillerin asıl vazifeleri şüphesiz failin kendisine tesir eden, failin üzerine dönen hareketi karşılamalarıdır. Bu arada, hareket fail üzerine döndüğü için, bir kendi kendine olma veya yapma da ifade ederler. Karşıladıkları hareket o hareketi yapan veya olan nesnenin üzerine döndüğü için -n- eki ile yapılan bu fiillere *dönüslü fiiller* ve -n- ekine de *dönüslülük eki* (mütavaat eki) adı verilir.(Ergin, 2000: 319)

Süer Eker'e göre dönüslü çatılarda, yüklem çoğunlukla nesne alamaz yani geçişsizdir; ancak 'Bavulu yükledim.' vb. örneklerde görüldüğü gibi geçişli eylem de olabilir. Geçişsiz dönüslü eylemler tümce içinde herhangi bir anlam kaybına uğramadan dönüslülük zamiri 'kendi' ile geçişli duruma getirilebilir. Diğer çatılarda olduğu gibi dönüslülük eki alan eylemlerin bir bölümü 'kalkın-, kaçın-' vb. Bu işlevlerini, bir ölçüde de olsa, yitirmişlerdir.(Eker, 2002: 277)

Zeynep Korkmaz'a göre bu da dönüslülük, pasiflik ve meçhullük bildiren bir ektir. Genel olarak - l - ile biten fiillerin pasif ve meçhulü - n - ile yapılır. Mesela *çalın* - fiili hem pasif hem de meçhul bir fiil olarak kullanılır. *Bütün paralarımız çalındı* cümlesinde paraların kimin tarafından çalındığı bilinmediği için, *çalın* - fiili meçhul çatıda, *bütün paralarımız Ahmet tarafından çalındı* cümlesinde ise çalan belli olduğu için pasif (edilgen) çatıdadır. *su dökün* – fiilinde ise dönüslülük söz konusudur. Örnekleri çoktur: *aşın -*, *bakın -*, *boşan -*, (Korkmaz, 2003: 125)

Zafer Yeşilgöz'e göre aslında dönüslülük ekidir ve çok işlektir. Ancak bazı fiillerden sonra getirildiğinde edilgen görevinde kullanılır. Bu ekin getirildiği bütün fiiller geçişsizdir. Kendi kendine yapma ve olma görevinde kullanılırsa, dönüslülük ekidir. Öznenin yaptığı kıl - ı - n - fiilinde iş, özneye tekrar döner: *boya - n -*, *kaç - ı - n -*,

ör - ü - n - , tut - u - n - , süsle - n - , al - ı - n - , sil - i - n - , gez - i - n - , boya - n - , bul - u - n - , gibi.

Son sesi bir ünlü olan fiillerden sonra getirildiğinde edilgen görevinde kullanılır: başla - n - , gözle - n - , söyle - n - , topla - n - , yakala - n - , gibi.

Örnekleri inceleyelim:

Sanatçı boyandı. (dönüşlü)

Paketler postaneden alındı. (edilgen)

Biraz önce derse başlandı. (edilgen)

Bahçe süslendi. (edilgen)

Ayşe süslendi. (dönüşlü)

Kayıp günlerdir aranıyor. (dönüşlü)

Az bir ücretle yıllarca geçindi. (dönüşlü)

Homurdana homurdana gitti. (dönüşlü)

Eserleri her yerde söyleniyor. (edilgen)(Yeşilgöz, 2003: 64)

Azerbaycan Türkçesinde bu ekler vasıtasıyla çeşitli mana gruplarına ayrılabilen fiiller meydana getirilir:

a) En fazla “l” ünsüzü ile biten geçişli fiillere eklenerek, serbest şekilde özneye bağlamayan geçişsiz fiiller meydana getirir. (Ceferov, 1982: 189)

Örnek: alın-, silin-, bölün-, vs.

İskender gılcıncı galhızıb ele vurdu ki, peklivan iki bölündü. (Ahundov, 1994: 279)

b) Aynı zamanda “l” ünsüzünden başka sessiz ve sesli ile biten bazı geçişli fiillere eklenerek, hareketin meydana gelmesi için ya öznenin kendisi veya onun bir bölümü nesne olabilen geçişsiz fiiller oluşturur. (Ceferov, 1982: 189)

Örnek: geyin-, çekin-, daran-, vs.

O saat Yehya durub geyindi, geldi gapını açdı, gördü İskender'di. (Ahundov, 1994: 280)

Bazı durumlarda ise yeni oluşmuş fiil kendi kökünün ifade ettiği anlamdan uzaklaştığı zaman bağımsız manaya sahip yeni bir yapım eki gibi kullanılır. (Ceferov, 1982: 189)

Örnek: sevin-, döyün-, tohun-, vs.

Üreyim şiddetle döyündü. (Zeynelov, 1974: 243)

Bunlardan başka Azerbaycan Türkçesinde bazı fiiller de vardır ki, onlarda ek köke karışarak kaybolmuş ve yeni bir kök meydana gelmiştir. (Ceferov, 1982: 189)

Örnek: uzan-, gazan-, dayan-, vs.

Cellad, ne dayanmısan, assana bunu! (Ahundov, 1994: 263)

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dilinde de Dönüslülük ifade etmektedir. Her iki yazı dilinde de işlerlik alanı geniştir. Fonetik açıdan ekin Türkiye Türkçesinde sadece –n şekli bulunmaktadır. Azeri Türkçesinde ekin önünde bulunan vokaller, Türkiye Türkçesinde yardımcı vokaller olarak yer almaktadır.

-k-, -k-

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan bir fiilden fiil yapma ekidir. Bugün unutulmuştur. Eski Anadolu Türkçesinde birkaç misali vardır :*dur-u-k-* «duraklamak», *sür-ü-k-* «sürülmek» gibi. Azeri Türkçesindeki *dolu-k-* «dolu dolu olmak, yaşla dolmak» fiili de eğer *dolu-k-* değil de *dol-u-k-* ise bu ekle yapılmış demektir. *kır-k-* ve *sar-k-* fiillerinde de belki bu ek vardır.(Ergin, 2000: 331)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir.

-ş-

Muharrem Ergin'e göre eskiden beri çok işlek olarak kullanılan fiilden fiil yapma eklerinden biridir. Yaptığı fiiller bir ortaklaşma veya bir oluş ifade ederler. Ortaklaşma ifade eden fiiller müşterek yapılan, ortaklaşa yapılan, birden fazla fail tarafından yapılan fiillerdir. Bir oluş ifade eden fiiller ise dönüşlü fiillerle bazı pasif fiillere benzer şekilde bir kendi kendine olma bildirirler. Tek fail tarafından, fakat bu

failin geniş ve sıkı bir iştiraki ile, bir çok taraflarının iştiraki ile yapılırlar. Yani bir fail içinde adeta birden fazla fail olduğu ve onlar tarafından ortaklaşa yapıldıkları hissini verirler. Demek ki -ş- eki ile yapılan ve oluş ifade eden fiillerde de gizli bir ortaklaşma ifadesi vardır. Şu halde -ş- ekinin asıl fonksiyonu ortaklık ifade etmek, ortaklaşma ile yapılan fiiller meydana getirmektir. Oluş fonksiyonu bu ortaklaşma fonksiyonuna dayanmakta, ondan çıkmış görünmektedir. Bu sebeple -ş- ekine *ortaklaşma eki* (müşareket eki) adı verilir.(Ergin, 2000: 321)

Ertuğrul Yaman'a göre bu ek, hareketin ortaklaşa yapıldığını gösterir: bul-uş-, gör-üş-, söz-le-ş-, bak-ış-, tart-ış-,öp-üş- vb. Bununla birlikte birkaç örnekte "dönüşlülük" kavramı kattığı görülmektedir. tut-uş- (Baca tutuştu), ol-uş- vb.(Yaman, 1998: 92)

Zeynep Korkmaz'a göre genel olarak fiillerden, karşılıklılık, ortaklık, beraberlik bildiren fiiller yapar. Bu anlamdan uzaklaşmış şekilleri de vardır. Mesela, *geliş -*, *büzüş -* gibi yapılar kendi kendinelik, *dolaş -* gibileri ise kullanılışına göre hem kendi kendinelik, hem de ortaklık, beraberlik bildirir. - ş - ekinin yaşayan Türkçede örnekleri çoktur: *alış -*, *atış -*, *bakış -*, *buluş -*, *bölüş -*, *çalış -*, (Korkmaz, 2003: 126)

Azerbaycan Türkçesinde, bu ekler vasıtasıyla aşağıdaki anlam özelliklerine sahip fiiller meydana getirilir:

a) Geçişli fiillere eklenerek hareketin iki kişi (özne) tarafından karşılıklı olarak meydana geldiğini anlatan geçişsiz fiiller oluşturur. (Ceferov, 1982: 189)

Örnek: görüş-, seviş-, yazış-, vs.

Halgı'ı bir çeşmenin gırağında ona layig bildikleri kızla görüşdurdüler. (Eylisli, 1987: 10)

b) Bazı geçişli fiillere eklenerek hareketin bir tür öznenin kendisinde meydana geldiğini anlatan geçişsiz fiiller oluşturur. (Ceferov, 1982: 189)

Örnek: çalış-, sürüş-, garış-, vs.

Bed-esili başa çekersen sürüşer ayağa düşer. (Ahundov, 1994: 150)

c) Geçişsiz fiillere eklenerek hareketin aynı zamanda iki ve daha fazla kişi (özne) tarafından meydana geldiğini anlatan geçişsiz fiiller oluşturur. (Ceferov, 1982)

Örnek: bahış-, gaynaş-, gülüş-, vs.

Guyudakiler buna bahıb gülüşdüler. (Ahundov, 1994)

d) Bazı geçişsiz fiillere eklenerek hareketin özneye ait olduğunu bildiren geçişsiz fiiller meydana getirir. (Ceferov, 1982: 189)

Örnek: giriş-, yetiş-, ötüş-, vs.

Her yanda guşlar ötüşürdü. (Ahundov, 1994: 303)

Bu ekin kelime kökleriyle birleşerek yeni kökler meydana getirdiği de görülmektedir. (Ceferov, 1982: 189)

Örnek: garış-, danış-, vs

Molla bir yandan mezeli mezeli danışıb adamları güldürür, bir yandan da pahlavaları içeri ötürür. (Ahundov, 1994: 364)

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dilinde de ortaklık ve karşılıklı yapıma durumları ifade eder. Kullanım alanı her iki yazı dilinde olduğu gibi geniştir. Fonetik açıdan ekin Türkiye Türkçesinde sade -ş şekli bulunmaktadır. Azeri Türkçesinde ekin önünde bulunan vokaller, Türkiye Türkçesinde yardımcı vokal olarak kullanılmaktadır.

-ma, -me-

Muharrem Ergin'e göre eskiden beri kullanılan ve işleklik derecesi en geniş olan fiillerden fiil yapma ekidir. Aşağıda fiil bahsinde de göreceğimiz gibi fiiller arasında hususî bir durumu olan *i-* fiili hariç bütün fiil kök ve gövdelerini işleklik sahası içine alır. Fonksiyonu menfi fiil yapmaktır. Fiil kök ve gövdeleri *-ma-*, *-me-* eki almadan yalnız müsbet hareketleri karşılar, olma veya yapma ifade ederler. Menfi hareketleri karşılamak, olmama veya yapmama ifade etmek için onlara *-ma-*, *-me-* eki getirilir: *yap-ma-*, *ol-ma-*, *aç-ma-*, *başla-ma-*, *durdur-ma-*, *geçir-me-*, *bil-me-*, *erit-me-*, *gezin-me-*, *düzel-me-* misallerinde olduğu gibi. (Ergin, 2000: 318)

Süer Eker'e göre olumsuzluk çatısı, eş yazılışlı *-ma* ekinden farklı olarak vurgusuzdur başka bir söyleyişle, vurguyu kendisinden önceki heceye atar.

Eylemden ad yapan -ma ise vurguludur yani -ma-, -ma farklı biçim birimlerdir.(Eker, 2002: 275)

Azerbaycan Türkçesinde böyle bir ek bulunmamaktadır.

-ala-, -ele-

Muharrem Ergin'e göre bütün bu kuvvetlendirme ekleri içinde en işlek ve canlı olan, misali en çok bulunan ek bu ektir. *kov-ala-, ov-ala-, silk-ele-, eş-ele-, şaş-ala-, dur-ala-, gev-ele-* fiillerinde bu ek vardır.(Ergin, 2000:337)

Tuncer Gülensoy'a göre oluş ve kılıştı tekrarlama gösteren fiiller türetir. Bütün kuvvetlendirme ekleri içinde en işlek ve canlı olanı, örneği en çok bulunanı bu ektir: *eş-ele-, dur-ala-, gev-ele-, kov-ala-, silk-ele-,* gibi.(Gülensoy, 2010: 128)

Azerbaycan Türkçesinde, fiillerden hareketin tarını bildiren geçişli fiiller oluşturur.

Örnek: govala- / silkele- / eşele vb. (Xeliliov, 2006: 65)

Fiillere eklenerek hareketin tekrarlandığını anlatan ve geçişli fiiller meydana getiren yapım ekleridir. (Ceferov, 1982: 88)

Söz konusu ek kökence -a ve -la eklerine bağlıdır. -ala, -ele eki ile türeyen fiiller genellikle sık sık yapılan bir süreci yani hareketi ifade eder. (Musaoğlu, 1962: 251)

Örnek: govala-, dürtele-, itele-, vs.

İstedi geri gayıtsın, bacı mehebbeti ona ireli iteledi. (Ahundov, 1994: 225)

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dilinde de fiilden fiil yapım eki olarak kullanılır. Kullanım alanı her iki yazı dilinde olduğu gibi geniştir fonetik bakımdan yazı dilleri arasında bir farklılık yoktur.

-msa-, -mse-

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan bir fiilden fiil yapma ekidir. *gül-ü-mse-* misalinde bu ek vardır. Bu ek de -msa-, -mse- isimden fiil yapma ekinden benzetme yolu ile fiile geçmiş olmalıdır.(Ergin, 2000: 335)

Azerbaycan Türkçesinde böyle bir ek bulunmamaktadır.

-gur-, -gür-

Muharrem Ergin'e göre Eski Türkçede işlek olarak kullanılırdı. Batı Türkçesine geçerken başındaki *g* ve *ğ* düşeceği için Batı Türkçesinde *-r-* faktitifine karışmış olması lâzım gelirdi. Bir çok misallerde böyle olduğu da söylenebilir. Fakat bu eki eski şekli ile Batı Türkçesinde de görüyoruz. Gerçekten eski Anadolu Türkçesinde birkaç misalde bu ekle karşılaşılır: *ir-gür-* «erdirmek, ulaştırmak», *tur-gür-* «durdurmak», *dir-gür-* «diriltmek» misallerinde olduğu gibi. Eski Türkçenin bir kalıntısı olarak karşımıza çıkan bu ek Eski Anadolu Türkçesinden sonra kaybolmuş, fakat *irgür-* fiilinde klişeleşmiş olarak bir müddet daha yaşamıştır. Bu ek canlı olmadığı için divan şiirindeki *irgür-* fiilinin *ir gör-* veya *er gör-* gibi yanlış şekillerinde okunmamasına dikkat etmek lâzımdır.(Ergin, 2000: 327)

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dilinde de isimlerden ses taklidi filler meydana getirir. Kullanım alanı her iki yazı dilinde de fazla geniş değildir. Fonetik açıdan ekin Azeri Türkçesinde *-gır*, *-gur* kalın şeklinin “g” konsonantında bir farklılık vardır.

-a-, -e-

Muharrem Ergin'e göre Türkiye Türkçesinde; işlek olmayan bir fiilden fiil yapma ekidir. *tık-a-* misalinde bu ek vardır. (Ergin, 2000: 329)

Anlam kuvvetlendirici bir ek olup, fazla işlek değildir.

Azerbaycan Türkçesinde, işlerlik alanı geniş olup fiilden fiil yapmaktadır.

Örnek: *tıxa-* / *sına-* vb. (Xeliliov, 2006: 64)

Kullanım alanı az olup fiilden fiil yapan eklerdir. (Ceferov, 1982: 87)

Bu ek vasıtasıyla hareketin daha geniş ölçüde meydana geldiğini anlatan geçişli fiiller meydana getirilir. Bu ekin bazı fiillerin kökleriyle birleşerek kaybolduğu görülür. Örneğin: “*daramag*” ve “*aramag*” fiilleri “*darmag*” ve “*armag*” fiillerinden türemiştir. Zamanla bu ekler bağımsız bir manaya sahip olmuş, ayrıca “*dartmag*” ve “*arıtmag*” fiillerinde kendi arkaik şekillerini korumuşlardır. (Ceferov, 1982: 187)

Örnek: *tıha-*, *sana-*, *gala-*, vs.

Anamın bir donu var, gatdamag olmaz,
İçi dolu darıdır, sanamag olmaz. (Ahundov, 1994: 177)

Karşılaştırma

Anlam açısından her iki yazı dilinde de geçişli fiiller oluşturur. İşlerlik alanı bakımından yazı dillerinde kullanımı fazla değildir. Fonetik açıdan ise Azeri Türkçesinde ekin -ä(açık e) e şekli bulunmaktadır.

-ı-, -i-, -u-, -ü-

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan fiilden fiil yapma eklerinden biridir. *kaz-ı-, sür-ü-* (< *sür-i-*) misallerinde bu ek vardır. (Ergin, 2000: 330)

Zeynep Korkmaz'a göre kuvvetlendirme ve sıklık bildiren bir fiilden fiil yapma ekidir. Örnekleri azdır: *bürü -*, *kalgı -* < *kalkı -* (zıpla-), *kazı-*, *sancı-*, *sürü -* (Zeynep, 2003: 126)

Azerbaycan Türkçesinde, işlerlik alanı geniş olup fiilden fiil yapan ektir.

Örnek: *gazı-* / *sürü-* vb. (Xeliliov, 2006: 72).

Azerbaycan Türkçesinde, bu ek vasıtasıyla hareketin devamlılığını ifade eden fiiller meydana getirilir. (Ceferov, 1982: 186).

Örnek: *gazı-*, *sürü-*, *tohu-*, vs.

Eyşi biz ele seherden akşamacan on yalan tohuyurug özümüz... (Caferzade, 1990: 6)

Karşılaştırma

Her iki yazı dilinde de anlam açısından hareketin devamlılığını ifade eder. Kullanım alanı her iki yazı dilinde de aynıdır. Fonetik açıdan yazı dilleri açısından herhangi fark yoktur.

-p-

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan bir ektir. *ser-p-*, *kır-p-* fiillerinde bu ek var gibidir. (Ergin, 2000: 332)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir.

-sa-, -se-

Muharrem Ergin'e göre işlek olmayan bir fiilden fiil yapma ekidir. Eski Anadolu Türkçesi ile bugün bazı ağızlarda bulunan *gör-se-t-* «göstermek» fiilinde bu ek vardır. Bu ek -sa-, -se-isimden fiil yapma ekinin tesiriyle ortaya çıkmış olabilir.(Ergin, 2000: 334)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir.

-ası-, -esi-

Muharrem Ergin'e göre Türkiye Türkçesinde; işlek olmayan bir fiilden fiil yapma ekidir. Bazı ağızlarda görülen *göresi-* «göreceği gelmek» fiilinde bu ek vardır. Bu ek de -ası-, -esi- partisip ekinden geçmiş görünüyor. (Ergin, 2000: 336)

Azerbaycan Türkçesinde incelediğimiz kaynaklarda bu ek gözlenmemiştir.

SONUÇ

Yapılan bu çalışmada Türkiye Türkçesindeki yapım ekleri ile Azerbaycan Türkçesindeki yapım ekleri ve fonksiyonları açıklanmış; ayrıca bu ekler Türkiye Türkçesiyle karşılaştırılarak benzerlikleri ve farklılıkları gösterilmiştir. Yapılan çalışmada toplam 158 ek ele alınmıştır. Bunlardan 62 ek isimden isim, 16'sı isimden fiil, 62'si fiilden isim 20'si ise fiilden fiil yapım ekleridir. 62 isimden isim yapım eklerinden 31 ek Azerbaycan Türkçesinde bulunmamaktadır. 16 isimden fiil yapım eklerinden 2 ek Azerbaycan Türkçesinde bulunmamaktadır. 62 fiilden isim yapım ekinde 21 ek Azerbaycan Türkçesinde bulunmamaktadır. 20 fiilden fiil yapım ekinde 6 ek Azerbaycan Türkçesinde bulunmamaktadır. Azerbaycan Türkçesinde olup Türkiye Türkçesinde olmayan 3 isimden isim yapım eki vardır. Azerbaycan Türkçesinin diğer guruplara ait yapım eklerinin tamamı Türkiye Türkçesinde kullanılmaktadır.

Türkiye Türkçesinde yapım ekleri “İsimden İsim, İsimden Fiil, Fiilden İsim ve Fiilden Fiil” olmak üzere dört ana grupta incelenirken Azerbaycan Türkçesinde yapım ekleri “Sözdüzeldici Şekilçiler” başlığı altında “Adlardan ad, fiil, sıfat ve zarf; Fiillerden fiil, ad, sıfat ve zarf” başlığı altında iki ana grup olmak üzere kendi içinde çeşitli guruplara ayrılmaktadır. Türkiye Türkçesinde isimden sıfat, sayı, zarf gibi veya fiilden sıfat, zarf gibi ayrı başlıklarda yapım ekleri yokken Azerbaycan Türkçesinde bu durum mevcuttur. Bunlara bazı örnekler verecek olursak; -lı-li-lu-lü yapım eki eklendiği sözcüğe farklı anlam özellikleri katsa da Türkiye Türkçesinde isimden isim yapım eki olarak tanımlanmaktadır. Bu ekin (-lı) eklendiği sözcük, kendisinden sonra bir ismi niteleme görevinde kullanılırsa sıfat yapar (tuz-lu yemek); fakat yine bu ek Türkiye Türkçesinde isimden sıfat yapan ek diye adlandırılmaz; isimden isim olarak adlandırılır. Sadece bu ek değil “-lık; -sız; - cıl vb” ekleri Türkiye Türkçesinde sadece isimden isim yapan ekler olarak adlandırılmaktadır. Aynı durum fiilden türetilen kelimelerde de geçerlidir. Türkiye Türkçesinde “-gan; -ak; -gın; -ıcı; -ınc” ekleri sadece fiilden isim türeten yapım ekleri başlığı altında ele alınırken Azerbaycan Türkçesinde bu ekler hem fiilden isim hem de fiilden sıfat yapım eki olarak kabul edilmiştir.

Kelimeler, içerdikleri anlamlar ve aldıkları ekler incelendiğinde bu farklılığın nedeni Azerbaycan Türkçesindeki dil mantığında yatmaktadır. Şöyle ki, aslında ekin mahiyetini yani hangi kategoriye konulacağını eklendiği sözcüğün içerdiği anlam derinliği belirlemektedir. Eğer sözcük kendi anlam özelinde bir nitelik bildiriyorsa gelen ek Azerbaycan Türkçesinde sıfat yapan ek olarak kabul ediliyor; eğer sözcük kendi anlam özelinde bir nitelik bildirmiyorsa ek isimden isim yapım eki olarak kabul ediliyor.

Türkiye Türkçesinde sadece isimden isim yapım eki olarak kabul edilen “-sız -siz- suz-süz” eki Azerbaycan Türkçesinde sadece isimden sıfat yapım eki olarak kabul edilmektedir.

Türkiye Türkçesinde bir kelime almış olduğu yapım ekinin özelliğine göre ya isim olmakta ya da fiil olmaktadır. Bu gruplandırma gösteriyor ki Türkiye Türkçesinde bir sözcüğün türü, cümlede bulunduğu görevine ve diğer sözcüklerle ilişkisine göre belirlenir. Yani aynı kelimedenden aynı ekle türetilmiş bir sözcük cümledeki yerine göre isim, sıfat veya zarf olabilir. Türetilen kelimenin sözcük türünü yapım eki değil cümle içerisindeki pozisyonu belirlemektedir. (ses-siz gemi” (sıfat); ses-siz konuş (zarf); ses-siz (isim) örneklerde görüldüğü gibi). Fakat her ne türde kullanılırsa kullanılsın -sız eki Türkiye Türkçesinde isimden isim yapım eki olarak adlandırılmaktadır.

Azerbaycan Türkçesinde “-maz ; -mış; -mak -ış” ekleri isimden isim yapım eki olarak kabul edilmekte, Türkiye Türkçesinde ise bu ekler kullanıldığı mahiyete göre isimden isim yapım eki görevinin yanı sıra fiilimsi olarak da kullanılmaktadır. Azerbaycan Türkçesinde yapım ekleri içerisinde özel bir başlıkta fiilimsi kavramı bulunmamaktadır.

Ayrıca yapılan karşılaştırmada ekler anlam, kullanım ve fonetik bakımdan incelenmiştir. Bu inceleme sonucu ise; anlam açısından aynı olan ekler, fonetik bakımdan farklılık gösterebilir. Örneğin, Azerbaycan Türkçesindeki -çı⁴ ve -cıl⁴ ekleri Türkiye Türkçesinde kendi varyantları olan eklerle aynı anlam özelliğine sahip olsalar da; fonetik açıdan ekin Türkiye Türkçesinde -çı⁴ şeklinin yanında -cı⁴ ve -cıl⁴ şeklinin yanında -cıl⁴ şekilleri de bulunmaktadır. Ya da Azerbaycan Türkçesinde bir ekin karşıladığı anlamı, Türkiye Türkçesinde farklı bir ekle karşılamak mümkündür.

Azerbaycan Türkçesinde birleşik ekler dikkat çekmektedir. Mesela “-lık” isimden isim yapım ekinin önüne “-çı” eki getirilerek “-çılık”; yine “-k⁴” ekinin önüne “-da²” bulunma hal eki getirilerek “-daki²” isimden isim yapım ekleri oluşturulur. Ayrıca “-la²” isimden fiil yapım ekine “-n” fiilden fiil yapım eki getirilerek “-lan²”; ve yine “-la²” ekine “-t” ve “-ş” fiilden fiil yapım ekleri getirilerek “-lan” ve “-laş” isimden isim yapım ekleri oluşturulur.

Azerbaycan Türkçesindeki bir diğer önemli özellik, Türkiye Türkçesinde yardımcı ses olarak kullanılan seslerin (-y, -ı⁴) ; Azerbaycan Türkçesinde ekin bünyesinde mevcut olmasıdır. Türkiye Türkçesinde “-an, -en” şeklinde, sıfat-fiil başlığı altında olan ekler, Azerbaycan Türkçesinde “-an, -en” ve “-yan, -yen” şekillerinde olup, fiilden isim yapım ekleri başlığı altında toplanmıştır.

Yazı dilleri arasındaki önemli bir farklılık ise; Türkiye Türkçesinde eklerin kökünde olan “-e-“ sesleri, Azerbaycan Türkçesinde -ä(açık e) olarak bulunmaktadır (defter-çë). Tabiki Azerbaycan Türkçesinde bulunan bu -ä(açık e) sesleri yabancı dillerden giren eklerde mevcut değildir.

Sonuç itibariyle Türkiye Türkçesi, Türkmen Türkçesi ve Gagauz Türkçesiyle birlikte Oğuz grubu içerisinde yer alan Azerbaycan Türkçesi üzerine yaptığımız bu çalışmadan yola çıkarak Türkiye Türkçesi ve Azerbaycan Türkçesi aynı grupta yer almalarına rağmen, yazı dilleri arasında anlam ve fonetik açıdan çeşitli farklılıklar bulunduğu sonucuna ulaşılabilir.

KAYNAKÇA

AHUNDOV, Elimhan. (1994) Çev: TEZCAN, Semihl. Azerbaycan Halk Yazını Örnekleri, Ankara-TDK.

ALBAYRAK, Hacaloğlu R. (1992), Azeri Türkçesi Dil Kılavuzu (Güney Azeri Sahası Derleme Deneme Sözlüğü), Ankara.

Azerbaycan Uşag Folkloru Kitabhanası, Merasimler, Adetler, Algışlar (1993), 1-ci Kitap, Bakı, Gençlik

BURAN A. – Alkaya, E. (2011) Çağdaş Türk Yazı Dilleri I. Eskişehir.

BURAN, Ahmet., ALKAYA, Ercan, (2001) Çağdaş Türk Lehçeleri, AkçağYayınları, Ankara.

CAFERZADE, Azize.(1990) Anamın Masalları, Türk Dün. Araş. Vakfı, Pamuk Ofset, İst.. s.195.

CEFEROV C,(1968) Azerbaycan Dilinde Sözdüzeldici ve Sözdeğiştirici Şekiller.

CEFEROV, S. (1982) Azerbaycan Dilinde Söz Düzeldici ve Söz Değiştirici Şekiller, MaarifNeşriyyatı, Bakı, 1968.

CEMŞİDOV, Şamil, Azerbaycan Yazılı Destan Abidelerinin Tedgigi,Bakı,Nurlan–2002.

ÇATIKKAŞ Ata, (2001)Örneklı ve Uygulamalı Türk Dili Kılavuzu, Alfa Basım Yayın. Dağıtım Ltd Şir, 3. Baskı Bursa.

EDİSKUN Haydar, (1963) Yeni Türk Dilgisi, Remzi Kitabevi.

EKER Süer,(2002) Çağdaş Türk Dili, Ankara-Grafiker Yayınları, Birinci Basım.

ERGİN Muharrem,(2000) Türk Dil Bilgisi, İstanbul, Bayrak /Basım/Yayın/Tanıtım.

EYLİSLİ. E.(1987) Seçilmiş Eserleri, II. Cilt. Azeri Neşriyat.

GENCAN, Tahir Nihat (1997), Dilbilgisi, TDK Yayınları, Ankara.

GÖKER, Osman,(2001) Uygulamalı Türkçe Bilgileri II, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları , 3052, Ankara.

GULİYEV, İlkin (2013), Müasir Azərbaycan dilinde leksik şkilcilerin tasnifi// Humanitar Elmlerin Öğrenilmesinin aktual problemleri.

GULUSOY, İlkin (2001), Azərbaycan dilinin tarihi grammatikası, Bakü, Mütercim

GÜLENSOY, Tuncer, (2000), Türkçe El Kitabı, Akçağ Yayınları, 1. Basım Ankara.

GÜNEŞ, Çiğdem (2019) Azərbaycan Türkçesinde Yapım Ekleri ve İşlevleri-Bartın.

HACIEMİNOĞLI, Necmettin, (1992), Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

HAMZA Zülfikar,(1991) Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları, Ankara- TDK.

HÜSEYNZADE, Muxtar, (2007), Müasir Azərbaycan Dili, Morfologiya, BAKI.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü 1, (1991), Kültür Bakanlığı Yayınları,Ankara

KAZIMOV, Gazenfer, Azərbaycan dili tarihi, Bakü, Tahsil, 2008,

KAZIMOV, Q. Ş. (2010), Müasir Azərbaycan Dili (Morfologiya), Bakü, Nurlan Yayınları.

KAZIMOV,Q.Ş, (2000), Müasir Azərbaycan Dili, Morfologiya, BAKI.

KORKMAZ Zeynep, (2003) Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi) Ankara- TDK

MAKAS, Zeynelabidin, (1991), Azərbaycan Çağdaş Hikâye Antolojisi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

MIRZEZADE, Hadi (1990), Azərbaycan dilinin tarihi grammatikası, Bakü, Maarif.

MUSAOĞLU, M, (1962) Türk Dillerinin Mürekkeb Cümle Sentaksı, Bakı.

MUSAOĞLU, Mehman, (2002), Türkolojinin Çeşitli Sorunları Üzerine Makaleler-İncelemeler, Kültür Bakanlığı, Ankara.

ÖZYETGİN A. MELEK, Tarihten Bugüne Türk Dili Alanı.

SÜLEYMANLI, Mövlüd, (1988), Ses (Povestler ve Roman), Bakı, Yazıcı.

TANRIVERDI, Azizhan (1995) Azərbaycan dilinin tarixi grammatikası, Bakü.

TEKTİGÜL, Janna Orınbasarkızı, (2002), “Türk Eklerinin Etimolojisi Hakkında”,
Türk Dili, Kasım.

VEKİLOV, Mehdihan, (1992), Cavanşir, (Tarihi Roman), Bakı – Gençlik.

XELİLOV, BULUDHAN, (2006), Müasir Azərbaycan Dilinin Morfologiyası,BAKİ

YUSİFOV, Y.B. - Kərimov, S.K. (1987) Toponimikanın Esasları. Bakü.

ZEYNELOV, (1974), Ferhat. Türk Leh. Karş. Dil Bilg. Cem Yay. S.51.

ZÜLFİKAR, Hamza, (1991), Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları, Türk Dil
Kurumu Yayınları: 569, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Durdağı KARAKAŞ
Doğum Yeri	Arpaçay
Doğum Tarihi	30.12.1980

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
Fakülte	FEN-EDEBİYAT
Bölüm	ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI

YABANCI DİL BİLGİSİ

İngilizce	YDS (....) YÖKDİL (....) TOEFL (....)
.....	

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	KARS FEN LİSESİ
Görevi/Pozisyonu	ÖĞRETMEN
Tecrübe Süresi	11 YIL

KATILDIĞI

Kurslar	Ebru-Tezhip-Bağlama-Garmon
Projeler	Kars Yöresindeki Öz Türkçe Kelimeler

İLETİŞİM

Adres	Şehitler Mah. Dal Yapı No: 17 / KARS
E-mail	kafkasli_1980@hotmail.com